

Godine

15-16 godina

Afla Teen

Priručnik

Životne vještine i finansije
Obrazovni program

2
FAZA

Afla *Teen*

Životne vještine i
finansije

2

FAZA

Autori: Michelle Tjeenk Willink, Marieke Notenboom

Uređivanje i lektura: Sreelakshmi Radhakrishnan, Zunara Nauman, Gabriela Gutierrez, Chloe Anderson, Joanne Shortt Butler

Dizajn: Izabela Maciejak

Ilustracije: Michał Mianowski

Posebna zahvalnost članovima savjetodavne grupe:

Maclovio Olivares Tarrillo (CARE Peru), Baraa Hatoum (Mobaderoon), Fady Khoury (YMCA Liban), Ioana Ghiurău (Dorcas Aid Rumunija), Ermjona Mekshiqi (Partnere per Femijet), Actmore Mudzokora (Junior Achievement), Patricia Formadi (New Dawn for Development), Emefa Ehla (Savana Signature), Joy Mukisa (PEDN).

Dodatna podrška i doprinos: Dina Chaerani, Marta Orozco Mossi, Elisabetta Spoldi, Magdalena Gawla

Publikaciju je sa engleskog jezika, uz upotrebu AI, prevela i prilagodila Nevena Čabrilo. Publikacija nije lektorisana i služi kao radni material za nastavnike.

Zahvalnice

Istorijat kurikuluma: Kurikulum Aflateen za socijalno i finansijsko obrazovanje mladih nastao je prvom globalnom edicijom 2010. godine. Zatim je 2013. godine kurikulum prilagođen potrebama različitih regiona i zemalja, čime je nastala druga globalna edicija. Nakon toga razvijen je Aflateen+, kako bi se u kurikulum sistematski uključila i rodna perspektiva. Ova publikacija predstavlja treće izdanje Aflateen kurikuluma, koje uključuje Aflateen+. Zasniva se na ažuriranim okvirima kompetencija i kurikuluma. Ažuriranje je sprovedeno na osnovu opsežnih istraživanja, uključujući randomizovane kontrolisane studije (RCT) i kvalitativne procjene. Ovo izdanje je razvijano kroz radionice sa partnerima i zainteresovanim stranama koje imaju stručnost u oblasti pedagogije, rodno osjetljivog obrazovanja i razvoja kurikuluma. Mladi su bili aktivno uključeni u dizajn kurikuluma.

Stichting Aflatoun International™ 2023

Ovaj materijal može biti reprodukovano i redistribuirano, u cjelini ili djelimično, bez izmjena i prethodnog pismenog odobrenja, isključivo od strane obrazovnih institucija u neprofitne administrativne ili obrazovne svrhe, pod uslovom da sve kopije sadrže sljedeću izjavu:

Copyright © 2023, Stichting Aflatoun International. Ovaj rad je reprodukovano i distribuirano uz dozvolu Aflatoun International-a. Nijedna druga upotreba nije dozvoljena bez izričitog prethodnog pismenog odobrenja Aflatoun International-a.

Za odobrenje, kontaktirajte info@aflatoun.org

.

Sadržaj

Uvod	8
Kako koristiti.....	9
 LIČNO_RAZUMIJEVANJE	20
Scenarij 1.1 Dobrodošli u Aflateen	22
Scenarij 1.2 Moja uloga u našoj grupi	25
Scenarij 1.3 Moji ciljevi.....	28
Scenarij 1.4 Moja slika o sebi	32
Scenarij 1.5 Ja i odnosi	35
Scenarij 1.6 Moje zajednice na djelu	39
 PRAVA I ODGOVORNOSTI.....	43
Scenarij 2.1 Demonstriranje mojih prava	45
Scenarij 2.2 Jedinstvo u različitosti.....	50
Scenarij 2.3 Inkluzivno društvo.....	53
Scenarij 2.4 Izazivanje rodni uloga i moći.....	56
Scenarij 2.5 Mirna društvena pravda	59
Scenarij 2.6 Poštovanje našeg okruženja	63
 MOJE TIJELO I IZBORI	66
Scenarij 3.1 Moje zdravlje, moje blagostanje	68
Scenarij 3.2 Zdravi odnosi i granice	71
Scenarij 3.3 Suprotstavljanje rodno zasnovanom nasilju	76
Scenarij 3.4 Šta stoji iza: usluge, pokloni i očekivanja	80
Scenarij 3.5 Polno prenosive infekcije (PPI / STIs)	84
Scenarij 3.6 Izbori vezani za seks	89
Scenarij 3.7 Izbori vezani za brak i djecu	94
 MOJE FINANSIJE	100
Scenarij 4.1 Može li me novac učiniti srećnim?	102
Scenarij 4.2 Pametna štednja	105

Scenarij 4.3 Ulaganje u svoju budućnost.....	110
Scenarij 4.4 Tvoj budžet	113
Scenarij 4.5 Razumijevanje poreza	117
Scenarij 4.6 Procjena zajmova i kamate	121
Scenarij 4.7 Novac, moć i prava.....	125
Scenarij 4.8 Upravljanje izvorima prihoda.....	128
Scenarij 4.9 Upravljanje svojim resursima na održiv način.....	131
 KARIJERA I PREDUZETNIŠTVO.....	 137
Scenarij 5.1 Moje opcije karijere	140
Scenarij 5.2 Vještina zapošljavanja: Pregovaranje.....	144
Scenarij 5.3 Vještina zapošljavanja: Timski rad	148
Scenarij 5.4 Inspiriši se	151
Scenarij 5.5 Preduzetništvo: Ideacija preduzeća	154
Scenarij 5.6 Istraži svoju ideju	157
Scenarij 5.7 Postavi svoje ciljeve	161
Scenarij 5.8 Izrada poslovnog plana	164
Scenarij 5.9 Budžetiranje za tvoje preduzeće	168
Scenarij 5.10 Akcioni plan	172

Uvod

Dobrodošli u Aflateen – *Životne vještine i finansijsko obrazovanje* kroz rodnu perspektivu, revidirani kurikulum Sekretarijata Aflatouna, nastao kao odgovor na potrebu da se adolescentima širom svijeta obezbijedi relevantna i savremena podrška učenju. Ovo je revizija i ažuriranje zasnovano na kurikulumima Aflateen iz 2013. i Aflateen+ iz 2017. godine. U godinama otkako je naša globalna mreža partnera postigla veliki uspjeh sa originalnim kurikulumima Aflateen i Aflateen+, naše zajedničko programsko iskustvo uvjerilo nas je u potrebu da ponudimo jedan sveobuhvatan kurikulum za adolescente uzrasta 13–18 godina, ali u dvije faze, kako bi sadržaj bio primjereniji čitavom rasponu uzrasta. U nastavku ćete naći informacije o tome šta se tačno nalazi u Fazi 1 i Fazi 2.

Ovaj kurikulum nastavlja da naglašava međusobnu povezanost rodne ravnopravnosti i ekonomskog prosperiteta. To je u skladu sa Aflatounovim konceptom potrebe za ravnotežom između socijalnog i finansijskog obrazovanja i sa našim temeljnim uvjerenjem da se ova dva područja međusobno podstiču. Takođe prepoznajemo da podrška mladima da ostvare svoj puni potencijal i preuzmu kontrolu nad sopstvenom budućnošću logično podrazumijeva da im obezbijedimo znanje, samopouzdanje i mogućnosti koje su im potrebne da brinu o svom zdravlju i tijelu, da donose sopstvene izbore i pronađu svoju moć djelovanja.

Aflatoun International i njegovi partneri su sarađivali kako bi utvrdili šta može učiniti ovu novu verziju Aflateena što uspješnijom: za dostizanje škola 21. vijeka, doprinos rodnoj ravnopravnosti, pojednostavljivanje savremenih, ali korisnih dostignuća u finansijskim institucijama i konceptima, kao i razvoj savremenih vještina zapošljivosti i preduzetništva. Oslanjajući se na bogata iskustva naših partnera, uspjeli smo da prilagodimo ovaj kurikulum i formalnim i neformalnim obrazovnim okruženjima. Možda najvažnije, pojačan je fokus na preduzimanje konkretnih akcija u okviru kurikulumu kako bi se osnažili učesnici programa.

Naš rad je imao koristi od savjeta i smjernica globalne savjetodavne grupe, kojoj ostajemo vječno zahvalni.

Ovaj kurikulum je primjeren za dječake i djevojčice, u formalnim i neformalnim obrazovnim okruženjima i na bilo kom razrednom nivou, jer je prvenstveno prilagođen uzrastu, a ne razredu koji tada pohađaju. Obrazovanje, kao i uvijek, predstavlja ključ za reformisanje društvenih i ekonomskih normi i za širenje vidika djece i mladih kojima želimo da pomognemo.

Kurikulum je namijenjen prilagođavanju lokalnim okolnostima i dolazi uz priručnik za obuku i alate za monitoring i evaluaciju. Pored toga, sada nudi i digitalne resurse za osvježavanje znanja, što doprinosi njegovoj održivosti. Ovaj priručnik učesnicima predstavlja igre i vježbe koje nude kreativan, aktivan pristup učenju. Učesnici će imati najviše koristi od priručnika ako im je zabavan. Vjerujemo da će tako i biti, i nadamo se da ćete i vi uživati u njemu.

Hvala vam što ste s nama na ovom putovanju,

Tim Aflatouna

Kako koristiti

Ko su učenici u Aflateen: Faza 2 kurikulumu?

Ovaj kurikulum je namijenjen mladima uzrasta od 15 do 16 godina. Iskustva naše globalne mreže partnera pokazala su da će se on primjenjivati u različitim kontekstima. Zbog toga smo pokušali da kreiramo resurs koji je jednako relevantan i primjenjiv za učenike i u formalnom i u neformalnom obrazovanju. Možda ćete raditi sa grupama u kojima učenici imaju različite nivoe pismenosti i numeričkih vještina. U takvim slučajevima, pokušajte da one sa nižim nivoom čitanja ili matematičkih vještina uparite sa učenicima višeg nivoa.

Faza 2 sadrži teme i nivoe primjene koji su prikladniji za stariji dio adolescentskog spektra – sa većim fokusom na analizu, primjenu i demonstraciju znanja, kao i dubljim pristupom seksualnom i reproduktivnom zdravlju. Ova faza takođe prepoznaje da se ova starosna grupa približava svijetu rada i da neki već učestvuju u aktivnostima koje donose prihod. Zbog toga, posljednji modul (Modul 5) omogućava dublje istraživanje karijere, razvoj vještina zapošljavanja i prepoznavanje preduzetničkih sposobnosti, ali i dalje uključuje grupni rad na zajedničkim projektima. Takođe postoji jači fokus na primjeni stvarnih životnih situacija na slučajeve iz učenja i razmatranje koraka za akciju u oblastima koje ih interesuju.

Vi – facilitator

Želimo da i vi imate koristi od svog učešća u ovom programu jednako kao i mladi u vašoj grupi. Uspjeh programa Aflateen u velikoj mjeri zavisi od vas, i nadamo se da ćete kroz učešće u njemu razviti svoje kapacitete kao facilitator. Zbog toga smo razvili priručnik za obuku i radionicu koji prate ovaj kurikulum. Nadamo se da ćete do trenutka kada budete koristili ovaj kurikulum već završiti intenzivnu radionicu obuke. Tokom nje ćete se upoznati sa metodama korišćenim u ovom priručniku, kao i sa opštom strukturom programa. Nadamo se da će vam radionica pomoći da što više iskoristite ovaj kurikulum, steknete nove vještine i omogućite da učesnici efikasnije uče. Takođe se nadamo da će vam donijeti i zadovoljstvo u radu. Ako još niste imali priliku da učestvujete u takvoj radionici, kontaktirajte Aflatoun Sekretarijat za savjet o tome kako to možete učiniti.

Vaša uloga kao facilitator

Naravno, uloga facilitator može se razlikovati od uloge nastavnika u nekim kulturama. Ako koristite ovaj kurikulum u okviru formalnog obrazovanja, možda ćete biti ohrabreni da radite na načine koji se razlikuju od tradicionalnog koncepta predavanja – nadamo se da ćete to doživjeti kao pozitivno iskustvo. Scenariji u ovom kurikulumu zasnivaju su na participativnoj, na učeniku usmjerenoj pedagogiji i karakterišu ih različite metode aktivnog učenja. Nadamo se da ćete uživati u tome i primijeniti ove metode i u drugim predmetima koje predajete, ili u radu sa drugim grupama. Scenariji su takođe vođeni okvirom za učenje i razvoj kompetencija. Postoje procjene za svaki modul, ukoliko vam budu potrebne formalnije metode ocjenjivanja u skladu sa zahtjevima vaše škole.

Atmosfera povjerenja, sigurnosti, uključivanja i učešća

Učesnici neće moći dobro učiti niti razviti potrebne vještine i stavove da postanu uspješni nosioci promjena dok ne izgrade snažan osjećaj grupnog identiteta. Neće ni otvoreno govoriti o osjetljivim temama ili izražavati svoje mišljenje ako se ne osjećaju sigurno u grupi. Potrebno im je vrijeme da shvate da se aktivnosti ovog kurikuluma zasnivaju na pravilima i normama koje se razlikuju od onih na koje su navikli u školi. Drugim riječima, treba im omogućiti vrijeme da prilagode svoja očekivanja.

Moramo im pokazati da ovaj program nije samo za njih, već o njima – da se od njih očekuje da razmišljaju o sopstvenim iskustvima i da ih dijele.

Zadržite lokalni pristup

- Koristite jednostavan jezik kad god je moguće, uključujući lokalne jezike.
- Ohrabrite učesnike da odgovaraju i sumiraju svoje misli koristeći svoj dijalekt i termine.
- Koristite stvarne životne primjere i lokalne studije slučaja da ilustrujete poente. Slobodno prilagodite priče, scenarije ili primjere lokalnom kontekstu.

Kreiranje inkluzivnog okruženja

- Osigurajte okruženje međusobnog poštovanja, povjerenja i prijatne atmosfere. Na prvom času postavite osnovna pravila – o upravljanju vremenom, tačnosti, upotrebi telefona i radu u grupi.
- Naučite imena učesnika što prije! To olakšava komunikaciju i pažnju tokom lekcija.
- Neke teme mogu biti osjetljive. Poštujte privatnost i znajte kome se možete obratiti (zdravstvenom radniku, crkvi, socijalnoj službi) ako dođe do situacije nasilja. Uvijek prvo razgovarajte sa učesnikom, uz njegov pristanak, i po potrebi sa roditeljima/starateljima prije bilo kakve akcije.
- Budite strpljivi! Ponavljajte informacije ako nisu razumjeli i prilagodite pristup ako trenutni ne funkcioniše.
- Tražite povratne informacije nakon svake lekcije da biste razumjeli šta im se najviše dopada i šta bi željeli da promijene.

Kako izvući maksimum iz ovog kurikuluma

Nadamo se da ćete ovaj kurikulum posmatrati kao resurs koji vam pomaže da mladima pružite relevantne lekcije. Kurikulum je modularan, pa slobodno izostavite lekcije koje nisu relevantne, ili ih prilagodite prema potrebama grupe. Svjesni smo da predloženo trajanje sesija možda neće uvijek odgovarati, pa možete produžiti sesije ili ih pojednostaviti za grupe sa slabijom pismenošću. Vi ste stručnjak – najbolje znate kako da izvučete maksimum iz ovog materijala.

Osjetljive teme: rod i seksualno-reproduktivno zdravlje

Prilagođavanje materijala je posebno važno kod scenarija koji se bave seksualnim i reproduktivnim zdravljem i pravima (SRHR), rodom i ličnim pravima. Ove teme se obrađuju u **Modulu 2: Prava i odgovornosti** i **Modulu 3: Moje tijelo, moj izbor**. Zbog osjetljivosti kulturnih normi, u Priručniku za obuku uključene su dvije posebne sesije – *Razgovor o tabu temama* i *Kontekstualizacija i implementacija*.

Neke teme mogu zahtijevati rad u odvojenim grupama po polu kako bi se učesnici osjećali slobodno. Preporučuje se da ih unaprijed obavijestite o takvim sesijama. Vjerujemo da je učešće dječaka u ovim lekcijama jednako važno – bez njih nema održive promjene ka pravednijim rodnom normama.

Rad sa zainteresovanim stranama

Učenje i promjena ponašanja ne zavise samo od odnosa između facilitator i učenika. Šire okruženje – porodica i zajednica – oblikuje se kroz roditelje, vjerske vođe i druge aktere. Da bi ovo okruženje

podržalo naše napore, potrebno je da ih uvjerimo u koristi koje program donosi mladima i zajednici – u pogledu zdravlja, sreće i finansijske sigurnosti. Partner organizacije koje već sprovode Aflatoun programe preporučuju organizovanje sastanaka sa zajednicom prije početka rada. Roditelje treba pripremiti za ono što će njihova djeca učiti, naročito o osjetljivim temama. Takođe, korisno je najaviti da će dječaci i djevojčice zajedno učiti o prevazilaženju štetnih rodni normi i izgradnji pravednijeg društva. Što više podrške dobijete od zajednice, to će vaš rad biti uspješniji.

Postupanje u ozbiljnim slučajevima, poput zlostavljanja

Izgradnja povjerenja i povjerljivosti je od ključne važnosti ako želite da učesnici otvoreno govore o ličnim pitanjima. Posebnu pažnju treba obratiti kod tema koje se bave seksualnim i rodno zasnovanim nasiljem. Prije nego što realiyujete ovo gradivo, razmislite šta ćete učiniti ako otkrijete (ili posumnjate) da je neki učesnik žrtva nasilja. Morate unaprijed znati kome da prijavite slučaj – to može biti zdravstveni radnik, socijalna služba ili nadležne vlasti. Uvijek prvo razgovarajte sa učesnikom i uzmite njegov pristanak, te po potrebi sa roditeljima/starateljima prije preduzimanja bilo kakvih koraka.

Struktura kurikuluma

5 modula i završne procjene i refleksije:

Modul 1: Lično razumijevanje

Modul 2: Prava i odgovornosti

Modul 3: Moje tijelo i izbori

Modul 4: Moje finansije

Modul 5: Karijera i preduzetništvo

Procjena i refleksija

Svaki modul sadrži navedene ukupne ishode, a zatim nekoliko scenarija. Ovo slijedi: dosljedne formate numeriranja i istu strukturu:

Uvodne stranice

Naći ćete ovu stranicu na početku svakog scenarija za nastavu. Sadrži pregled ishoda učenja, strategija, materijala, trajanja, ključnih riječi. Takođe ćete naći dodatne informacije za facilitatora.

Stranice sa scenarijima za nastavu

Svaki scenarijo sadrži poglavlje "Počni", "Uči" i "Reflektuj" sa naznačenim vremenom za svaki dio gradiva. Svaki dio ima korake koje treba slijediti, kao i resurse i materijale koji su potrebni za sprovođenje aktivnosti kada je to potrebno i dodatne savjete za facilitatora ili napomene za prilagođavanje.

Ikone na stranici:

Ciljevi učenja

Trajanje

Strategije

Ključne riječi

Materijali

Informacije za voditelja

Procjenjivanje

Svaki modul ima kratak skup pitanja za procjenjivanje ako je potrebno za upotrebu. Ona su sumativna i mogu poslužiti svrhu za provjeru da li su Ishodi učenja ispunjeni ili za izvještavanje. Ali svi scenariji za nastavu sadrže razne formativne metode procjenjivanja.

Konačna procjena i refleksija

Ovo je konačni, samostalni scenarij sa svojim rezultatima učenja. To bi trebalo više posmatrati kao događaj ili završni projekat/prezentaciju kako bi se učesnicima omogućilo da predstave ključno učenje koje im je bilo važno i relevantno u programu. Ovo je sjajna formativna procjena koja jača djelovanje učesnika i ne treba je preskočiti. Biće vam

potrebno dodatno vrijeme za objašnjenje, pripremu i sprovođenje. Predložene su vremenske indikacije.

POJAM	DEFINICIJA
Odgovornost	Obaveza ili spremnost pojedinca, organizacije ili institucije da preuzme odgovornost za svoje postupke, odluke i učinak. Podrazumijeva polaganje računa za posljedice nečijeg ponašanja i ispunjenje dodijeljenih dužnosti ili zadataka.
Aktivno učenje	„Aktivno učenje je pristup facilitaciji usmjeren na učenika koji podrazumijeva aktivno uključivanje učesnika u materijal kroz igru, diskusiju, rješavanje problema, studije slučaja, igre uloga i druge metode. Pristupi aktivnog učenja stavljaju veći stepen odgovornosti na učenika nego pasivni pristupi poput predavanja, ali je vodstvo facilitatora i dalje ključno u učionici aktivnog učenja.”
Adolescencija	Tranzicioni stadijum ljudskog razvoja koji se dešava između djetinjstva i odraslog doba. Uopšteno obuhvata uzrast približno od 10 do 19 godina, iako se tačne granice mogu razlikovati. Ovaj period karakterišu značajne fizičke, kognitivne, emocionalne i socijalne promjene dok pojedinci prelaze iz djetinjstva u odraslo doba.
Asertivnost	Posjedovanje ili pokazivanje samouvjerene i odlučne ličnosti kako bi se jasno izrazilo šta želite i šta vam je potrebno.
Bitcoin	Bitcoin je vrsta digitalnog novca koji možete koristiti na internetu. Nije kao kovanice ili novčanice koje možete dodirnuti; sve je na mreži i ljudi ga koriste za kupovinu stvari ili kao investiciju.
Obveznice	Obveznice su dužnički hartije od vrijednosti koje izdaju vlade, korporacije ili druge institucije radi prikupljanja kapitala. Kada kupite obveznicu, vi suštinski pozajmljujete novac izdavaocu u zamjenu za periodične kamatne isplate i povraćaj nominalne vrijednosti obveznice kada dospije.
Pozajmiti	Uzeti ili primiti nešto uz razumijevanje da će biti vraćeno. Često podrazumijeva dobijanje privremenog korišćenja novca ili predmeta od nekoga ili institucije, uz očekivanje da će pozajmljeni iznos ili predmet biti vraćen ili otplaćen kasnije.
Tačka pokrića	Kada je novac koji zarađujete jednak novcu potrošenom na troškove, lično ili u biznisu. U biznisu to znači da ne ostvarujete profit.
Budžet	Finansijski plan koji prikazuje očekivane prihode i rashode tokom određenog perioda, tipično mjesečnog ili godišnjeg. Služi kao alat pojedincima, preduzećima ili vladama za raspodjelu resursa, upravljanje finansijama i postizanje finansijskih ciljeva
Biznis	Organizacija ili entitet angažovan u komercijalnim, industrijskim ili profesionalnim aktivnostima sa ciljem ostvarivanja profita.

	Poslovanje obično uključuje proizvodnju ili nabavku dobara i usluga, koje se zatim nude kupcima u zamjenu za novac.
Poslovni plan	Formalni pisani dokument koji opisuje ciljeve biznisa, strategiju za postizanje tih ciljeva i očekivani vremenski okvir za njihovo ostvarenje.
Tok gotovine	Kretanje novca u i iz preduzeća ili finansijskog entiteta tokom određenog perioda. Koristi se kao mjera koliko novca kompanija troši i prima i koliko profita ostvaruje u datom periodu.
Zaštita djece	Preventivne i odgovor-ne mjere preduzete da bi se obezbijedila bezbjednost, dobrobit i prava djece, posebno u kontekstu zaštite od zlostavljanja, eksploatacije, zanemarivanja ili bilo kakvog oblika štete.
Građansko angažovanje	Aktivno učešće pojedinaca u svojim zajednicama, društvu i vladi radi postizanja pozitivnih društvenih promjena. Obuhvata niz aktivnosti u kojima pojedinci ulažu svoje vrijeme, vještine i resurse za dobrobit društva i promociju demokratskih vrijednosti.
Komunikacija	Proces razmjene informacija, ideja, misli ili osjećanja između pojedinaca ili grupa. To je osnovni aspekt ljudske interakcije i ključan je za prenošenje značenja. Komunikacija se može odvijati različitim kanalima, uključujući verbalne, neverbalne, pisane i vizuelne metode.
Učenje zasnovano na kompetencijama	Instrukcioni pristup koji se fokusira na to da učenici steknu i demonstriraju specifične vještine i znanja, umjesto da odrade unaprijed određenu količinu vremena u tradicionalnom okruženju učionice. U učenju zasnovanom na kompetencijama, napredovanje se zasniva na sposobnosti učenika da ovlada skupom jasno definisanih kompetencija ili obrazovnih ciljeva.
Potrošač	Potrošač je osoba koja kupuje ili koristi proizvode i usluge da zadovolji svoje potrebe i želje. Na primjer, kada idete u kupovinu igračaka, odjeće ili hrane, vi ste potrošač jer kupujete stvari za sebe ili svoju porodicu.
Potrošaštvo	Potrošaštvo je kada ljudi u društvu kupuju mnogo stvari, ponekad više nego što im zaista treba, jer vjeruju da će ih to učiniti srećnijim ili važnijim. To je kao snažna želja da se stalno nabavlja nova roba i razmišlja da će posjedovanje više stvari učiniti život boljim.
Konvencija o pravima djeteta	Konvencija o pravima djeteta (CRC) je međunarodni ugovor o ljudskim pravima koji je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija 20. novembra 1989. To je sveobuhvatan dokument koji navodi prava djece i utvrđuje odgovornosti država i vlada u obezbjeđivanju dobrobiti i zaštite djece. CRC je stupila na snagu 2. septembra 1990.

Trošak	Iznos resursa, obično mjerljiv u novčanim terminima, koji se pretrpi ili žrtvuje da bi se postigao određeni cilj ili nabavila dobra i usluge.
Kredit	„Ako je vaš štedni račun ‘u plusu’ (in credit) ili imate ‘kredit’ na svom telefonu, to znači da postoji novac dostupan za trošenje. Ali ako nešto kupite ‘na kredit’, to znači da vam je neko drugi (npr. banka ili druga finansijska institucija) pozajmio novac i morate ga vratiti.”
Kritičko mišljenje	Kognitivni proces koji uključuje analiziranje, sinteziranje i evaluaciju informacija ili situacija na promišljen i sistematičan način. Prevazilazi puko prihvatanje informacija zdravo za gotovo i podrazumijeva aktivno, namjerno i razumno prosuđivanje.
Donošenje odluka	Proces odabira opcije ili kursa djelovanja među različitim alternativama. Uključuje kognitivni proces u kojem pojedinci ili grupe ocjenjuju informacije, razmatraju alternative i donose odluku da slijede određeni tok djelovanja.
Deficit	Situacija u kojoj postoji manjak ili nedostatak nečega, često u kontekstu finansija, ekonomije ili određenih mjerljivih veličina. Termin se koristi u raznim oblastima da označi manjak, negativno stanje bilansa ili uslov u kojem entitet ima manje nečega nego što se smatra potrebnim ili poželjnim.
Digitalne finansije	Korišćenje digitalnih tehnologija za pružanje i unapređenje finansijskih usluga. Podrazumijeva primjenu tehnologije na različite aspekte finansijskih operacija, uključujući bankarstvo, investicije, plaćanja i druge povezane usluge.
Raznolikost	Raznolikost (uopšteno) se odnosi na prisustvo širokog spektra varijacija i razlika među pojedincima ili grupama u različitim aspektima kao što su rasa, etnička pripadnost, pol, starost, seksualna orijentacija, religija, socioekonomsko porijeklo, sposobnosti i drugo.
Emocionalni razvoj	Rast i sazrijevanje sposobnosti pojedinca da prepozna, razumije, upravlja i izražava svoje emocije, kao i da odgovori na emocije drugih.
Empatija	Sposobnost razumijevanja i dijeljenja osjećanja druge osobe. Uključuje mogućnost da se stavite u tuđu poziciju, da shvatite njihove emocije, perspektive i iskustva.
Vještine zapošljivosti	Skup atributa i kvaliteta koji povećavaju šanse pojedinca da dobije i zadrži posao, kao i da napreduje na radnom mjestu. Ove vještine nijesu specifične za određen posao ili industriju, već se cijene u različitim profesijama.
„Preduzetnik”	„Pojedinac koji pokreće i vodi biznis, preuzimajući finansijske rizike u nadi da će ostvariti profit. Preduzetnike često karakterišu njihove

	inovativne ideje, spremnost na rizik i sposobnost da te ideje sprovedu u djelo.”
„Preduzetništvo”	„Preduzetništvo je proces pokretanja i vođenja biznisa s ciljem ostvarivanja profita. Podrazumijeva spremnost na rizik, inovativno razmišljanje i sposobnost da se ideje pretvore u održive i održive poduhvate.”
Jednakost	Načelo postupanja prema svima na isti način obezbjeđivanjem pristupa istim resursima i prilikama.
Pravednost	Načelo razmatranja jedinstvenih iskustava i različitih situacija ljudi, i obezbjeđivanja pristupa resursima i prilikama koji su neophodni da bi postigli pravedne ishode.
eNovčanik / Mobilni novac	Opcija štednje kojom upravljate primanjem, slanjem i čuvanjem novca sa svog telefona. Često nalog obezbjeđuje telekomunikaciona kompanija i vezan je za vaš lični identifikacioni dokument i broj telefona, a ne za banku.
Finansijsko preduzeće	Kompanija/biznis koji je prvenstveno osnovan da bi generisao prihod.
„Rodno osjetljiva pedagogija”	Pristup nastavi i obrazovanju koji je osjetljiv na rodne razlike i uključiv je, i bavi se pitanjima vezanim za rodnu ravnopravnost. Cilj je stvaranje obrazovnog okruženja koje prepoznaje i prihvata raznolike potrebe, iskustva i sposobnosti svih učenika, bez obzira na njihov rod.
„Rod”	Društvene, kulturne i ponašajne osobine, uloge i očekivanja povezana s tim da se bude muško ili žensko. Prevazilazi biološke razlike između muškaraca i žena i obuhvata spektar identiteta i izraza.
Rodno zasnovano nasilje	Odnosi se na svaki čin koji se vrši protiv volje osobe i zasnovan je na rodnim normama i nejednakim odnosima moći. Uključuje fizičko, emocionalno ili psihološko i seksualno nasilje. Može biti uskraćivanje resursa ili pristupa uslugama. Nasilje takođe uključuje prijetnju nasiljem i prinudu. To je teško kršenje ljudskih prava.
Zeleno preduzeće	Zeleno preduzeće je biznis ili organizacija koja daje prioritet ekološkoj održivosti i nastoji da minimizira negativan uticaj na planetu. Često se fokusira na ekološki prihvatljive prakse, obnovljivu energiju i smanjenje otpada
„Garant”	Osoba ili entitet koji pristaje da preuzme odgovornost za dug ili finansijske obaveze zajmoprimca u slučaju da zajmoprimac ne ispuni te obaveze.
Uključivanje	Praksa obezbjeđivanja da se prema svim pojedincima, bez obzira na njihove razlike, postupa pravedno i da imaju jednak pristup prilikama i resursima. Radi se o stvaranju okruženja u kojem se svako osjeća cijenjeno, poštovano i podržano, bez obzira na

	porijeklo, identitet, sposobnosti ili karakteristike. U obrazovnom kontekstu, inkluzija je proces obezbjeđivanja pristupa kvalitetnom obrazovanju kroz odgovaranje na raznolike potrebe svih učesnika.
Prihod	Novac ili finansijski dobitak koji pojedinac ili preduzeće prima tokom određenog perioda, obično mjesečno ili godišnje. Prihod može dolaziti iz različitih izvora i može se klasifikovati u različite kategorije.
Kamata	Trošak pozajmljivanja novca ili prinos na investiciju. To je naknada koju zajmoprimac plaća zajmodavcu za korišćenje pozajmljenih sredstava, obično izražena kao procenat glavnice (iznos koji je pozajmljen ili investiran).
Zajam	Finansijski aranžman u kojem zajmodavac obezbjeđuje novac ili sredstva zajmoprimcu, a zajmoprimac se saglašava da će zajam otplaćivati s kamatom tokom određenog perioda. Zajmovi se mogu koristiti za različite svrhe, kao što su kupovina kuće, finansiranje obrazovanja, pokretanje biznisa ili pokrivanje neočekivanih troškova.
Lihvar (posuđivač na crno ili kamatnik — nelegalni zajmodavac)	Neovlašćeni zajmodavac koji naplaćuje izuzetno visoke kamatne stope, često znatno iznad zakonskih ograničenja koja postavljaju regulatorni organi.
Marketing	Proces planiranja, sprovođenja i promovisanja proizvoda ili usluga kako bi se zadovoljile potrebe i želje kupaca. Uključuje različite aktivnosti usmjerene na kreiranje, komuniciranje, isporučivanje i razmjenu ponuda koje imaju vrijednost za kupce, klijente, partnere i društvo u cjelini.
Mikropreduzeće	Vrlo mali biznis, koji obično zapošljava mali broj ljudi, često samo vlasnika, i posluje s niskim nivoom kapitala i prihoda.
Mikrofinansijska institucija	Finansijska institucija koja pruža finansijske usluge, uključujući male zajmove, štedne račune i ponekad osiguranje, osobama koje obično nemaju pristup tradicionalnim bankarskim uslugama.
Pregovaranje	Pregovaranje je proces u kojem ljudi razgovaraju i prave kompromise kako bi postigli dogovor kada imaju različita mišljenja ili potrebe
Učešće	Uključenost ili angažman pojedinaca, grupa ili entiteta u aktivnostima, procesima, diskusijama ili donošenju odluka. Učešće takođe znači davanje djeci i mladima glasa u njihovom obrazovanju, slušanje njih i uključivanje koliko je to moguće u školski život. To znači vrednovanje njihovih mišljenja i ideja i davanje im kontrole nad njihovim učenjem.
Rješavanje problema	Kognitivni proces koji uključuje otkrivanje, analiziranje i rješavanje problema. To je vještina koju pojedinci koriste da se suoče s izazovima, donose odluke i postignu ciljeve.

Reproduktivni proces	Ljudski reproduktivni sistem: organski sistem putem kojeg se ljudi razmnožavaju seksualnim odnosom i ostaju trudni/rađaju djecu.
Otpornost	Sposobnost da se povratite, prilagodite i oporavite od nedaća, izazova ili neuspjeha. Podrazumijeva kapacitet da izdržite, prevaziđete, pa čak i napredujete suočeni s teškim okolnostima.
Prihodi od prodaje	Ukupan prihod koji preduzeće ostvaruje kroz svoje primarne operacije, kao što su prodaja dobara ili usluga. Predstavlja iznos novca koji kompanija zaradi prije odbitka bilo kakvih troškova.
Štednja	Dio prihoda koji se ne troši na trenutnu potrošnju i ostavlja se za buduću upotrebu. Uključuje namjerno izdvajanje novca, tipično na štednom računu ili u drugim oblicima ulaganja, radi postizanja finansijskih ciljeva ili obezbjeđivanja finansijske sigurnosne mreže.
Samoupravljanje	Sposobnost regulisanja i praćenja sopstvenog ponašanja, osjećanja i impulsa. Obuhvata široku kategoriju povezanih vještina koja uključuje samokontrolu, samoefikasnost i samosvijest.
Pol	Biološke i fiziološke karakteristike koje razlikuju muške i ženske organizme.
Seksualnost	Seksualnost se odnosi na vaša seksualna osjećanja, misli, privlačnosti, odnose i ponašanja prema drugim ljudima. Možete pronaći druge ljude fizički, seksualno ili emocionalno privlačnim, i sve te stvari su dio vaše seksualnosti. Seksualnost nije o tome s kim imate seksualne odnose, ili koliko često ih imate.
Socijalno preduzeće	Organizacija koja primjenjuje komercijalne strategije da maksimizira društveni uticaj, a ne samo da generiše profit za akcionare.
Potrošnja	Čin korišćenja novca za kupovinu dobara ili usluga. To je osnovna komponenta ličnih i poslovnih finansijskih transakcija.
(STI)	Seksualno prenosiva infekcija (ponekad se koristi naizmjenično sa seksualno prenosivom bolešću [STD])
Akcije	Akcije predstavljaju vlasničke udjele u kompaniji. Kada kupite akciju, postajete akcionar i imate pravo na imovinu i zaradu kompanije. Akcionari mogu imati koristi od rasta vrijednosti kapitala i dividendi.
Suficit	Količina ili iznos koji je veći od onoga što je potrebno ili se koristi.
Porez	Porez je obavezna uplata koju pojedinci i preduzeća uplaćuju vladi. Porezi se koriste da vlada finansira javne usluge i programe, kao što su škole, zdravstvena zaštita, infrastruktura i javna bezbjednost.

Timski rad	Ljudi koji rade zajedno ka zajedničkom cilju, kombinujući svoje individualne snage i vještine kako bi stvorili inkluzivan i uspješan ishod.
Dobrobit	Definicija dobrobiti: stanje udobnosti, zdravlja ili sreće. To je stanje u kojem možete biti svoji, zdravi ste, bezbjedni i radite stvari koje volite, osjećate se srećno.
Mladi	Period života između djetinjstva i odraslog doba, tipično povezan s adolescencijom.

1

Lično

Razumijevanje

Opšti ishodi

U ovom modulu, učesnici će:

- Razviti svoje lično razumijevanje, što znači da će učesnici bolje upoznati sebe, jedni druge i svoje zajednice.
- Upoznati se međusobno i biti uvedeni u Aflaten način učenja. Učesnici će izgraditi međusobno povjerenje kao grupa i stvoriti bezbjedno okruženje u kojem mogu da se razvijaju.
- Naučiti o važnosti blagostanja i povezivanja. Biće u stanju da prepoznaju uloge unutar grupa i da identifikuju lidere. Takođe će moći da prepoznaju različite metode vođstva.
- Biti u mogućnosti da identifikuju ljude koji imaju pozitivan uticaj u njihovom životu. Naučiće da postavljaju ciljeve i da opišu osobu kakva žele da postanu za pet godina.
- Naučiti da njeguju prijateljstva koja doprinose pozitivnim odnosima među vršnjacima i da odbace ona koja su obilježena negativnim odnosima ili vršnjačkim pritiskom.
- Naučiti da razmišljaju o svojim zajednicama i da diskutuju o načinima na koje mogu da unesu pozitivne promjene u njima. Biće u mogućnosti da identifikuju različite uloge unutar zajednice, posebno uzimajući u obzir muške i ženske uloge.
- Bolje razumjeti svoja osjećanja. Razvije plan za upravljanje sopstvenim emocijama i potrebama.

Scenariji	Kompetencije
1.2 Moja uloga u našoj grupi	Samosvijest
1.3 Moji ciljevi	Samosvijest
1.4 Moja slika o sebi	Samosvijest Socijalna svijest Samoupravljanje
1.5 Ja i odnosi	Socijalna svijest Samoupravljanje Upravljanje odnosima Odgovorno donošenje odluka
1.6 Moje zajednice na djelu	Socijalna svijest Upravljanje odnosima

Scenarij 1.1 Dobrodošli u Aflateen

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Identifikuju svog facilitatora i najmanje četiri druga učesnika po imenu.
- Opišu Aflateen pokret svojim riječima.
- Opišu pravila ponašanja svoje Aflateen grupe.

Strategije

- Uvod: Igra za učenje imena
- Učenje: Rad u paru – intervju i vježba „nadanja i strahovi“
- Refleksija: Aflateen ugovor

Materijali

- Lopta ili zgužvani papir
- Mali papirići ili post-it ceduljice
- Flipčart ili tabla i marker

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Aflateen pokret
- Aflateen ugovor
- Uvod

Informacije za facilitatora

Zahvalite se svima što su došli. Podsjetite učesnike da ćete zajedno raditi više nedjelja. Tokom tog perioda, grupa će imati priliku da istražuje teme koje mogu obuhvatiti: lični identitet i vrijednosti, vještine i talente, nade za budućnost, potrebu za promocijom rodne ravnopravnosti, seksualno i reproduktivno zdravlje i prava, štednju, trošenje i pravljenje budžeta, savjete o karijeri i obrazovanju, kao i osnovne vještine i znanja potrebna za pokretanje sopstvenog biznisa.

Učesnici mogu biti nervozni i znatiželjni u vezi sa sadržajem učenja. Uvjerite ih da će tokom rada na programu dobiti odgovore na mnoga pitanja. Naglasite da je ovo proces koji zahtijeva vrijeme, da zajedno započinjete jedno putovanje i da će, osim što će naučiti mnoge vrijedne vještine, imati i dosta zabave.

Ako među učesnicima ima onih koji su već pohađali neki od prethodnih Aflatoun ili Aflateen programa, svakako im priznajte prethodno znanje i iskustvo.

Uvod | 10 minuta

Igra za učenje imena

1. Zamolite učesnike da stanu u krug i objasnite da ćete igrati igru „Dodaj loptu“.
2. Jedna osoba baca loptu drugoj. Kada neko uhvati loptu, mora reći ime osobe koja mu je bacila. Ako se ne sjeća imena, treba da pita.
3. Neka učesnici nastave da bacaju loptu oko kruga i izgovaraju imena oko pet minuta.
4. Za drugu igru, pod nazivom „Marija! Marija! Marija!“, učesnici treba da formiraju širok krug.
5. Jedna osoba stoji u sredini kruga i pokušava da „pobjegne“ iz sredine i zauzme mjesto na ivici kruga. Da bi to uspjela, mora tri puta zaredom reći ime nekoga ko stoji na ivici kruga, prije nego što ta osoba izgovori njeno ime jednom.
6. Ako osoba na ivici izgovori ime brže, onaj iz sredine ostaje i pokušava ponovo sa drugim imenom. Ako osoba u sredini bude brža, mijenjaju mjesta.

Učenje | 30 minuta |

INTERVJUI U PAROVIMA

1. Zamolite učesnike da se podijele u parove. Neka se međusobno intervjuišu po tri minuta svaki. Predložite im da postave sljedeća četiri pitanja:
 - Gdje ste odrasli?
 - Kojom karijerom želite da se bavite?
 - Koja je jedna stvar koju niko u grupi ne zna o vama?
 - Šta želite da naučite na ovim časovima?
2. Nakon šest minuta, okupite grupu ponovo zajedno.
3. Zamolite učesnike da predstave svoje partnere grupi i podijele ono što su o njima saznali. Ako procijenite da će zbog veličine grupe to trajati predugo, možete zamoliti učesnike da svoje partnere predstave samo drugom paru, kako bi se uštedjelo vrijeme.

Lično razumijevanje: Nadanja i strahovi

1. Pitajte učesnike kako se osjećaju. Objasnite da je normalno osjećati uzbuđenje ili nervozu na početku radionice.
2. Recite im da želite saznati koja očekivanja (nadanja) i strahove imaju u vezi s programom.
3. Objasnite da će rad biti lakši ako svi iskreno podijele svoja osjećanja.
4. Podijelite svakome po dva mala papirića ili post-it ceduljice.
5. Dajte im nekoliko trenutaka da u tišini razmisle o svojim osjećanjima.
6. Neka napišu tri stvari koje se nadaju da će postići tokom programa i tri stvari koje ih brinu ili čine nelagodnim.
7. Kada završe, sakupite papire i zalijepite ih na zid, ili ih promiješajte i podijelite nasumično učesnicima da naglas pročitaju.
8. Zajedno sa grupom kratko prodiskutujte o onome što su napisali.

Refleksija | 20 minuta |

UGOVOR (CONTRACT)

1. Objasnite grupi šta je Aflateen ugovor. Naglasite da je učešće u Aflateen programu dobrovoljno.
2. Podsjetite ih da potpisivanjem ugovora postaju dio globalne Aflateen zajednice koja obuhvata članove sa svih kontinenata. Ugovor znači da se i facilitatori i učesnici slažu sa svim njegovim pravilima.
3. Objasnite da će sami učesnici kreirati Aflateen ugovor za svoju grupu.
4. Na flipčart ili tablu napišite „Aflateen“ i zamolite ih da predlože svoja očekivanja od facilitatora i ostalih učesnika.
5. Zapišite njihove predloge, pokazujući im da je Aflateen njihov program.
6. Podijelite i svoja očekivanja kao facilitator i dodajte ih na listu.
7. Pozovite učesnike da komentarišu, mijenjaju ili dopune sadržaj ugovora.
8. Potpišite Aflateen ugovor pred grupom kako biste pokazali svoju posvećenost.
9. Zatim pozovite učesnike da i oni potpišu ugovor i svečano ih pozdravite kao članove Aflateen programa

Scenarij 1.2 Moja uloga u našoj grupi

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Opišu prednosti međusobnog povezivanja i dobrog raspoloženja u grupi.
- Definišu liderstvo – pojedinačno i u grupi.
- Nabroje različite načine na koje možemo pokazati liderstvo i podržati grupu.

Strategije

- **Uvod:** Energizator – „Hodaj i stani“
- **Učenje:** Prepoznavanje uloga + plakat o liderstvu
- **Refleksija:** Prezentacija plakata

Materijali

- (Vanjski) prostor u kojem učesnici mogu hodati u liniji
- Papir za postere
- Olovke
- Materijal za bojenje (flomasteri, bojice, markeri)

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Liderstvo
- Uloge
- Osobine

Informacije za facilitatora

Ako je grupa prevelika da bi svi mogli istovremeno učestvovati u aktivnosti „Hodaj i stani“, podijelite je na dvije manje grupe. Posmatrajte ko preuzima različite uloge tokom aktivnosti.

Tokom dijela o učenju, koristite najvažnije uloge koje učesnici identifikuju, ali spomenite i one iz opisa aktivnosti. Povedite računa da svi poster ne budu isti – podstaknite kreativnost. Ako je moguće, omogućite pristup knjigama o liderstvu, internet izvorima ili časopisima.

Uvod | 10 minuta |

Energizator – „Hodaj i stani“

1. Obezbijedite dovoljno prostora (pomjerite stolove ili izađite napolje).
2. Zamolite sve učesnike da stanu u liniju, jedan pored drugog.
3. Dajte instrukciju: „Hodajte naprijed zajedno i stanite u isto vrijeme.“
4. Dozvolite im da 10 sekundi međusobno razgovaraju kako bi se dogovorili kako će to izvesti.
5. Tokom prve probe mogu pričati dok hodaju i zaustavljaju se.
6. Nakon što uspješno izvedu zadatak, recite im da sada ne smiju pričati, ali mogu koristiti izraze lica i gestove. Posmatrajte da li i dalje mogu stati u isto vrijeme.
7. Kada uspiju, zabranite bilo kakvu komunikaciju – ne smiju pričati, gledati se, niti koristiti izraze lica. Neka pokušaju ponovo.
8. Nakon završetka aktivnosti, okupite učesnike i postavite im pitanja:
 - Šta ste naučili iz ove aktivnosti?
 - Kako ste se osjećali?
 - Ko su bili lideri u grupi?
 - Po čemu ste prepoznali da su oni lideri?.

Učenje | 35 minuta |

Prepoznavanje uloga u grupi

1. Podijelite učesnike u male grupe (4–6 članova).
2. Objasnite da svaka grupa ima različite uloge među članovima.
3. Zamolite ih da identifikuju koje sve uloge mogu postojati u grupi koja sarađuje (npr. u školi, na poslu).
4. Dajte primjere uloga koje se često pojavljuju u grupama:
 - Lider:** Pokreće projekat, definiše ciljeve i očekivanja, određuje uloge i vodi grupu ka cilju.
 - Inicijator:** Predlaže ideje i smjer rada.
 - Posrednik:** Pomaže u rješavanju sukoba i donošenju odluka.
 - Zapisničar:** Bilježi sastanke i vodi evidenciju aktivnosti.
 - Trener** (mentor): Pruža podršku članovima tima tokom projekta.
5. Nakon diskusije, zapišite na tabli ili flipčartu četiri najčešće pomenute uloge. Zatim, neka svaki učesnik razmisli koju ulogu obično preuzima ili bi volio da ima. Mogu izabrati i više od jedne.

Veliki lideri

1. Objasnite da ćete sada govoriti o ulozi liderstva. Postavite sljedeća pitanja:
 - Koga smatrate velikim liderom? Zašto?
 - Koje su osobine velikog lidera po vašem mišljenju?
 - Gdje u svom životu srećemo lidere? (u školi, među vršnjacima, u porodici, zajednici, vladi...)
 - Kako neko postaje lider?
2. Saslušajte odgovore nekoliko učesnika.

3. Zatim objasnite da će svi praviti plakat o liderstvu.
4. Na plakatu treba prikazati: osobine lidera, kako postati dobar lider, inspirativne citate, primjere poznatih lidera, crteže itd.
5. Ostavite prostor za kreativnost – cilj je da svaki plakat na svoj način prenese poruku o liderstvu.

Refleksija | 15 minuta |

Prezentacija plakata

1. Izložite sve postere u prostoriji. Svakom učesniku dajte mali papirić ili post-it ceduljicu i zamolite ih da prošetaju i pogledaju plakate svojih vršnjaka.
2. Neka zapišu najinspirativnije misli ili ideje koje su pronašli na tuđim plakatima.
3. Zatim, u zajedničkoj diskusiji, postavite pitanja:

Na koje sve načine možemo pokazati i vježbati liderstvo?

Koje važne osobine liderstva prepoznajete kod sebe?

Šta ste naučili iz ove lekcije?

4. Na kraju, istaknite najvažnije osobine lidera koje su se pojavile tokom časa.

Scenarij 1.3 Moji ciljevi

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Predstave osobu koja je pozitivno uticala na njihov život i objasne zašto.
- Opišu osobu kakvom žele da postanu za pet godina i zašto.

Strategije

- **Uvod:** Studije slučaja
- **Učenje:** Timska igra rješavanja problema
- **Refleksija:** Postavljanje ciljeva

Materijali

- Tabela za mapiranje ciljeva na posteru (pripremiti unaprijed – vidi Resurse za facilitatora)
- Papir
- Olovke

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Postavljanje ciljeva
- Pozitivni uticaj

Informacije za facilitatora

Adolescencija je period prelaska iz djetinjstva u odraslo doba – često izazovan, ali i uzbudljiv period života. Mladi tada počinju da preuzimaju više odgovornosti i donose važne odluke o svojoj budućnosti.

U aktivnosti „Studije slučaja“ slobodno možete promijeniti imena likova (Isiah i Thandi) ili prilagoditi situacije kontekstu svoje grupe. Za timsku igru rješavanja problema, unaprijed izaberite jednu od ponuđenih aktivnosti prema nivou grupe:

- Poredajte se po godinama, bez razgovora.
- Napravite listu svih gradova, država ili mjesta koje ste posjetili.
- Zajedno otpjevajte cijelu pjesmu.
- Napravite papirni avion koji može letjeti najmanje pet metara.
- Prenesite komad papira s jednog kraja prostorije na drugi bez korišćenja ruku, tako da svaki učesnik dodirne papir bar jednom.

Za završnu aktivnost „Mapiranje ciljeva“ pripremite sopstveni primjer tabele na flipčartu.

Uvod | 10 minuta |

Studije slučaja

1. Zamolite jednog volontera da objasni šta su ciljevi (kako bi se prisjetili pojma).
2. Navedite primjere ciljeva: školski uspjeh, zdravlje, odnosi s drugima, posao...
3. Pročitajte učesnicima dvije studije slučaja (Isiah i Thandi).
4. Nakon svake priče, postavite pitanja:
 - Šta ova osoba želi da postigne?
 - Koje prepreke ima na tom putu?
 - Kako ih može prevazići?
 - Ko joj u životu pruža podršku ili inspiriše je?

Isiah

Isiah ima 17 godina i želi da upiše univerzitet. Odličan je učenik i voli da učestvuje u matematičkom klubu. Međutim, njegova porodica nema mnogo novca i želi da on pronađe posao kako bi pomogao u pokrivanju troškova. Isiah je odlučan i spreman da se žrtvuje kako bi ostvario svoj cilj, ali bi najviše volio da nastavi školovanje. Njegova tetka je računovođa i Isiah se oduvijek divio njenom poslu i životnom putu.

Thandi

Thandi ima 16 godina i štedi novac da bi studirala grafički dizajn. Jednom je pročitala članak o ženi iz susjednog sela koja se proslavila kao stručnjakinja za računare. Thandi je vrlo kreativna i umjetnički nadarena. Međutim, jednog dana saznaje da joj je umro stric, a otac je moli da dio novca iskoristi za troškove sahrane. Thandi želi profesionalnu karijeru, ali i da pomogne porodici. Šta bi trebalo da uradi?

5. Nakon diskusije, ponovo definišite pojam cilja – konkretan i mjerljiv rezultat kojem težimo u određenom vremenskom periodu.

Učenje | 35 minuta |

Igra rješavanja problema

1. Podijelite učesnike u timove od 4–5 članova.
2. Objasnite da će kao tim morati da ispune jedan zadatak – cilj.
3. Možete napraviti takmičenje između timova ili ih pustiti da rješavaju zadatak jedan po jedan.
4. Jasno im objasnite cilj i pravila.
5. Dajte im vremena da realizuju zadatak.
6. Nakon toga razgovarajte o preprekama koje su se pojavile tokom igre i o tome kako su ih prevazišli.
7. U okviru istih malih grupa, neka svaki učesnik podijeli jedan svoj lični ili profesionalni cilj za budućnost.
8. Dok dijele svoje ciljeve, postavljajte im pitanja kako biste produbili razmišljanje, npr.:

- Koja je razlika između cilja i sna?
 - Zašto je važno imati i jedno i drugo?
 - Koje prepreke mogu nastati na putu do cilja?
 - Kako ih možeš prevazići?
 - Da li su novac i resursi nužni da bi se ciljevi ostvarili?
 - Ko ti može pomoći da ostvariš cilj, a ko te može spriječiti?
9. Nakon diskusije u malim grupama, zajednički produbite pitanje: Ko su ljudi koji vam mogu pomoći da ostvarite ciljeve?
 10. Zatim zamolite učesnike da razmisle o jednoj osobi koja ih je pozitivno inspirisala – kao što su Isiahova tetka ili Thandina uzor žena iz članka. To može biti član porodice, nastavnik, osoba iz zajednice ili vjerske zajednice.
 11. Neka svako napiše kratko pismo zahvalnosti toj osobi, u kojem će navesti:
 - Ko je ta osoba i kako je poznaje.
 - Zašto je ta osoba pozitivno uticala na njega/nju.
 - Koja postignuća te osobe i sam/sama želi da ostvari.
 12. Pozovite nekoliko volontera da pročitaju svoja pisma.

Refleksija | 15 minuta |

Ja za 5 godina

1. Svakom učesniku podijelite papir i olovku.
2. Na flipčartu pokažite primjer svoje tabele za mapiranje ciljeva i zamolite ih da je prepisu.
3. Neka izaberu jedan lični ili profesionalni cilj. Ako nije „petogodišnji“ cilj, neka ga prilagode (npr. jednogodišnji cilj).
4. Cilj treba napisati na vrh papira.
5. Zatim neka definišu tri koraka koja će ih dovesti do tog cilja, i kod svakog koraka neka navedu ko im može pomoći ili imati pozitivan uticaj.
6. Možete im pomoći pitanjima poput:
 - Zašto baš ovaj cilj želiš da postigneš u narednih 5 godina?
 - Koje korake možeš odmah preduzeti?
 - Koje za godinu dana, a koje za četiri godine?
 - Ko ti može pomoći u svakom koraku?
7. Ohrabrite ih da ovaj papir sačuvaju i drže na vidljivom mjestu kao podsjetnik.
8. Zaključite čas sumiranjem ključnih poruka:
 - Cilj je konkretan i mjerljiv rezultat kojem težimo u određenom vremenskom periodu.
 - Da bismo ostvarili ciljeve, potrebno je pažljivo planiranje i postavljanje realnih, dostižnih koraka.
 - Ljudi iz našeg okruženja mogu imati pozitivan uticaj na naše živote i ciljeve.
 - Ciljevi se mijenjaju kroz vrijeme – ako ih još nemamo, to je u redu; postepeno će postati jasniji kako program bude napredovao.

Facilitators' Resources: Goal Mapping Table

MY 5 YEAR GOAL: _____

Step	Action	Person

Scenarij 1.4 Moja slika o sebi

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Objasne situacije u kojima su se osjećali najbolje, kao i situacije u kojima se nijesu osjećali dobro u vezi sa sobom.
- Upravljaju svojim emocijama i potrebama.

Strategije

- **Uvod:** vježba razmišljanja / osjećanja
- **Učenje:** poster o osjećanjima / emocijama
- **Refleksija:** igra komplimenata

Materijali

- Papir
- Hemijske olovke
- Flomasteri
- Poster

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Situacije
- Osjećanja
- Emocije
- Potrebe

Informacije za facilitatora

Razgovor o osjećanjima i emocijama može biti težak za adolescente. Obezbijedite sigurno i podržavajuće okruženje. Dajte učesnicima dovoljno vremena da razgovaraju, objasne i podijele trenutke u kojima su se osjećali na određeni način.

Mogući izazov u ovoj lekciji može biti suočavanje sa stereotipima da muškarci i dječaci „ne bi trebalo“ da imaju određene vrste osjećanja/emocija ili sa stigmom da ne smiju da ih pokažu.

Uvod | 10 minuta |

Vježba razmišljanja / osjećanja

1. Objasnite učesnicima da će se u ovoj lekciji govoriti o osjećanjima. Pobrinite se da se osjećaju prijatno dok govore i o pozitivnim i o negativnim osjećanjima.
2. Podijelite svakom učesniku po jedan list papira.
3. Zamolite ih da zatvore oči.
4. Recite im da se prisjete jednog trenutka iz svog života kada su se osjećali najbolje.
5. Neka zapišu tačno šta su tada osjećali kada su bili „na svom najboljem“. Primjeri: srećan/srećna, samopouzdan/a, snažan/snažna, radostan/radosna, smiren/a.
6. Zatim neka okrenu papir na drugu stranu. Objasnite im da su sada ponovo u sadašnjosti — trenutno nema osjećanja.
7. Sada ih zamolite da se prisjete trenutka u kojem su se osjećali loše u vezi sa sobom.
8. Neka zapišu šta su tada osjećali. Primjeri: tužan/tužna, zbunjen/a, ljut/a, slab/a, izvan kontrole.
9. Zamolite ih da otvore oči i da pogledaju osjećanja sa obje strane papira. Neka razmisle o razlikama između tih osjećanja.

Neka u malim grupama podijele koja su osjećanja doživjeli i razgovaraju o tome kako su ta osjećanja uticala na njihovo sjećanje na te trenutke.

Učenje | 45 minuta |

Poster

1. Objasnite da su emocije i osjećanja potpuno normalna — svi ih imaju.
2. Danas ćemo istražiti različite emocije i pokušati pomoći drugima da ih prepoznaju i razumiju.
3. Podijelite učesnike u šest grupa.
4. Svaka grupa treba da napravi dva postera — jedan o negativnom, a jedan o pozitivnom osjećanju/emociji.

Savjeti za facilitatora:

Odaberite osjećanja/emocije koje su se najčešće pojavljivale u odgovorima vaše grupe, ili dozvolite učesnicima da sami izaberu. Ako imate više vremena, možete napraviti više postera.

5. Primjeri emocija/osjećanja: nesigurnost — samopouzdanje — snaga — slabost — olakšanje — pritisak — kontrola — gubitak kontrole — razočaranje — zadovoljstvo — sreća — tuga — usamljenost — strah od odbacivanja — bijes — ljubomora.
6. Svaki poster treba da sadrži tri komponente:
 - Šta osjećam? Šta se dešava unutar mog tijela?
 - Kako se ovo osjećanje/emocija pokazuje spolja?
 - Šta mi može pomoći kada se tako osjećam? (savjeti)
7. Nakon što poster budu gotovi, neka ih grupe predstave i okače po zgradi, školi ili zajednici.

Refleksija | 5 minuta |

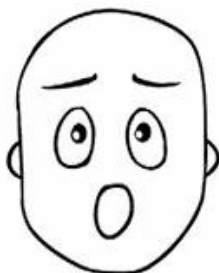
Igra komplimenata

1. Okupite učesnike i zalijepite komad papira na leđa svake osobe.
2. Da bi se lekcija završila na vedar način, i zato što dijeljenje komplimenata pomaže u jačanju samopouzdanja, zamolite učesnike da šetaju po prostoriji i na papire drugih učesnika upišu po jedan kompliment.
3. Podesite tajmer — neće stići da napišu svima, ali mogu pokušati da napišu što više komplimenata.
4. Kada budu napuštali prostoriju, mogu skinuti papir sa leđa, ali ih ohrabrite da pročitaju svoje komplimente uskoro.

ENJOYMENT

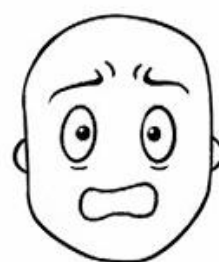
SURPRISE

SADNESS

FEAR

CONTEMPT

DISGUST

ANGER

Scenarij 1.5 Ja i odnosi

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Sažmu uticaj vršnjačkog pritiska na odnose.
- Identifikuju načine na koje mogu biti dobar prijatelj.
- Pokažu kako mogu biti asertivni.

Strategije

- **Uvod:** energizer „Poredaj se!“
- **Učenje:** „Suoči se s gomilom“
- **Refleksija:** pjesma o prijateljstvu u obliku drveta

Materijali

- Flipčart ili tabla sa markerima
- Kartice sa studijama slučaja za aktivnost Stand Up to the Crowd (vidjeti resurse za fasilitatore)
- Primjer pjesme u obliku drveta (pripremiti unaprijed)
- Papir
- Olovke

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Odnosi
- Prijateljstvo

Informacije za fasilitatora

Ukoliko je potrebno, početnu aktivnost učinite težom tako što učesnicima nećete dozvoliti da govore tokom vježbe. Posmatrajte njihovo ponašanje, uloge i uspjehe.

Tokom aktivnosti Suoči se s gomilom, može biti potrebno da objasnite značenje riječi „asertivan“. Jednostavna definicija: asertivan znači imati ili pokazivati samopouzdanu i odlučnu ličnost. Zamolite učesnike da navedu nekoliko primjera asertivnog ponašanja i pomozite im da shvate da asertivnost nije isto što i dominacija.

Postoje dva načina da sprovedete ovu aktivnost:

- možete čitati svaku studiju slučaja naglas i nakon svake postavljati pitanja za diskusiju;

- ili, ako grupa ima viši nivo pismenosti, podijelite ih u grupe od po 5–6 učesnika, gdje svaka grupa dobija po jednu studiju slučaja. Nakon 10 minuta, grupe mogu predstaviti svoj slučaj i zaključke.

Za refleksivni dio lekcije pripremite primjer pjesme o prijateljstvu u obliku drveta kako bi učesnicima bilo lakše da je napišu.

Uvod | 5 minuta |

Energizer – „Poredaj se!“

1. Objasnite učesnicima da će se što brže mogu poredati prema različitim kategorijama. Napravite zadatak težim tako što im nećete dozvoliti da govore. Primjeri kategorija:
 - po datumu rođenja (mjesec i dan)
 - po abecedi prema srednjem imenu
 - po abecedi prema mjestu rođenja
 - po abecedi prema imenu majke ili oca
 - prema broju braće i sestara
2. Nakon igre, razgovarajte o tome kako je prošla: šta je bilo lako, a šta teško? Koje su vještine bile potrebne da bi se zadatak uspješno završio? Jesu li učesnici osjećali pritisak od drugih tokom igre?

Učenje | 40 minuta |

Rizici za odnose

1. Objasnite učesnicima da svi imamo odnose — sa porodicom, prijateljima i zajednicom. Međutim, postoje određeni rizici koji mogu biti štetni za te odnose.
2. Neka učesnici napišu listu rizika koji mogu ugroziti prijateljstvo. Primjeri: neiskrenost, izdaja, sramoćenje, povrijeđena osjećanja.
3. Dajte im 5 minuta da naprave listu, a zatim o tome razgovarajte kao grupa.

Suoči se s gomilom

4. Započnite pitanjem šta znači riječ asertivan. Ima li pozitivno ili negativno značenje? Da li se to isto odnosi i na djevojke i na momke?
5. Navedite primjere asertivnog ponašanja. Pitajte da li se u njihovoj kulturi asertivne djevojke i asertivni momci posmatraju na isti način. Ako ne, kako se asertivne djevojke doživljavaju, a kako momci?
6. Objasnite razliku između asertivnosti i naredbodavnosti. Ponudite definiciju: asertivan znači imati ili pokazivati samopouzdanu i odlučnu ličnost.
7. Podijelite studije slučaja (vidjeti ispod). Možete ih čitati naglas i diskutovati, ili učesnike podijeliti u manje grupe sa po jednom studijom slučaja.
8. Nakon rada u grupama, neka 1–2 člana svake grupe predstave svoj slučaj i zaključke.
9. Zabilježite ključne ideje iz diskusija i zaključite aktivnost sa zajedničkim osvrtom.

Refleksija | 15 minuta |

Pjesma o prijateljstvu u obliku drveta

1. Objasnite da će učesnici napisati sopstvenu „pjesmu drveta“ o prijateljstvu.
2. To je pjesma od pet redova koja opisuje ili sumira temu. Prvi red glasi Prijateljstvo.
3. U drugom redu neka napišu dvije osobine koje smatraju važnim za prijateljstvo (koriste pridjeve).
4. U trećem redu – tri glagola povezana sa prijateljstvom (šta prijateljstvo radi ili kako se ponaša).
5. U četvrtom redu – izraz ili rečenicu od četiri riječi povezanu sa temom prijateljstva.
6. Posljednji, peti red, neka sadrži jednu riječ koja sumira osjećaj ili značenje prijateljstva.
7. Nakon što završe, posvetite 5 minuta zajedničkoj diskusiji o sljedećim pitanjima:
 - Kako prijatelji pozitivno utiču na nas?
 - Kako prijatelji mogu negativno uticati?
 - Koje su najvažnije osobine pravog prijatelja?
 - Kako ti možeš biti dobar prijatelj drugima?

Primjer pjesme o prijateljstvu:

Prijateljstvo
Zajedništvo, ljubav
Dijeli, podržava, smije se
Prijatelji drže tvoju ruku
Povjerenje

Studije slučaja

Jovanova priča

Jovan je pomalo stidljiv i nesiguran. Ima grupu prijatelja u čijem se društvu osjeća prihvaćeno i bezbjedno, iako ga neke njihove aktivnosti ponekad čine nelagodnim. Ipak, uvijek im se pridružuje jer želi da im se dopadne. Jednog dana učiteljica najavljuje dolazak novog učenika – Samuela. Samuel sjedi sam, spuštene glave, stidljivo i nervozno. Jovan ga posmatra i tačno zna kako se osjeća, jer se i sam često osjećao tako. Na odmoru, grupa primijeti Samuela i jedan od dječaka predloži da mu ukradu košulju „za dobrodošlicu“.

Pitanja:

- Kako mislite da se Jovan osjeća? Zašto?
- Šta bi Jovan trebalo da uradi?
- Koji biste mu savjet dali?
- Jeste li ikada bili u sličnoj situaciji? Šta ste uradili?

Šantalina priča

Šantal pokušava da zaradi nešto novca kako bi pomogla porodici i da uštedi malo da bi pokrenula mali biznis. Nakon dugog traženja, dobija posao konobarice u lokalnom kafiću. Jedne večeri, dok ide na posao, nailazi na grupu prijateljica koju predvodi Prudens – visoka, atraktivna i popularna djevojka koju se mnoge potajno plaše. Prudens je ugleda i počinje da je ismijava:

„Kako smiješno izgledaš u toj uniformi! Zar stvarno želiš da budeš konobarica? Hajde s nama na žurku ako si prava prijateljica!“

Šantal se uspravi, pogleda Prudens u oči i mirno kaže:

„Ovaj posao možda nije savršen, ali pomoći će mi da ostvarim svoje snove. Želim vam dobru zabavu, možda se vidimo neki drugi put kad ne budem radila.“ Zatim se nasmiješi i nastavi svojim putem.

Pitanja:

- Da li je Šantal uradila pravu stvar? Zašto?
- Da li biste njeno ponašanje opisali kao slabo ili snažno?
- Da li je bila neprijatna ili gruba prema Prudens? Zašto (ne)?
- Koja je razlika između asertivnosti i naređivanja?

Elizabetina priča

Elizabeta je nekoliko mjeseci u vezi sa Jovanom, koji je stariji od nje i ima auto i posao. Nedavno joj je kupio telefon za rođendan i ona voli što je ponosan kada je naziva svojom djevojkom. Međutim, iako su se ponekad mazili, još nijesu imali seksualne odnose jer se Elizabeta plaši trudnoće. Jovan počinje da je nagovara i postaje sve nestrpljiviji. Elizabeta strahuje da će je ostaviti ako ne pristane. Kada to podijeli sa prijateljicama, one joj kažu da bi trebalo da pristane jer je „zgodan i ima auto“.

Pitanja:

- Šta mislite da Elizabeta treba da uradi?
- Ako odluči da odbije, šta bi joj otežalo da istraje u toj odluci?
- Šta bi joj pomoglo da ostane pri toj odluci?
- Ako odluči da kaže „ne“, kako bi to trebalo da saopšti Jovanu?
- Ako odluči da kaže „da“, koji biste joj savjet dali?

Scenarij 1.6 Moje zajednice na djelu

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Istraže zajednice čiji su dio.
- Identifikuju različite uloge unutar svojih zajednica, posebno uzimajući u obzir muške i ženske uloge.

Strategije

- **Uvod:** tiha debata
- **Učenje:** lista zanimanja – muškarci, žene ili oboje
- **Refleksija:** ključne poruke

Materijali

- Kontrolna lista (vidi resurse za fasilitatore ispod), napisana na tabli, flipčartu ili odštampana
- Flipčart ili tabla i marker
- Papir
- Olovke

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Zajednica
- Rodne uloge
- Zanimanje / karijera

Informacije za fasilitatora

Naše zajednice oblikuju način na koji vidimo sebe i svijet oko nas. Svi smo dio različitih zajednica – škole, mjesta u kojem živimo, klubova ili timova, vjerskih ili kulturnih grupa, pa i same države. Zajednice nam mogu pružiti osjećaj ponosa, a ponekad stavljamo zajedničko dobro ispred ličnih potreba.

Međutim, biti dio zajednice ne znači da moramo prihvatiti sve u vezi s njom. Možemo preispitivati, kritikovati i mijenjati svoje zajednice radi dobrobiti svih njihovih članova.

U dijelu lekcije o zanimanjima, prilagodite primjere onima koji su prisutni u lokalnoj zajednici. Možete uključiti i odgovornosti u domaćinstvu kako biste prikazali razlike između muških i ženskih uloga.

Uvod | 15 minuta |

Tiha debata

1. Postavite tri lista flipčart papira na različita mjesta u prostoriji, sa sljedećim pitanjima:
 - Šta znači riječ „zajednica“?
 - Kojim zajednicama pripadate?
 - Koje su vaše uloge u vašim zajednicama?
2. Učesnici treba da se kreću po prostoriji i zapisuju svoje odgovore i komentare na listove.
3. Nakon određenog vremena, prekinite vježbu. Podijelite učesnike u tri grupe i dajte svakoj grupi po jedan list. Njihov zadatak je da pročitaju sve što je napisano i sumiraju glavne ideje.
4. Svaka grupa ima oko 2 minuta da predstavi svoj sažetak.

Učenje | 40 minuta |

Svijest o karijeri i rodnim ulogama

1. Objasnite učesnicima da većina ljudi u zajednici ima posao ili zanimanje, i da će se u ovoj lekciji baviti razlikama između muških i ženskih uloga.
2. Podijelite listu zanimanja (ili je napišite na tablu).
3. Fasilitator može brzo zapisati rezultate glasanja (ili zamoliti volontera da to uradi) kako bi se pratio broj učesnika koji su označili „muško“, „žensko“ ili „oboje“.
4. Objasnite da će za svako zanimanje učesnici označiti da li smatraju da ga obično obavljaju muškarci, žene ili oboje.
5. Dajte im 5 minuta da popune listu.
6. Kada završe, pročitajte svaku stavku i sprovedite glasanje: ako su označili muškarac, neka ustanu, ako su označili žena, neka ostanu sjedjeti, ako su označili oboje, neka podignu ruku.
7. Diskutujte o sljedećim pitanjima:
 - Koja grupa je imala najviše odgovora – „muško“, „žensko“ ili „oboje“?
 - Koja zanimanja zahtijevaju rad sa ljudima?
 - Koja se zanimanja smatraju važnijima? Koliko od njih se smatra „muškim“, a koliko „ženskim“ poslovima?
 - Koja zanimanja nude najveći potencijal zarade i koliko od njih se smatra „muškim“, a koliko „ženskim“ poslovima?
 - Koja zanimanja zahtijevaju najviše ili najmanje obrazovanja, i kako su raspoređena po rodnim ulogama?
8. Tokom diskusije, podstaknite učesnike da analiziraju zašto postoje rodne razlike:
 - Zašto se neka zanimanja tradicionalno smatraju „muškim“ ili „ženskim“?
 - Zašto postoji razlika u platama i statusu po osnovu pola?

Refleksija | 5 minuta |

Ključne poruke

1. Neka učesnici napišu u svoje sveske ili na mali papir šta je njihova najvažnija poruka ili spoznaja iz ove lekcije.
2. Zamolite nekoliko učesnika da podijele svoje zaključke.
3. Završite lekciju kratkim sažetkom najvažnijih ideja i naglaskom na važnosti promišljanja o rodnoj ravnopravnosti u zajednici..

Resurs za facilitatora

Stavi **krstić (X)** ili **oznaku (✓)** za pol (**muški / ženski / oba**) za koji misliš da u tvojoj zajednici **najčešće obavlja** ili **bi trebalo da obavlja** ovo zanimanje.

ZANIMANJE / PROFESIJA	MUŠKI	ŽENSKI	OBA
Mehaničar	☐	☐	☐
Stjuard / Stjuardesa	☐	☐	☐
Socijalni radnik	☐	☐	☐
Sekretar / Sekretarica	☐	☐	☐
Učitelj / Učiteljica (osnovna škola)	☐	☐	☐
Frizer / Frizerka	☐	☐	☐
Model	☐	☐	☐
Prodavac / Prodavačica	☐	☐	☐
Veterinar / Veterinarka	☐	☐	☐
Profesor fizičkog vaspitanja	☐	☐	☐
Kuvar / Kuvarica	☐	☐	☐
Konobar / Konobarica	☐	☐	☐
Doktor / Doktorka	☐	☐	☐
Medicinska sestra / Tehničar	☐	☐	☐
Policajac / Policajka	☐	☐	☐
Oficir / General	☐	☐	☐
IT stručnjak	☐	☐	☐
Vodoinstalater	☐	☐	☐
Inženjer	☐	☐	☐
Građevinski radnik	☐	☐	☐
Čistač / Čistačica	☐	☐	☐
Dadilja	☐	☐	☐
Bankarski službenik	☐	☐	☐
Bibliotekar / Bibliotekarka	☐	☐	☐
Direktor / Ravnatelj škole	☐	☐	☐
Preduzetnik / Biznismen	☐	☐	☐

Procjena znanja – Modul 1 (Opcionalno)

1. Opiši osobu koja te inspiriše:

2. Navedite dva načina pokazivanja liderskih sposobnosti:

3. Koji od sljedećih primjera predstavljaju **NEGATIVAN** vršnjački pritisak?

- a) Kupio/la sam ove patike jer su mi drugi rekli da su moje ružne. ☐
- b) Moji prijatelji i ja moramo kasniti u školu, jer u suprotnom nismo „kul“. ☐
- c) Odlučio/la sam da ne idem na žurku jer sam bio/la umoran/na. ☐
- d) Moji prijatelji i ja uvijek maltretiramo iste ljude. ☐

4. Za sljedeća zanimanja označi da li ih obično obavljaju muškarci, žene ili oboje:

ZANIMANJE	MUŠKI	ŽENSKI	OBA
Asistent	☐	☐	☐
Medicinska sestra / Tehničar	☐	☐	☐
Pilot	☐	☐	☐
Doktor / Doktorka	☐	☐	☐

5. Kako pokušavaš da budeš dobar prijatelj?

Napomena za fasilitatora: Sva pitanja sa otvorenim odgovorima mogu imati više tačnih odgovora. Na osnovu odgovora učesnika treba da bude jasno da li su razumjeli i obradili sadržaj obrađen u modulu. Odgovori na pitanja zatvorenog tipa nalaze se u ključu na prethodnoj stranici.

2

Prava i odgovornosti

Opšti ishodi

U ovom modulu, učesnici će:

- Razviti razumijevanje odgovornosti i prava. Uspostaviće načine na koje mogu da obezbijede i promovišu prava, kao i da to pokažu drugima.
- Moći će da identifikuju osobu koja je imala pozitivan uticaj na njihov život i objasne zašto. Takođe će moći da opišu osobu kakva žele da budu za pet godina.
- Razumjeti univerzalnost prava za sve ljude, uključujući i osobe sa invaliditetom. Takođe će uspostaviti načine na koje se mogu aktivno uključiti u osporavanje ograničenja prava i promovisanje jednakih prava u svom društvu.
- Moći će da daju primjere rodne nejednakosti i da opišu dugoročne posljedice te nejednakosti moći. Biće u stanju da predlože rješenja za prevazilaženje rodno zasnovanih barijera moći.
- Moći će da procijene izazove povezane sa zauzimanjem za prava. Biće u stanju da objasne strategije mirnog, nenasilnog rješavanja sukoba.
- Moći će da identifikuju načine za rješavanje ekoloških problema. Biće u stanju da predstave plan za bolje korišćenje prirodnih resursa.

Scenariji	Kompetencije
2.1 Demonstriranje mojih prava	Ljudska prava i odgovornosti
2.2 Jedinstvo u različitosti	Socijalna svjesnost Upravljanje sobom Upravljanje odnosima Odgovorno donošenje odluka
2.3 Inkluzivno društvo	Socijalna svjesnost Upravljanje sobom Ljudska prava i odgovornosti Upravljanje odnosima Odgovorno donošenje odluka
2.4 Izazivanje rodni uloga i moći	Samosvjesnost Socijalna svjesnost Ljudska prava i odgovornosti Upravljanje odnosima Životni put i profesionalno usmjeravanje
2.5 Mirna socijalna pravda	Upravljanje sobom Ljudska prava i odgovornosti Odgovorno donošenje odluka
2.6 Poštovanje našeg okruženja	Upravljanje sobom Odgovorno donošenje odluka Održivi razvoj Životni put i profesionalno usmjeravanje

Scenarij 2.1 Demonstriranje mojih prava

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Uspostave načine na koje mladi mogu biti aktivni učesnici u obezbjeđivanju i promociji prava.
- Demonstriraju prava i odgovornosti drugih i znaju gdje mogu potražiti pomoć.

Strategije

- **Uvod:** Diskusija
- **Učenje:** Izrada plakata
- **Refleksija:** Prezentacija

Materijali

- Papir
- Hemijske olovke
- Boje / materijal za crtanje
- Papir za plakate

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Prava
- Odgovornosti
- Promocija
- Zaštita

Informacije za facilitatora

Za potrebe realizacije ovih aktivnosti, skraćena verzija Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima (UDHR) nalazi se u resursima za facilitatora na kraju scenarija. Tekst je pojednostavljen kako bi se izbjegla prevelika količina informacija. (Takođe postoji i cjelovita verzija koju možete izložiti na zidu.)

Kada dođe do čitanja Deklaracije, imate nekoliko opcija: možete je sami pročitati, ili – ako grupa ima dovoljno visok nivo pismenosti – možete isjeći ili prepisati svaku klauzulu UDHR-a na kartice i podijeliti ih učesnicima da ih naglas pročitaju.

Objasnite učesnicima da je ovo lista stvari koje su vlade svijeta smatrale toliko važnim da su morale biti zapisane i zaštićene.

Kao facilitator, imajte na umu da prava LGBT osoba potpadaju pod ljudska prava. Prilagodite materijale kontekstu i okolnostima.

Pripremite flipčart sa naslovom „Prava i odgovornosti“. Ostavite kolonu „Odgovornosti“ praznu — prijedlozi ispod mogu vam poslužiti kao smjernice.

Uvod | 20 minuta

Diskusija

1. Postavite učesnicima sljedeća pitanja:
 - Koja su vaša prava?
 - Kako štitimo svoja prava?
 - Kako možete promovisati svoja prava?
 - Šta treba da uradite (ili gdje možete otići) ako vam se prava krše?
2. Vodite diskusiju o ovim pitanjima, fokusirajući se na prava, njihovu promociju i zaštitu.

SAVJET ZA FACILITATORE:

Diskusija se može organizovati i u manjim grupama.

3. Koristite primjere nacionalnih ili lokalnih pojedinaca koji su doprinijeli pozitivnim promjenama.
4. Ohrabrite učesnike da identifikuju načine na koje mogu aktivno doprinositi promociji i zaštiti ljudskih prava — npr. kao informisani građani, korišćenjem prava glasa, volonterskim radom u zajednici i sl.
5. Sumirajte odgovore.

Učenje | 35 minuta |

Plakati o pravima

1. Razgovarajte s učesnicima o pravima. Neka pročitaju kartice sa člancima UDHR-a (vidi resurse ispod). Štampajte po jedan primjerak za svakog učesnika ili ih napišite na tabli/flipčartu.
2. Neka učesnici označe prava sa kojima ranije nijesu bili upoznati.
3. Zadužite ih da naprave plakate koji ilustruju određena prava i odgovornosti iz UDHR kartice.

SAVJET ZA FACILITATORE:

Istražite koje organizacije u zajednici se bave zaštitom prava i istaknite ih tokom aktivnosti.

4. Na plakatu učesnici treba da informišu druge o pravima i odgovornostima.
5. Takođe treba da uključe informacije o tome gdje pojedinci mogu potražiti pomoć ili savjet ako im se prava krše. Obezbijedite vrijeme i resurse da istraže ove podatke — mogu ih potražiti na internetu, pozvati predstavnika organizacije ili donijeti promotivni materijal o njihovom radu. Ako je moguće, može se organizovati i posjeta toj organizaciji.

Refleksija | 10 minuta |

Prezentacija

1. Nakon izrade plakata, učesnici ih mogu predstaviti grupi ili široj zajednici.
2. Predložite im da plakate izlože na javnim mjestima gdje se okuplja mnogo ljudi — crkve, džamije, tržni centri, supermarketi i sl.
3. Postavite im pitanje: Šta ste naučili iz ove lekcije?

Resursi za facilitatora: _____

UNIVERZALNA DEKLARACIJA O LJUDSKIM PRAVIMA (skraćena verzija)

Možete je napisati na flipčart i okačiti na zid kako bi učesnici mogli da je čitaju i vraćaju joj se po potrebi.

Član 1: Svi smo jednaki

Rođeni smo slobodni i jednaki i svi treba da budemo tretirani na isti način. Imamo sposobnost da mislimo i razlikujemo dobro od lošeg. Treba da se odnosimo prema drugima s prijateljstvom.

Član 2: Sloboda od nepoštenog tretmana

Svi imamo ista prava bez obzira na rasu, boju kože, pol, jezik, vjeru, mišljenje, porijeklo, bogatstvo, starost ili nacionalnost.

Član 3: Pravo na slobodu i sigurnost

Imaš pravo da živiš, da budeš slobodan i da se osjećaš bezbjedno.

Član 4: Sloboda od ropstva

Niko nema pravo da te drži kao roba, niti ti smiješ ikoga učiniti robom.

Član 5: Zabrana torture

Niko nema pravo da te muči, povrijedi ili ponizi.

Član 6: Pravo da budeš priznat kao osoba pred zakonom

Zakon te mora tretirati kao osobu.

Član 7: Pravo na jednakost pred zakonom

Zakon je isti za sve. Niko nije važniji od tebe, niti si ti važniji od bilo koga drugog.

Član 8: Pravo da tražiš pravnu zaštitu

Imaš pravo da se obratiš sudu ako ti neko ne poštuje prava.

Član 9: Sloboda od proizvoljnog zatvaranja

Niko nema pravo da te zatvori ili protjera iz tvoje zemlje bez opravdanog razloga.

Član 10: Pravo na pravično suđenje

Ako si optužen za zločin, imaš pravo na pošteno i javno suđenje.

Član 11: Nevin si dok se ne dokaže suprotno

Niko ne može da te proglasi krivim bez dokaza i mogućnosti da se odbraniš.

Član 12: Pravo na privatnost

Imaš pravo da te štiti zakon ako neko pokušava da naruši tvoju čast, uđe u tvoj dom, čita tvoju poštu ili uznemirava tvoju porodicu bez razloga.

Član 13: Pravo na slobodu kretanja

Imaš pravo da se krećeš unutar svoje zemlje i da je napustiš ili se u nju vratiš kada želiš.

Član 14: Pravo na azil

Ako si progonjen, imaš pravo da odeš u drugu zemlju i zatražiš zaštitu.

Član 15: Pravo na državljanstvo

Imaš pravo da pripadaš nekoj zemlji i da promijeniš svoje državljanstvo ako želiš.

Član 16: Pravo na brak i porodicu

Kada postaneš punoljetan, imaš pravo da se oženiš/udaš i imaš porodicu. Muškarci i žene imaju jednaka prava u braku i razvodu. Niko ne smije da te prisili na brak.

Član 17: Pravo na imovinu

Imaš pravo da posjeduješ stvari, a niko ti ih ne može oduzeti bez opravdanog razloga.

Član 18: Pravo na vjeru i mišljenje

Imaš pravo da misliš slobodno i da vjeruješ u bilo koju religiju.

Član 19: Sloboda izražavanja

Imaš pravo da misliš i govoriš šta želiš i da dijeliš svoje mišljenje s drugima, uključujući ljude iz drugih zemalja.

Član 20: Pravo na okupljanje

Imaš pravo da se mirno okupljaš s drugima. Niko te ne može prisiliti da pripadaš bilo kojoj grupi.

Član 21: Pravo na učešće u vlasti

Imaš pravo da učestvuješ u radu svoje vlade, bilo kandidovanjem ili glasanjem. Vlade treba redovno da se biraju, a glasanje mora biti tajno.

Član 22: Pravo na pomoć zajednice

Društvo u kojem živiš treba da ti pomogne da razviješ svoje sposobnosti i iskoristiš kulturne, radne i socijalne mogućnosti.

Član 23: Pravo na rad

Imaš pravo da radiš, da slobodno biraš posao i da za to dobiješ platu koja ti omogućava dostojanstven život. Muškarci i žene treba da budu jednako plaćeni za isti rad.

Član 24: Pravo na odmor i slobodno vrijeme

Imaš pravo na odmor i slobodno vrijeme. Radno vrijeme ne treba da bude predugo, a imaš pravo i na redovan plaćeni odmor.

Scenarij 2.2 Jedinstvo u različitosti

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Istraže različite grupe prisutne u svojoj zajednici i zemlji.
- Demonstriraju važnost jednakosti i pravičnosti u stvaranju bolje zajednice.

Strategije

- **Uvod:** „Različitost – u paru i podijeli“
- **Učenje:** Vizualizacija jedinstva / Galerijska šetnja
- **Refleksija:** „Izlaznica“

Materijali

- Flipčart
- Papir
- Flomasteri
- Dugačak papir (za transparent)
- Hemijske olovke

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Različitost
- Zajednica
- Jedinstvo
- Pravičnost
- Jednakost

Informacije za facilitatora

Naše zajednice utiču na način na koji vidimo sebe i svijet oko nas. Svi smo dio različitih zajednica — škole, mjesta gdje živimo, klubova ili timova kojima pripadamo, vjerskih ili kulturnih grupa, te naše zemlje. Zajednice nam mogu dati razlog za ponos, a ponekad svoje individualne potrebe stavljamo po strani radi opšteg dobra.

Međutim, biti dio zajednice ne znači da treba prihvatiti sve što se u njoj dešava. Možemo preispitivati, kritikovati i mijenjati svoje zajednice radi dobrobiti svih članova. Različitost u zajednici može biti snaga, ali i izazov.

Definicije:

Različitost (diversity) – prisustvo širokog spektra razlika među pojedincima ili grupama u aspektima kao što su rasa, etnicitet, pol, starost, seksualna orijentacija, religija, socijalno-ekonomsko porijeklo, sposobnosti i drugo.

Pravičnost (equity) – princip koji uzima u obzir jedinstvena iskustva i situacije pojedinaca, te im obezbjeđuje resurse i prilike potrebne da postignu pravedne ishode.

Jednakost (equality) – princip po kojem se svi tretiraju na isti način, uz jednak pristup resursima i prilikama.

Uvod | 10 minuta

„Različitost – u paru i podijeli“

1. Podsjetite učesnike na znanja iz gradiva koje je obrađeno u 1. moduli Scenarij 1.5 „Moje zajednice“, gdje su učili o zajednicama kojima pripadaju i različitim ulogama koje ljudi imaju u njima.
2. Organizujte učesnike u parove ili male grupe. Neka pronađu četiri stvari koje su im zajedničke i četiri koje ih razlikuju. Ova vježba pomaže da uoče sličnosti i razlike, kao i da pronađu zajedničke tačke.
3. Nakon zadatka, neka predstave grupi ono što im je zajedničko i ono po čemu se razlikuju.
4. Sumirajte diskusiju kroz pitanja:
 - Šta za vas znači riječ „različitost“?
 - Kako nam različitost može pomoći u našim zajednicama?
 - Šta je različitost? (pozovite se na definiciju iznad)
 - Koje vrste različitosti vidite u svojoj zajednici? U našoj zemlji?

DEFINICIJA RAZLIČITOSTI:

Različitost (uopšteno) se odnosi na prisustvo širokog spektra varijacija i razlika među pojedincima ili grupama u različitim aspektima, kao što su rasa, etnička pripadnost, pol, starosna dob, seksualna orijentacija, religija, socioekonomsko porijeklo, sposobnosti i drugo.

Mogući odgovori na druga pitanja mogu uključivati ideju da, kada dolazimo iz različitih sredina, imamo različita životna iskustva, interesovanja itd., možemo učiti jedni od drugih. Različitost vodi ka većoj inovativnosti i efikasnijoj saradnji, jer uključuje više perspektiva.

Ako vam je potreban konkretan primjer, možete navesti informacije o velikim poboljšanjima koja su napravljena u vezi sa ponudom halal hrane za muslimanske zajednice, čime je redovna kupovina na pijaci postala dostupna i onima koji imaju specifične prehrambene zahtjeve.

Učenje | 30 minuta |

Vizualizacija jedinstva

1. Osmislite „personu“ — lik koji simbolizuje različitost u regionu, posebno nekoga ko je često isključen ili se suočava s izazovima u svakodnevnom životu (npr. izbjeglice, migranti, osobe s invaliditetom).
2. Ako je grupa velika, podijelite učesnike u više manjih grupa, svaka sa svojom „personom“.
3. Nakon što osmisle personu, pokažite im ilustraciju Jednakost vs. Pravičnost (vidi resurse ispod) da ih podstaknete da razmišljaju o rješenjima.
4. Objasnite da ponekad faktori poput starosti mogu biti oblik različitosti koji otežava ravnopravno učešće. Na slici, pokušava se riješiti problem tako što se svakom članu porodice omogućava da vidi utakmicu.
5. Pitajte ih da opišu šta vide na ilustraciji.

6. Zatim objasnite:

Jednakost: svi imaju ista sredstva i mogućnosti (npr. svima je data kutija iste visine – ali ne mogu svi vidjeti utakmicu).

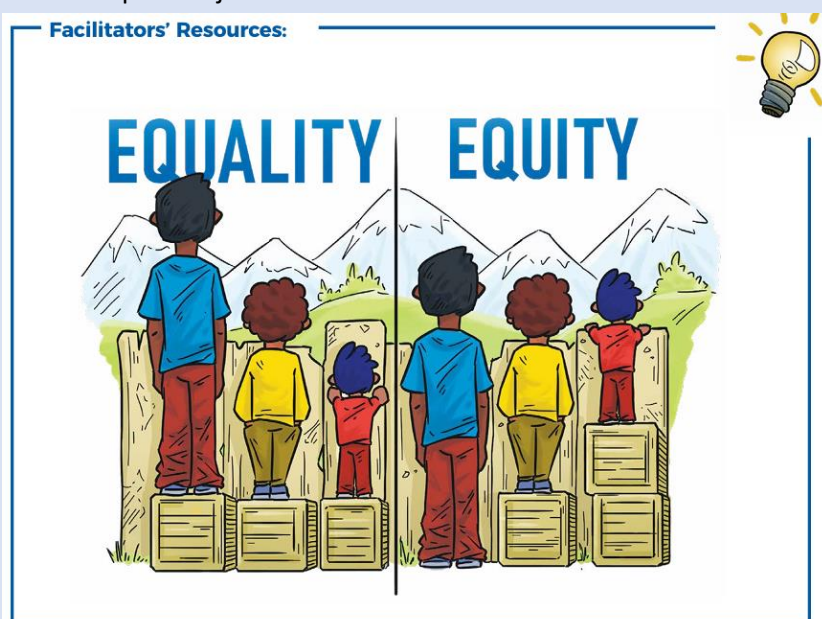
Pravičnost: svako dobija podršku u skladu sa svojim potrebama (npr. najmanje dijete dobija dvije kutije da bi i ono moglo vidjeti utakmicu).

7. Vratite pažnju na „personu“ sa početka aktivnosti. Kako mogu proslaviti različitost i omogućiti svima da učestvuju u društvu? Šta se može učiniti da ta osoba bude uključena?
8. Vizualizujte: napišite poruku koja promovira različitost i pravičnost ili nacrtajte ilustraciju rješenja. U manjim grupama, neka naprave plakat.
9. Kada završe, izložite plakate u učionici i organizujte „galerijsku šetnju“, kako bi svi mogli pogledati tuđe ideje.

Refleksija | 10 minuta |

Izlaznica

1. Postavite pitanje koje povezuje ovu i narednu lekciju: Da li različitost i inkluzija (uključivanje drugih kroz jednakost i pravičnost) uvijek idu zajedno?
2. Mogući odgovori:
 - Inkluzija može biti način da se prihvati različitost.
 - Različitost i inkluzija su obje važne, ali ponekad mogu postojati odvojeno. Grupa može biti raznolika, a da se članovi ne osjećaju prihvaćeno — ili obrnuto, grupa može biti inkluzivna, ali bez stvarne različitosti. U idealnom svijetu, postojale bi obje.
3. Na kraju časa, neka svaki učesnik napiše „izlaznicu“ — kratak odgovor na pitanje:
4. „Na koji način, kao mlada osoba, možeš iskoristiti različitost kao snagu za svoju zajednicu?“ I neka papir predaju na izlazu iz prostorije.

Scenarij 2.3 Inkluzivno društvo

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Potvrde univerzalnost prava svih ljudi, uključujući osobe sa invaliditetom, i uspostave načine na koje mladi mogu aktivno učestvovati u izazivanju ograničenja i promociji jednakih prava radi stvaranja pravednog društva.
- Identifikuju i opišu projekat koji bi mogli sprovesti kako bi unaprijedili inkluziju u okviru programa..

Strategije

- **Uvod:** Energizator
- **Učenje:** Studije slučaja / Igranje uloga
- **Refleksija:** Prezentacija / Diskusija

Materijali

- Rekviziti ili materijali za igranje uloga (opcionalno)

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Prava i odgovornosti
- Jednakost
- Inkluzija

Informacije za facilitatora

U ovoj lekciji učesnici bi već trebalo da imaju osnovno znanje o osobama sa invaliditetom, kao i o pravima i odgovornostima. Na početku časa provjerite njihovo predznanje ili ponovite gradivo iz prethodne lekcije. Ako je prikladno za vaš kontekst, možete uključiti i LGBT zajednicu kao primjer grupe koja je često isključena iz ostvarivanja određenih ljudskih prava.

Tokom aktivnosti „Učenje“, možete pomenuti i iskustva iz svoje zajednice kao primjere. Birajte priče koje odgovaraju lokalnom kulturnom kontekstu i okruženju, kako bi bile što razumljivije učesnicima.

Definicija inkluzije:

Inkluzija je praksa aktivnog stvaranja okruženja u kojem se ljudi osjećaju dobrodošlo, poštovano, uključeno i cijenjeno — gdje imaju osjećaj pripadnosti i angažovanosti.

Uvod | 10 minuta

Energizator – grupisanje kroz slike

1. Zatražite od učesnika da se slobodno kreću po prostoriji. Zatim im recite da se brzo grupišu u parove, trojke, četvorke — zavisno od broja koji izgovorite.
2. Nakon nekoliko ponavljanja, objasnite da će od sada raditi u potpunoj tišini.
3. Recite im da ćete, osim broja, izgovarati i neku situaciju ili opis — njihova grupa mora da formira „sliku“ koja prikazuje ono što ste naveli.
4. Objasnite da ne smiju da se kreću ni da koriste predmete; mogu koristiti samo svoja tijela da stvore zamišljenu sliku.
5. Primjeri scena koje mogu prikazati:
 - majka i dijete
 - slijepa žena i prijatelj
 - stariji muškarac i gluvi prijatelj
 - muzički bend
 - porodica sa ocem u invalidskim kolicima
 - fudbaler koji postiže gol
 - pauk
6. Na kraju, neka svi zajedno formiraju sliku koja prikazuje grupu školskih đaka i vozača u školskom autobusu.

Učenje | 40 minuta |

Studije slučaja / Igranje uloga

1. Objasnite učesnicima da su prava i odgovornosti univerzalni — odnose se na sve ljude, uključujući i osobe sa invaliditetom.
2. Pročitajte studije slučaja (vidi „Resurse za facilitatora“ ispod) i nakon svake diskutujte o sljedećim pitanjima:
 - Koje pravo je prekršeno?
 - Zašto je došlo do kršenja prava?
 - Šta možete učiniti da zastupate ovu osobu?
 - Šta treba promijeniti i kako to možemo postići?

Priprema za igranje uloga:

3. Podijelite učesnike u grupe od po 4–5 članova.
4. Svaka grupa treba da osmisli kratku scenu zasnovanu na jednom slučaju.
5. Igranje uloga treba da počne izazovom — situacijom u kojoj su prava ugrožena ili skoro prekršena — a zatim da prikaže rješenje tog izazova..

Refleksija | 10 minuta |

1. Svaka grupa ukratko prezentuje svoju scenu. Ako je klasa velika, grupe mogu izvoditi predstave jedne za druge, umjesto pred cijelim razredom.

2. Nakon svake izvedbe, postavite sljedeća pitanja:

- Koja prava su (skoro) bila prekršena?
- Koja su ponuđena rješenja?
- Da li bi ta rješenja mogla funkcionisati i u stvarnom životu?
- Kako možete promovisati jednaka prava za sve ljude u ovoj situaciji?
- Koju biste vi ulogu mogli imati u tome?

RESURSI ZA FACILITATORA: STUDIJE SLUČAJA

1. John

John, kvalifikovani kandidat za posao nastavnika, ima fizički invaliditet. Iako posjeduje sve potrebne kvalifikacije, uspješno je prošao intervju i pokazao svoje sposobnosti, nije izabran jer je poslodavac vjerovao da bi njegov invaliditet ometao radne performanse.

2. Flavia

Flavia, koja koristi invalidska kolica, nije mogla da koristi javni prevoz jer autobusi i željezničke stanice nijesu imali rampe ili platforme za kolica.

3. Maria

Maria, učenica sa poteškoćama u učenju, zatražila je razumne prilagodbe u učionici — više vremena za testove, knjige sa većim fontom i mjesto bliže tabli. Škola je odbila njen zahtjev bez razmatranja njenih individualnih potreba.

4. Ahmed

Ahmed, koji je slijep, imao je poteškoća da pronađe pristupačan smještaj u gradu. Nekoliko stanodavaca odbilo je da mu izdaju stan, izražavajući zabrinutost zbog moguće štete na imovini.

5. Sarah

Sarah, koja je gluha, otišla je u bolnicu na medicinski pregled. Bolnica nije obezbijedila tumača za znakovni jezik niti drugu pomoć u komunikaciji, zbog čega nije mogla da razumije doktora.

Scenarij 2.4 Izazivanje rodni uloga i moći

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Prepoznaju stereotipne muške i ženske rodne uloge.
- Navode primjere situacija u kojima jedan pol ima manje moći od drugog.
- Opišu kratkoročne i dugoročne posljedice ove neravnopravnosti u moći.

Strategije

- **Uvod:** Igra „Zašto?“
- **Učenje:** Grupno brainstormanje
- **Refleksija:** Metoda „3-2-1“

Materijali

- Izjave o rodnoj nejednakosti (vidi resurse za facilitatora ispod) i selotejp/ljepljiva masa za pričvršćivanje na stolice
- Flipčart ili tabla sa markerima (napravite listu izjava o nejednakosti unaprijed)
- Papir
- Hemijske olovke

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Rod
- Moć
- Nejednakost

Informacije za facilitatora

Rodna nejednakost je ozbiljan problem ljudskih prava širom svijeta. Ima duboko negativan uticaj na pojedince i društva, kao i značajne ekonomske posljedice. Podjela rodni uloga često se koristi da se opravda i održi nejednakost između muškaraca i žena.

Tokom života dobijamo brojne poruke o tome kako „treba“ da se ponašamo kao muškarci ili žene. Neke od tih poruka su bezopasne, dok druge mogu biti štetne. Štetne rodne poruke doprinose društvenim problemima poput neželjenih trudnoća, polno prenosivih infekcija i nasilja.

Važno je poštovati različite stavove o rodu, ali i preispitivati ih ako su štetni po nas ili druge. U ovoj lekciji, učesnici će razmišljati o tome šta za njih znači biti muškarac ili žena.

Prije časa, postavite papiriće sa izjavama o rodnoj nejednakosti nasumično na četiri zida učionice.

Takođe, pripremite tri plakata sa natpisima SLAŽEM SE, NE SLAŽEM SE i NESIGURAN/NA, koje ćete postaviti na različite strane prostorije.

Uvod | 15 minuta |

Igra „Zašto“?

1. Prije aktivnosti, zalijepite izjave o rodnoj nejednakosti nasumično ispod stolica u prostoriji.
2. Objasnite učesnicima da će danas govoriti o jednakosti i pravičnosti u kontekstu roda — kako rod često utiče na količinu moći i uticaja koje ljudi imaju u kulturi i društvu.
3. Recite im da pogledaju ispod svojih stolica.
4. Oni koji pronađu papirić, treba da ga pročitaju naglas. Nakon svake izjave, postavite pitanje: „Zašto?“, odnosno „Zašto mislite da je tako?“
5. Objasnite da ne postoje pogrešni odgovori — cilj je podstaći razmišljanje i uvid u to kako učesnici doživljavaju rodne norme u svojoj kulturi..

Učenje | 35 minuta |

Brainstorm (grupna diskusija)

1. Povežite prethodnu aktivnost sa ovom.
2. Započnite razgovor o rodnoj nejednakosti. Na flipčartu napišite nekoliko izjava koje možete zajedno analizirati:
 - Žene imaju ograničen pristup obrazovanju, što dovodi do nejednakih mogućnosti za lični i profesionalni razvoj.
 - U mnogim kulturama žene su nedovoljno zastupljene u politici.
 - Rodni jaz u platama i dalje postoji — žene u prosjeku zarađuju manje od muškaraca za isti posao.
 - Ljekari često ne mogu da pruže odgovarajuću pomoć ženama u vezi sa seksualnim ili reproduktivnim zdravljem.
 - Muškarci ne idu kod doktorki ili psihologa.
 - Muškarac se često smatra glavom porodice i glavnim donosiocem odluka.
 - Žene često nijesu dozvoljene kao vjerske vođe.
 - Muškarci se smatraju odgovornima za teške fizičke poslove.
3. Kombinujte izjave sa onima sa početka časa i zajedno napravite veliku listu primjera rodne nejednakosti, vidljivu svima.
4. Zatim organizujte glasanje kako bi učesnici odabrali nekoliko tema koje ih najviše zanimaju.
5. Napravite manje grupe (3–7 osoba) i svakoj grupi dodijelite jednu temu.

6. Neka u grupama razgovaraju o tome gdje i kako se ta pojava vidi u njihovim životima i kako je povezana sa moći i nejednakošću.
7. Obidite grupe, provjerite da li su na zadatku i po potrebi ih usmjeravajte.
8. Dajte im dodatnih 10 minuta da zapišu kratkoročne i dugoročne posljedice te nejednakosti.
9. Zatim neka napišu tri ideje ili akcije koje, kao mladi ljudi, mogu preduzeti da bi doprinijeli rodnoj ravnopravnosti.
10. Na kraju, svaka grupa ukratko predstavlja svoj zaključak — kako određeni problem utiče na rodnu ravnopravnost i koje su moguće kratkoročne i dugoročne posljedice, zajedno sa prijedlozima rješenja..

Refleksija | 10 minuta |

Metoda „3-2-1“

1. U paru, učesnici razmjenjuju:
 - 3 stvari koje su danas naučili o rodnim ulogama i nejednakosti;
 - 2 akcije ili rješenja koja bi mogli primijeniti radi unapređenja rodne ravnopravnosti;
 - 1 pitanje ili brigu koju i dalje imaju o ovoj temi.
2. Ako ostane vremena, čujte nekoliko primjera od učesnika.

Resursi za facilitatora: Izjave o rodnoj nejednakosti

- Zbog nejednakog pristupa obrazovanju, žene čine više od dvije trećine nepismenih osoba u svijetu.
- U mnogim zemljama zakon zabranjuje ženama da posjeduju zemlju.
- U prosjeku, žene zarađuju samo 77% onoga što muškarci dobijaju za isti posao.
- Nejednaka zakonska prava čine žene ranjivim na nasilje. U nekim zemljama, zakoni o silovanju ne važe za bračne partnere.
- 40% mladih žena u Južnoj Aziji i Africi udaje se prije 18. godine, što povećava rizik od zdravstvenih problema pri porođaju. (UDHR navodi da svi imamo pravo da slobodno biramo partnera.)
- U nekim zemljama ženama se ne dozvoljava da se bave sportom.
- U državama poput Indije i Kine, zbog društvenog pritiska da rađaju mušku djecu, broj muškaraca je značajno veći od broja žena.
- U pojedinim zemljama, ilegalno je imati drugačiju seksualnu orijentaciju osim heteroseksualne — za to se može ići u zatvor ili biti osuđen na smrt.

Scenarij 2.5 Mirna društvena pravda

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Procijene izazove povezane sa zauzimanjem za prava.
- Istraže mirne, nenasilne strategije rješavanja sukoba kada se zalažu za svoja prava ili prava drugih.

Strategije

- **Uvod:** Čitanje scenarija
- **Učenje:** „Trčeća diktacija“ + rješenja za scenarije
- **Refleksija:** Preuzmi obavezu

Materijali

- Papirići za „trčeću diktaciju“ (vidi resurse za facilitatora)
- Scenariji (vidi ispod)
- Papir
- Hemijske olovke

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Zalaganje za svoja prava
- Nenasilne strategije odgovora
- Mirno (rješavanje)

Informacije za facilitatora

Važno je da učesnici nauče kako da se zauzmu za svoja prava — ali ključan je način na koji to rade. Kada se to čini nenasilno i mirno, veća je vjerovatnoća uspjeha. Ova lekcija nudi strategije nenasilnog rješavanja koje mogu primijeniti u mnogim situacijama.

Ako dati scenariji nijesu prikladni za vaš kulturni kontekst, kreirajte vlastite koji bolje odgovaraju vašoj situaciji.

Možete predložiti učesnicima da koriste majnd-mep (mind mapping) pri osmišljavanju rješenja..

Uvod | 10 minuta

Čitanje scenarija

1. Pročitajte učesnicima sljedeće scenarije.
2. Svi scenariji prikazuju situacije u kojima su ljudska prava prekršena i neko pokušava da se zauzme za ta prava, ali se suočava s izazovima.
3. U svakom scenariju pojedinci ili grupe nastoje da zaštite svoja prava, ali nailaze na pravne prepreke, strah od odmazde, nedostatak resursa ili društveni otpor.
4. Nakon čitanja, ukratko prodiskutujte i postavite pitanja:
 - Koje je pravo prekršeno?
 - Kako se ljudi u scenariju zalažu za svoja prava?
 - S kakvim se izazovom suočavaju?

Scenarij 1: Kršenje radničkih prava

Grupa radnika u fabrici u zemlji u razvoju izložena je nesigurnim uslovima rada, dugim radnim satima i nedovoljnim platama. Plaše se gubitka posla, nemaju pristup pravnoj pomoći i suočavaju se s odmazdom poslodavca zbog organizovanja štrajka radi boljih uslova.

Scenarij 2: Diskriminacija u obrazovanju

Učesnik sa invaliditetom doživljava diskriminaciju i isključivanje u školi zbog nedostatka razumnih prilagođavanja i pristupačnih objekata. On/ona i porodica se teško snalaze u složenom pravnom sistemu kako bi ostvarili pravo na inkluzivno obrazovanje, a suočavaju se i sa stigmatizacijom i otporom školskih vlasti.

Scenarij 3: Ekološki aktivizam

Grupa aktivista nastoji da zaštiti lokalnu šumu od krčenja od strane moćne drvoprerađivačke kompanije. Suočavaju se s prijetnjama, sudskim sporovima i ograničenim resursima dok pokušavaju da zaštite šumu, biodiverzitet i svoje pravo na zdravo životno okruženje.

Scenarij 4: Prava izbjeglica

Grupa izbjeglica traži azil u zemlji domaćinu nakon bjekstva od progona u matičnoj zemlji. Nailaze na birokratske prepreke, duga čekanja na odluke o azilu i ponekad neprijateljstvo lokalnog stanovništva. Bore se da ostvare svoje pravo na traženje utočišta i zaštite.

Učenje | 40 minuta |

Nenasilno rješavanje – „Trčeca diktacija“

1. Prije časa, nasumično zalijepite po zidovima učionice papiriće sa strategijama nenasilnog rješavanja sukoba (vidi resurse ispod).
2. Podijelite učesnike u timove od po troje. Prebrojte članove u svakom timu: 1, 2, 3. Objasnite da su svi pod brojem 2 pisci — samo oni dobijaju olovku i papir.

3. Uloge 1 i 3 su trkači. Njihov zadatak je da trče do papirića na zidovima, pročitaju i zapamte tekst (ne smiju pisati niti fotografisati), zatim se vrate piscu i usmeno prenesu sadržaj, koji pisac zapisuje.
4. Pobjednik je tim koji prvi tačno zapiše sve. Dajte svim timovima vremena da pročitaju i prekontroliraju svoje odgovore prije prelaska na sljedeću vježbu.

Rješenja za scenarije

1. Formirajte grupe od 5–6 članova.
2. Svakoj grupi dodijelite po jedan scenarij iz početne aktivnosti.
3. Neka analiziraju situaciju i razmotre potencijalna rješenja koristeći nenasilne strategije koje su upravo naučili.
4. Zatim neka napišu strategiju nenasilnog rješavanja za svoj scenarij..

Refleksija | 10 minuta |

1. Neka učesnici stanu u krug.
2. Objasnite da su neslaganja i konflikti ponekad normalni — i često korisni ako želimo inkluzivnije promjene u zajednici.
3. Ali je važno raspravljati ili protestovati nenasilno.
4. Predstavite deeskalaciju konflikta: tehnike za smanjenje tenzije i agresije, poput dubokog disanja, smirenog tona i izbjegavanja fizičkog sukoba.
5. Neka svako pomisli na nedavnu situaciju u kojoj je nešto bilo nepravедno prema njemu/njoj ili voljenoj osobi — situaciju koja je izazvala ljutnju.
6. Pomozite im da prepoznaju osjećaj iznutra, pitanjima:
 - Šta sada osjećaš?
 - Šta bi volio/voljela da uradiš u toj situaciji?
7. Zatim ih zamolite da udahnu na 4 i izdahnu na 8 — nekoliko ponavljanja.
8. Pitajte kako im duboko disanje može pomoći u deeskalaciji sukoba.
9. Neka u tišini razmisle koji bi još mirni koraci mogli pomoći sljedeći put kad se sretnu slična situacija.

Resursi za facilitatora: Papirići za „trčecu diktaciju“

Nenasilne strategije rješavanja sukoba

1. Aktivno slušanje

Pažljivo saslušajte perspektivu druge strane bez prekidanja. To pokazuje poštovanje i pomaže da se obje strane osjećaju saslušano.

2. Efikasna komunikacija

Jasno i s poštovanjem izrazite svoje potrebe, brige i osjećanja. Izbjegavajte optužbe i jezik okrivljavanja.

3. Empatija

Pokušajte da razumijete tuđu tačku gledišta i osjećanja. Empatija pomaže u izgradnji povjerenja i pronalaženju zajedničkih tačaka.

4. Medijacija u rješavanju sukoba

Uključite neutralnu treću osobu koja će voditi razgovor i pomoći stranama da dođu do rješenja u mirnoj i respektabilnoj atmosferi.

5. Pregovaranje

Vodite dijalog radi pronalaženja rješenja koja zadovoljavaju potrebe obje strane. Pregovaranje često uključuje kompromis i kreativno rješavanje problema.

6. Rješavanje problema

Zajedno identifikujte osnovne uzroke sukoba i osmislite praktična rješenja koja ih adresiraju.

7. Pauza („time-out“)

Kada su emocije jake, napravite pauzu da se smirite i saberete misli. Dogovorite se o tačnom vremenu povratka razgovoru.

8. Restorativna pravda

Fokusirajte se na popravku štete nastale konfliktom, umjesto na traženje krivca. Naglasak je na odgovornosti, empatiji i iscjeljenju.

9. Nenasilna komunikacija

Izražavajte zapažanja, osjećanja, potrebe i molbe na nenapadan način.

10. Potražite podršku

Uključite pouzdane prijatelje, članove porodice ili mentore da vam daju smjernice i perspektivu u rješavanju konflikta.

Scenarij 2.6 Poštovanje našeg okruženja

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Identifikuju načine rješavanja ekoloških problema, uključujući dvije prilike za mlade da se aktivno uključe u ekološke inicijative.
- Predstave plan za bolju upotrebu prirodnih resursa.

Strategije

- **Uvod:** Pictionary (crtanje pojmova)
- **Učenje:** Inovacije
- **Refleksija:** Prezentacija

Materijali

- Papir
- Hemijske olovke
- Flipčart ili tabla sa markerima
- Bojice/flomasteri
- Materijali za izradu prototipa izuma

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Ekološki problemi
- Inovacije
- Prirodni resursi
- Klimatske promjene

Informacije za facilitatora

U ovoj aktivnosti učesnici će naučiti o životnoj sredini i klimatskim promjenama.

Gradivo treba prilagoditi lokalnim okolnostima i ekološkim problemima koji su prisutni u zajednici.

Tokom igre Pictionary, važno je da pojam koji se crta vidi samo onaj učesnik koji trenutno crta. Ako je grupa veća, podijelite je u manje timove, pa zatim svaku manju grupu podijelite u dvije ekipe. Birajte pojmove koji su učesnicima poznati i razumljivi.

Podstaknite učesnike da budu kreativni u osmišljavanju svojih izuma. Ako postoji saradnja sa nastavnicima umjetnosti ili nauke, možete ih uključiti u projekat i omogućiti učesnicima da naprave prototip svog izuma.

Podsjećajte učesnike na važnost njihove uloge u zaštiti životne sredine i na to kako možemo bolje koristiti ograničene resurse.

Uvod | 10 minuta

Pictionary (crtanje pojmova)

1. Podijelite učesnike u dvije ekipe.
2. Dajte jednom članu svake ekipe pojam ili frazu vezanu za klimatske promjene.
3. Njihov zadatak je da pojam nacrtaju, bez riječi ili slova, dok ostali članovi tima pokušavaju da pogode značenje.
4. Kada se pojam pogodi, kratko prodiskutujte o njegovom značenju.
5. Zatim novi učesnik iz svake ekipe crta sljedeći pojam.
6. Predloženi pojmovi: solarna energija, krčenje šuma, reciklaža, spaljivanje otpada, suša, topljenje ledenih kapa, biodiverzitet, fosilna goriva, globalno zagrijavanje.
7. Postavite pitanje: Da li ste znali da je pravo na zdravu životnu sredinu ljudsko pravo?“
8. Podsjetite ih da uz to pravo ide i odgovornost da štitimo okolinu.

Učenje | 40 minuta |

Izazov ekološke inovacije

1. Podijelite učesnike u grupe od 4–6 članova.
2. Objasnite da će danas „izumiti način da spasi planetu“.
3. Njihov zadatak je da osmisle i predstavljaju ekološki prihvatljiv izum koji rješava konkretan ekološki problem.
4. napravite zajednički brainstorm o trenutnim globalnim i lokalnim problemima koji štete planeti.
5. U diskusiju uključite teme kao što su:
 - izvori energije
 - sječa šuma
 - zagađenje okeana
 - upravljanje otpadom
 - poljoprivredne prakse
 - transport
 - topljenje ledenjaka
 - ekstremni vremenski uslovi
 - gubitak biodiverziteta.
6. Svaka grupa treba da osmisli izum koji bi mogao riješiti jedan od ovih problema.

Refleksija | 20 minuta |

1. Svaka grupa predstavlja svoj izum pred ostalima.
2. Nakon svake prezentacije, postavite sljedeća pitanja:
 - Da li ovaj izum rješava problem? Kako?
 - Da li je ideja realna i izvodljiva?
 - Kako se u ovom rješenju mogu bolje koristiti prirodni resursi?

Procjena znanja za Modul 2 (opciono)

1. **Uparivanje – Poveži riječ sa definicijom: [Equality (Jednakost) Diversity (Različitost) Inclusion (Inkluzija) Equity (Pravičnost)]**

- a. _____ je praksa pažljivog poštovanja i uključivanja svih pojedinaca kako bi se uspostavio osjećaj pripadnosti za sve, uz istovremeno prepoznavanje i proslavljanje različitosti pojedinaca.
- b. _____ je tretiranje ljudi na isti način, bez posebnog uvažavanja istorijskih ili sadašnjih razlika među grupama, radi ostvarivanja kvantitativne pravičnosti u načinu na koji su pojedinci podržani i zaštićeni.
- c. _____ se odnosi na prisustvo širokog spektra varijacija i razlika među pojedincima ili grupama u aspektima kao što su rasa, etnicitet, pol, uzrast, seksualna orijentacija, religija, socioekonomsko porijeklo, sposobnosti i drugo.
- d. _____ je tretman i podrška ljudima u skladu sa njihovim potrebama, radi ostvarivanja kvalitativne pravičnosti, obezbjeđujući da svako ima pristup istom kvalitetu života i alatima koji su mu jedinstveno potrebni da postigne lični uspjeh.

2. **Nabroj 3 načina na koja možeš promovisati jednaka prava za sve:**

3. **U kom od sljedećih primjera dolazi do kršenja prava radnika?**

- a) Benjamin mora da radi tokom vikenda jer nije završio posao na vrijeme.
- b) Maria mora da radi od 7h do 19h, a plata koju zarađuje nije dovoljna da izdržava porodicu.
- c) Učiteljica Rita mora da održava roditeljske sastanke uveče.
- d) Mojsije nije dobio unapređenje kojem se nadao.

4. **Napiši jedan miran način zauzimanja za svoja prava:**

5. **Zapiši jedan kratkoročni i jedan dugoročni efekat neravnopravnosti u rodnoj moći:**

6. **Tačno ili Netačno:**

Pravo na zdravu životnu sredinu, odnosno na održivu i zdravu okolinu, jeste ljudsko pravo.

TAČNO

☐

NETAČNO

☐

Napomena za facilitatora: Na otvorena pitanja može biti više tačnih odgovora. Iz odgovora učesnika treba da bude jasno da li su obradili sadržaj iz modula. Odgovori na sva zatvorena pitanja dati su u ključu odgovora na prethodnoj strani.

3 Moje tijelo i izbori

Opšti ishodi

U ovom modulu, učesnici će:

- Nastaviti da otkrivaju povezanost i značaj fizičkog i mentalnog blagostanja.
- Prepoznati slučajeve seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, istražiti moguća rješenja i razviti sposobnost da o ovoj temi govore sa samopouzdanjem i jasnoćom.
- Raditi u malim grupama na razvoju strategija za eliminisanje nasilja nad ženama i predstaviti svoje strategije u formi televizijskih reklama.
- Opisati pojmove koji se odnose na ljudsku reprodukciju.
- Diskutovati o tome šta predstavlja zdravo/prihvatljivo, a šta nezdravo/neprihvatljivo ponašanje u romantičnim odnosima. Učesnici će naučiti da uvijek imaju slobodu da prekinu nasilnu vezu.
- Razumjeti da odnos između novca i seksa može imati različite oblike u zavisnosti od konteksta i sposobnosti mladih da donose ispravne odluke. Dječaci i djevojke treba da budu spremni da se odupru pritiscima kako bi mogli da prave zdrave izbore.
- Steći osnovna znanja o polno prenosivim infekcijama (PPI), HIV-u i AIDS-u: kako se prenose, kako izbjeći infekciju i šta uraditi ako sumnjaju da su bili izloženi riziku.
- Biti u stanju da prepoznaju uticaj medija i društva na sliku o tijelu, zdravlje i blagostanje.
- Razviti svijest o negativnim posljedicama koje rane trudnoće i brak mogu imati na njihovu budućnost. Razumjeće razloge za odluku o velikoj ili maloj porodici i formiraće mišljenje o planiranju porodice i upotrebi kontraceptiva.
- Naučiti gdje mogu potražiti savjet i podršku kada im je potrebna.

SCENARIJI	KOMPETENCIJE
3.1 Moje zdravlje, moje blagostanje	Samosvijest Samokontrola Seksualno i reproduktivno zdravlje
3.2 Zdravi odnosi i granice	Odgovorno donošenje odluka Seksualno i reproduktivno zdravlje
3.3 Suočavanje sa rodno zasnovanim nasiljem	Samosvijest Seksualno i reproduktivno zdravlje
3.4 Njihov interes: usluge, pokloni i očekivanja	Samosvijest Seksualno i reproduktivno zdravlje
3.5 Polno prenosive infekcije (PPI)	Samokontrola Odgovorno donošenje odluka Seksualno i reproduktivno zdravlje
3.6 Izbori vezani za seks	Samosvijest Socijalna svijest Samokontrola Upravljanje odnosima Odgovorno donošenje odluka Seksualno i reproduktivno zdravlje
3.7 Izbori vezani za brak i djecu	Samosvijest Socijalna svijest Samokontrola Upravljanje odnosima Odgovorno donošenje odluka Seksualno i reproduktivno zdravlje Novac i upotreba (uključujući digitalnu)

Scenarij 3.1 Moje zdravlje, moje blagostanje

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Objašnjavaju pojmove seksualnosti i reproduktivnog procesa u kontekstu i muškaraca i žena.
- Razlikuju tačne i netačne informacije koje se odnose na seksualnost i ljudsko tijelo.
- Identifikuju pozitivne izbore za očuvanje sopstvenog tijela i opšteg zdravlja.

Strategije

- **Uvod:** Brainstorm (zajedničko promišljanje)
- **Učenje:** Tačno ili netačno
- **Refleksija:** Mjesečni planer

Materijali

- Olovke i papir
- Kartice sa riječima TAČNO i NETAČNO
- Kutija za anonimna pitanja (npr. mala kutija od cipela sa poklopcem)

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Polni odnos
- Seksualnost
- Reproductivni proces
- Pogrešne informacije o zdravlju

Informacije za facilitatora

Ovo gradivo ima za cilj da učesnicima pruži znanje koje će im pomoći da razumiju i definišu svoju seksualnost i reproduktivni proces. Naučiće da razlikuju činjenice od dezinformacija o seksualnosti i reprodukciji, i kako da se brinu o svom tijelu i zdravlju.

Na početku, uvodi se Kutija za anonimna pitanja. Ova aktivnost treba da ohrabri stidljivije učesnike da se osjećaju dovoljno sigurno da postavljaju pitanja. Naglasite važnost anonimnosti. Kutija za anonimna pitanja treba da bude dostupna tokom svih aktivnosti koje se tiču seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava. Pokušajte da odgovarate na pitanja iz kutije na početku ili na kraju svake aktivnosti.

Aktivnosti počinju brainstorm-om o seksualnosti i reproduktivnom procesu.

Evo definicija ključnih pojmova:

Seksualnost se odnosi na seksualna osjećanja, misli, privlačnost, odnose i ponašanja prema drugim ljudima. Možete osjećati fizičku, seksualnu ili emotivnu privlačnost prema drugima – sve to je dio vaše seksualnosti. Seksualnost nije samo o tome sa kim imate seks ili koliko često.

Polni odnos: kada se dvije osobe intimno dodiruju.

Ljudski reproduktivni sistem: sistem organa pomoću kojeg se ljudi razmnožavaju kroz polni odnos i dolazi do trudnoće/rađanja djece.

Uvod | 15 minuta |

Brainstorm

1. Predstavite Kutiju za anonimna pitanja i ohrabrite učesnike da ubacuju pitanja – bez navođenja imena – o seksualnom i reproduktivnom zdravlju. Pitanja mogu biti o odnosima, promjenama tokom puberteta, sprečavanju trudnoće, menstruaciji, polno prenosivim infekcijama/HIV-u, rodnim ulogama, itd. Kutija će biti dostupna tokom svih aktivnosti.
2. Objasnite da će kutija biti na vašem stolu 10 minuta prije i poslije svake aktivnosti, i da ćete se potruditi da odgovorite na pitanja na početku ili kraju časa.
3. Ohrabrite učesnike da ubacuju pitanja kad god žele.
4. Na tabli prikažite ključne pojmove i definicije (iz dijela Informacije za facilitatora): polni odnos, seksualnost i reproduktivni proces. Kako je ovo osjetljiva tema, korisno je koristiti konkretne definicije kako bi se učesnici osjećali sigurnije da kasnije otvoreno diskutuju.
5. Podijelite učesnike u male grupe (do 5 članova) i dajte im da zajednički razmisle i naprave „mapu uma“ na pitanje:
Kako su seksualnost, polni odnos i reproduktivni proces...
...povezani sa ženama?
...povezani sa muškarcima?
6. Nakon što završe, zatražite nekoliko odgovora od svake grupe.
7. Podijelite poruku:

Važno je razumjeti da je seksualnost prirodan i normalan dio odrastanja. Ne odnosi se samo na fizičke promjene u tijelu, već i na osjećanja, vrijednosti i način na koji se odnosimo prema drugima. Tokom tinejdžerskih godina, proći ćete kroz različite fizičke i emotivne promjene – to je dio razvoja vaše seksualnosti. U redu je imati pitanja i biti radoznao, ali je važno tražiti informacije i savjete od pouzdanih izvora – roditelja, nastavnika ili zdravstvenih radnika – kako biste donosili zdrave odluke i postavili lične granice.

Učenje | 30 minuta |

Tačno ili netačno

1. Objasnite da postoji mnogo informacija o seksualnosti i ljudskom tijelu u različitim medijima, ali to ne znači da je sve što čujemo istina. Postoji mnogo pogrešnih informacija o seksualnosti i promjenama u tijelu.

2. Na zidove postavite znakove sa natpisima TAČNO i NETAČNO. „Tačno“ znači da je tvrdnja ispravna, a „netačno“ da se radi o pogrešnim informacijama.
3. Objasnite da ćete čitati niz tvrdnji. Nakon svake, učesnici treba da odluče da li je tačna ili netačna i da stanu ispred odgovarajućeg znaka.
4. Dajte im 15 sekundi da se opredijele, a zatim pitajte nekoliko učesnika iz svake grupe da objasne svoj izbor („Zašto tako misliš?“). Nakon diskusije, pitajte da li neko želi promijeniti svoj stav.
5. Nastavite sa sljedećim izjavama.

Tačno ili netačno – tvrdnje o seksualnosti i reproduktivnom procesu:

- Jednom mjesečno jajnik oslobađa jajnu ćeliju koja putuje kroz jajovod ka materici. Ovo se zove ovulacija. → TAČNO
- Kada dječaci sazrijevaju, proizvode spermatozoide otprilike jednom mjesečno. → NETAČNO
- Tokom puberteta, dječaci mogu doživjeti erekcije u nepredvidivo vrijeme. → TAČNO
- Oplodnja se dešava kada se jajna ćelija i spermatozoid spoje. → TAČNO
- Polucija (mokri san) znači da dječak sada proizvodi spermatozoide. → TAČNO
- Ako djevojčica ne dobije menstruaciju do 14. godine, nešto nije u redu. → NETAČNO
- Najbolje mjesto da saznate odgovor na pitanje o seksu je – prijatelj. → NETAČNO
- Vježbanje je loše za djevojčicu tokom menstruacije. → NETAČNO
- Tokom menstruacije, tijelo djevojke izbacuje zadebljani sloj sluznice materice ispunjen krvlju. → TAČNO
- Uobičajeno je da jedna dojka bude malo veća od druge. → TAČNO
- Menstruacija se obično javlja dva puta mjesečno. → NETAČNO
- Kod dječaka, jedan testis može biti veći od drugog. → TAČNO
- Tečnost koja se oslobađa iz penisa tokom ejakulacije sastoji se od sperme i urina. → NETAČNO
- Privremeni rast grudi kod dječaka tokom puberteta je uobičajen. → TAČNO
- Tokom puberteta, djevojčica može primijetiti iscjedak iz vagine. → TAČNO

Savjet: Tokom aktivnosti „tačno/netačno“ objasnite svaku tvrdnju. Kada je odgovor netačan, pitajte one koji su mislili da je tačan kako su došli do tog zaključka.

Refleksija | 5 minuta |

Na osnovu znanja koje su stekli, učesnici treba da imenuju i prepoznaju pozitivne navike koje doprinose zdravlju njihovog tijela i (seksualnog) zdravlja. Podsjetite ih da razmišljaju o higijeni, menstruaciji, fizičkoj aktivnosti, pranju zuba, mentalnom zdravlju itd.

1. Neka učesnici naprave mjesečni planer brige o tijelu i umu – šta treba da rade da bi ostali zdravi.
2. Neka koriste format kalendara (npr. januar, dani 1–31), podijeljen u 4–5 sedmica.
3. Postavite pitanja: Šta radite svake sedmice za svoje zdravlje? Šta radite svakog dana? Šta radite mjesečno?

Scenarij 3.2 Zdravi odnosi i granice

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Procijene karakteristike zdravog/prihvatljivog i nezdravog/neprihvatljivog ponašanja u romantičnim odnosima.
- Identifikuju strategije za izlazak iz nezdravog odnosa.

Strategije

- **Uvod:** Energizer – lični prostor
- **Učenje:** Zauzmi stav i trčeće diktiranje
- **Refleksija:** Grupna diskusija

Materijali

- Tabla ili flipčart sa natpisima ZDRAVO (lijevo) i NEZDRAVO (desno)
- Tri papira formata A4 sa natpisima ZDRAVO, NEZDRAVO i MOŽE BITI OBOJE (postaviti ih na zid – „MOŽE BITI OBOJE“ ide između prva dva)
- Papirići za aktivnost Trčeće diktiranje sa „Četiri koraka za reagovanje u nezdravim odnosima“ (postavljeni po zidovima učionice prije časa)
- Olovke i papir

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Zdravi i nezdravi romantični odnosi
- Koraci za napuštanje nezdravih odnosa

Informacije za facilitatora

Podsjetite učesnike na Kutiju za anonimna pitanja i njenu svrhu. Ovaj scenarij je osmišljen da pomogne učesnicima da razgovaraju o tome šta čini zdravo/prihvatljivo, a šta nezdravo/neprihvatljivo ponašanje u romantičnim odnosima. Cilj je da učesnici shvate da uvijek imaju slobodu da napuste odnos ako je on nasilan ili štetan.

Program Aflateen je razvijen za društva u kojima je tinejdžersko zabavljanje prihvatljiva društvena norma. Ipak, u konzervativnijim ili tradicionalnijim sredinama, gradivo se može prilagoditi kontekstu braka, naglašavajući zajedničko donošenje odluka i međusobno poštovanje.

U kontekstima gdje pojam „granice u vezi“ (ili „deal-breaker“) nije uobičajen, posebno među neudatim djevojkama, sadržaj treba prilagoditi tako da jača njihovu moć odlučivanja i ukazuje im na važnost podrške majki, baka i drugih uticajnih žena u porodici.

Ako je moguće, scenarij možete dopuniti kratkim video-snimkom ili filmskim isječkom koji prikazuje temu odnosa i omogućiti učesnicima da identifikuju karakteristike i ponašanja likova.

Uvod | 15 minuta |

Energizer – lični prostor

1. Zamolite sve učesnike da sjednu u krug (ako prostor ne dozvoljava, mogu i stajati između klupa/stolica). Na početku neka između njih bude što više prostora.
2. Objasnite da ćete izgovarati broj, koji označava broj koraka koje treba da naprave kako bi se približili jedni drugima. Na primjer, „2“ znači dva mala koraka naprijed. Poslije par koraka, učesnici će se naći dovoljno blizu da im se ramena ili koljena dodiruju.
3. Pitajte ih: „Da li vam je prijatno da stojite/sjedite ovako blizu jedni drugima? Zašto jeste ili nije?“
4. Većina će reći da im je prijatno jer se poznaju i vjeruju jedni drugima. Objasnite da svako ima svoj lični prostor, koji predstavlja njegov osjećaj granice i unutrašnji glas koji mu govori kada se osjeća prijatno ili neprijatno.
5. Ako imate vremena, podijelite grupu na dvije linije – jedna naspram druge. Pozovite ih da naprave po nekoliko koraka jedno prema drugome, sve dok im se lica i tijela ne približe, ali bez dodirivanja.
6. Ponovite pitanje: „Da li vam je sada prijatno?“ – vjerovatno će više učesnika reći da im je neugodno jer je situacija intimnija. Objasnite da je to prirodan signal koji nam govori da poštujemo svoje granice.
7. Napravite most ka cilju časa: danas ćete razgovarati o tome kako prepoznati ponašanja u odnosima koja nam stvaraju osjećaj prijatnosti, neprijatnosti, ili čak ugroženosti.

Učenje | 40 minuta |

Zauzmi stav

1. Uputite učesnike da pogledaju tri oznake na zidu (ZDRAVO, NEZDRAVO, MOŽE BITI OBOJE).
2. Objasnite da će se ove oznake koristiti za diskusiju o ponašanjima u vezama. „Može biti oboje“ označava situacije koje, zavisno od okolnosti, mogu pripadati i jednoj i drugoj kategoriji.
3. Objasnite da se romantični odnosi mogu nalaziti bilo gdje između „zdravog“ i „nezdravog“ spektra.
4. Pročitajte izjavu: „Nikada se ne raspravljate sa svojim partnerom.“
5. Dajte im 30 sekundi da razmisle, zatim neka stanu ispred znaka koji smatraju ispravnim.
6. Pitajte nekoliko učesnika da objasne svoj izbor. Postavljajte pitanja: „Zašto tako misliš?“, „Da li se neko ne slaže?“
7. Zatim pročitajte naredne izjave u nasumičnom redoslijedu:
 - Provodite neko vrijeme odvojeno od partnera.
 - Zabavno vam je kad ste zajedno.
 - Vaš partner je i dalje blizak sa bivšim partnerom.

- Vremenom se osjećate sve povezanije.
 - Spremni ste da uradite sve za partnera.
 - O seksu se ne razgovara.
 - Jedna osoba donosi sve odluke za oboje.
 - Ostajete u vezi jer mislite da je bolje nego biti sam.
 - Imate kontrolu nad svojim postupcima i slobodu da radite šta želite.
 - Jedna osoba udara drugu da bi je „naučila poslušnosti“.
 - O problemima razgovarate kada se pojave.
 - Često se svađate i prepirete.
 - Partner vas prisiljava na seks protiv vaše volje.
 - Partner vas vara.
 - Partner vas vrijeđa ili naziva pogrdnim imenima.
 - Partner vam prijeti fizičkim nasiljem.
 - Partner vas je fizički povrijedio namjerno.
 - Partner vam stalno govori šta da radite i šta je „dobro“ ili „loše“ za vas.
 - Partner zahtijeva da mu uvijek kažete gdje ste, s kim ste i šta radite.
8. Ako je potrebno, podsjetite učesnike da su ključne osobine zdravog odnosa: poštovanje, jednakost, odgovornost i iskrenost. Pitajte ih da li situacija o kojoj se govori pokazuje te osobine.

Trčeće diktiranje

1. Ohrabrite učesnike da zapamte da nikada nijesu zarobljeni u nezdravom odnosu – uvijek imaju mogućnost da prepoznaju, prijave ili napuste nasilno ponašanje.
2. Objasnite da postoje četiri koraka djelovanja koja mogu preduzeti ako ih nešto brine u vezi.
3. Uputite ih na papiriće sa ovim koracima koje ste ranije postavili po zidovima.
4. Podijelite učesnike u timove od tri člana i označite ih brojevima 1, 2, 3. Broj 2 je pisar (ima papir i olovku).
5. Brojevi 1 i 3 su trkači – njihova uloga je da pronađu papiriće, pročitaju i zapamte sadržaj (bez pisanja ili fotografisanja), zatim se vrate i prenesu zapisničaru što su zapamtili.
6. Pobjednički tim je onaj koji prvi tačno napiše četiri koraka za reagovanje u nezdravim odnosima.

Refleksija | 10 minuta |

1. Pokrenite grupnu diskusiju o nezdravim obrascima ponašanja u vezama, koristeći tri ključne teme:

TEMA 1: Nasilje

- Zašto mislite da neki ljudi povređuju ili kontrolišu svoje partnere?

- Kako nasilje utiče na odnos?
- Kako nasilje može povećati rizik od neželjene trudnoće?
- Kako nasilje može povećati rizik od PPI, HIV-a i AIDS-a?

TEMA 2: Komunikacija

- Zašto je komunikacija tokom romantične veze važna?
- Kako komunikacija pomaže paru da spriječi trudnoću?
- Ako neko ima loše komunikacione vještine, kako to može uticati na njegovu sposobnost da spriječi trudnoću?
- Šta treba da se desi da bi par utvrdio da li oboje žele ili ne žele da imaju seksualne odnose? Zašto?

TEMA 3: Traženje pomoći

- Da li misliš da bi nekome moglo biti teško da prekine nezdravu vezu?
 - Šta bi moglo otežati nekome da prekine nezdravu vezu?
 - Kakav bi savjet dao osobi koja se nalazi u takvoj situaciji?
 - Zašto misliš da neki ljudi ostaju u nezdravim vezama? Da li su razlozi različiti za djevojke i momke?
2. Ključne poruke:
- Objasni učesnicima da se odluke u zdravoj vezi donose zajednički i da nijedna osoba ne dominira u odnosu.
 - Nezdrave veze, s druge strane, često karakterišu loša komunikacija i nejednako donošenje odluka.
 - To može otežati otvoren razgovor o seksualnom ponašanju i kontracepciji, i može povećati rizik od polno prenosivih infekcija (PPI), HIV-a pa čak i neplanirane trudnoće.
 - Istakni da se zdrave veze zasnivaju na snažnoj komunikaciji, iskrenosti, ravnopravnosti, odgovornosti i međusobnom poštovanju. Naglasi učesnicima važnost praktikovanja zdravog ponašanja u vezama, očekivanja istog od partnera i prijatelja, kao i važnost da ne ostaju u nezdravim odnosima.
3. Pitaj učesnike kako mogu primijeniti ono što su danas naučili u svom životu. Gdje mogu potražiti pomoć? (Navedi primjere stvarnih lokacija i linija za pomoć, ako je moguće.)

PAPIRIĆI ZA DIKTATIVNO ČITANJE – ČETIRI KORAKA DJELOVANJA U NEZDRAVIM VEZAMA

KORAK 1

Budi na oprezu zbog nezdravog ponašanja..

KORAK 2

Ako se osjećaš sigurno, razgovaraj sa svojim partnerom o bilo kakvom nezdravom ponašanju.

KORAK 3

Potraži podršku od prijatelja ili porodice kojima vjeruješ ako doživljavaš bilo kakvo nezdravo ponašanje u svojoj vezi.

KORAK 4

Razmisli o prekidu veze ako se nezdravo ponašanje nastavi. Ako ponašanje uključuje bilo koji oblik nasilja ili prijetnji, odmah napusti vezu. Razgovaraj sa odraslom osobom od povjerenja kako bi ti pomogla da ostaneš bezbjedan/na tokom i nakon raskida.

Scenarij 3.3 Suprotstavljanje rodno zasnovanom nasilju

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Definišu pojam rodno zasnovanog nasilja (RZN).
- Identifikuju različite oblike rodno zasnovanog nasilja u različitim situacijama.
- Predstave strategije za eliminisanje nasilja nad ženama u formi televizijske/radijske reklame ili onlajn kampanje..

Strategije

- **Uvod:** Brainstorm (zajedničko promišljanje)
- **Učenje:** Televizijska reklama
- **Refleksija:** Pitanja o televizijskoj reklami

Materijali

- Papir (flipčart) ili tabla i marker
- Poster sa grupnim pravilima (pripremiti unaprijed – vidi dio Informacije za facilitatora)

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Rodno zasnovano nasilje

Informacije za facilitatora

Podsjetite učesnike na Kutiju za anonimna pitanja i njenu svrhu.

Prije održavanja časa, istražite i kontaktirajte organizacije u svojoj regiji ili zemlji koje pružaju podršku osobama koje su preživjele nasilje, naročito onima koje rade sa djecom. Zapišite njihove kontakte (broj telefona, adresu, osobu za kontakt) u slučaju da učesniku bude potrebna podrška.

Objasnite grupi da će razgovarati o nasilju, jer ono snažno utiče na mogućnost ljudi da zaštite svoje seksualno i reproduktivno zdravlje.

Na primjer, osobe – naročito djevojke – koje su u nasilnim vezama često nemaju mogućnost da odlučuju o zaštiti tokom seksa, jer nasilni partner može prisiliti na seks ili spriječiti upotrebu zaštite. Posljedice toga mogu biti polno prenosive infekcije ili neželjene trudnoće.

Naglasite da je tema osjetljiva jer nasilje pogađa mnoge žene i djevojke. Neki učesnici možda su nasilje vidjeli u svojoj okolini ili ga iskusili u porodici. Zbog toga je važno da svi poštuju grupna pravila (u nastavku).

Grupna pravila (Group Agreements):

1. Ono što se kaže u prostoriji, ostaje u prostoriji.
2. Svako ima pravo da preskoči pitanje ili temu koja mu je neprijatna. Svako ima pravo na svoje mišljenje – ne osuđuj druge i pokušaj da ih saslušas otvorenog uma.
3. Poštuj tuđa osjećanja i mišljenja: Ne prekidaj druge dok govore, ne ismijavaj i ne umanjuj nečiji doprinos.
4. Ne govori u ime drugih: Dijeli samo ono što je tvoje iskustvo; ne prepričavaj ono što su drugi rekli tokom časa.
5. Pažljivo slušaj kada drugi govore i pokušaj da razumiješ njihovo viđenje.

Vrste rodno zasnovanog nasilja (RZN):

1. Fizičko nasilje: Upotreba fizičke sile koja izaziva povrede ili tjelesnu štetu.
2. Emocionalno/psihološko nasilje: Uvrijeđivanje, prijetnje, zastrašivanje, kontrolisanje ponašanja.
3. Seksualno nasilje: Neželjeni seksualni čini, uznemiravanje ili prinuda.
4. Ekonomsko nasilje: Ograničavanje pristupa novcu, zapošljavanju ili resursima, uskraćivanje ekonomske nezavisnosti.

Posljedice RZN na žrtve i njihove porodice:

1. Fizičke posljedice (povrede, hronične bolesti itd.).
2. Emocionalna i psihološka trauma (anksioznost, depresija, posttraumatski stresni poremećaj).
3. Socijalna izolacija i narušeno samopouzdanje.
4. Ekonomske poteškoće (gubitak prihoda, nestabilnost posla).
5. Negativan uticaj na djecu i porodicu, uključujući prenošenje nasilja kroz generacije.

Uvod | 15 minuta |

1. Prikažite Poster sa grupnim pravilima i potvrdite da se svi učesnici slažu da ih poštuju.
2. Podijelite učesnike u grupe od tri do četiri člana. Svaka grupa dobija list flipčart papira i marker.
3. Objasnite da svaka grupa treba da osmisli definiciju nasilja u najviše dvije rečenice. Imaju 5 minuta za zadatak.
4. Nakon 5 minuta, svaka grupa prezentuje svoju definiciju. Dok ih slušate, na praznom flipčartu bilježite zajedničke ideje i ključne pojmove.
5. Zatim podijelite sljedeću definiciju sa učesnicima:

NASILJE se može definisati kao upotreba sile – ili prijetnja upotrebom sile – od strane jedne osobe prema drugoj. Nasilje se često koristi kao način da se kontroliše druga osoba i stekne moć nad njom.

SEKSUALNO I RODNO ZASNOVANO NASILJE odnosi se na svaki čin koji se vrši protiv volje osobe, a zasniva se na rodnim normama i nejednakim odnosima moći. To uključuje fizičko, emocionalno, psihološko i seksualno nasilje, kao i uskraćivanje resursa ili pristupa uslugama. Nasilje obuhvata i

prijetnje, ucjene i prinudu. Seksualno i rodno zasnovano nasilje nanosi štetu ženama, djevojkama, muškarcima i dječacima i predstavlja ozbiljno kršenje ljudskih prava.

Dodatne informacije:

Pojam „rodno zasnovano nasilje“ često se koristi zajedno sa izrazima „seksualno nasilje“ i „nasilje nad ženama“, ali to ne znači da su svi činioci nasilja nad ženama rodno zasnovani, niti da su sve žrtve RZN žene. I muškarci mogu biti žrtve, naročito ako su napadnuti zbog toga što se ne uklapaju u stereotipne predstave o muškarcima i „muškosti“..

Učenje | 40 minuta |

Televizijska reklama

1. Podijelite učesnike u grupe od 4–5 članova.
2. Objasnite oblike rodno zasnovanog nasilja i njihove posljedice (koristite listu iznad).

Rodno zasnovano nasilje može biti:

- Fizičko nasilje: Svaka upotreba fizičke sile koja izaziva povrede ili tjelesnu štetu.
- Emocionalno/psihološko nasilje: Verbalno zlostavljanje, prijetnje, zastrašivanje ili kontrolisanje ponašanja.
- Seksualno nasilje: Neželjeni seksualni činioci, uznemiravanje ili prinuda.
- Ekonomsko nasilje: Kontrolisanje pristupa finansijskim sredstvima ili zaposlenju, čime se sprječava ekonomska nezavisnost.

Posljedice rodno zasnovanog nasilja na žrtve i njihove porodice uključuju:

- Fizičke zdravstvene posljedice (povrede, hronične bolesti itd.).
- Emocionalnu i psihološku traumu (anksioznost, depresiju, PTSP).
- Socijalnu izolaciju i narušeno samopoštovanje.
- Ekonomske poteškoće (gubitak prihoda, nestabilnost posla).
- Uticaj na djecu i porodice, uključujući prenošenje nasilja kroz generacije.

3. Objasnite učesnicima da će sada osmisлити televizijsku reklamu kojom se najavljuje nova inicijativa za suzbijanje uzroka seksualnog i rodno zasnovanog nasilja. Možete upisati sljedeće tačke na flipčart kako biste pomogli grupama da se orijentišu.

Njihova TV reklama treba da:

- Promoviše novi proizvod ili inicijativu usmjerenu na borbu protiv nasilja nad ženama i djevojkama u porodici, školama i zajednici.
- Obrati se direktno jednoj ili više grupa koje su povezane sa uzrocima seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, npr. plemenskim vođama, političarima, muškim učesnicima, muškarcima u barovima, crkvenim vođama, nastavnicima koji ne reaguju na rodnu pristrasnost u učionici, glumcima koji promovišu rodne stereotipe na televiziji, kompanijama čije reklame prikazuju žene na eksploativan način itd.
- Objasni sve negativne posljedice rodno zasnovanog nasilja po žene i muškarce.
- Navedite primjere iz stvarnog života koje učesnici možda poznaju, a koji prikazuju kako su pojedinci ili organizacije pokušali da se bore protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja.
- Predloži način na koji muškarci i dječaci mogu biti uključeni u napore i rješenja.

4. Objasnite učesnicima da sada imaju 20 minuta da pripreme svoje TV reklame, koje će zatim izvesti kao kratku predstavu.

5. Dok grupe pripremaju reklame, obilazite prostoriju, posmatrajte njihov rad, pomažite im i ohrabrujte ih.
6. Nakon 30 minuta, neka svaka grupa izađe i izvede svoju reklamu kao da se emituje uživo na televiziji.

SAVJET ZA FACILITATORE:

Snažan alat za razvijanje empatije je zamjena uloga. Ako imate mješovitu grupu, možete ih podijeliti u grupe po polu i ohrabriti dječake da rade iz perspektive žena, a djevojke iz perspektive muškaraca.

Napomena o adaptaciji: Ako je grupi neprijatno da ovu aktivnost predstavi kao reklamu ili javni servisni oglas, možete ih zamoliti da u grupama osmisle upitnik koji bi (anonimno ili povjerljivo) pomogao osobama koje su možda pogođene nasiljem. Na osnovu onoga što su naučili, mogli bi da osmisle skup pitanja koja bi pomogla nekome da prepozna da li je žrtva rodno zasnovanog nasilja ili ne, i da prilože informativni flajer sa korisnim podacima.

Bilo bi odlično ako bi se materijali mogli distribuirati i van učionice, ali to nije obavezno.

Refleksija | 5 minuta |

1. Zamolite volontera da ponovo definiše rodno zasnovano nasilje – sada nakon što su naučili više o njemu.
2. Pitajte učesnike: Koja je reklama ponudila najbolje rješenje? Zašto?
3. Koliko je bilo teško osmisliti načine za smanjenje nasilja nad ženama?
4. Šta mladi mogu da urade da doprinesu okončanju nasilja nad ženama i djevojkama u porodicama, školama i zajednici?

Scenarij 3.4 Šta stoji iza: usluge, pokloni i očekivanja

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Definišu koje akcije mogu preduzeti da bi zadovoljili svoje potrebe na zdrav način.
- Primijene kroz scenarije situacije u kojima neko može biti tražen da uradi nezdrave stvari u zamjenu za poklone ili usluge.
- Objasne strategije za izbjegavanje nezdravih odnosa zasnovanih na poklonima i uslugama, kako bi donosili dobre odluke.

Strategije

- **Uvod:** Tehnika pozorišta slika (Image Theatre)
- **Učenje:** Drvo izazova (Challenge Tree)
- **Refleksija:** Prosljedij loptu (Pass the Ball)

Materijali

- Flipčart sa nacrtanim dijagramom „Drveta izazova“ (pripremiti unaprijed)
- Tabla ili flipčart i markeri
- Lopta (ili smotani papir)

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Nezdravi odnosi
- Razmjena poklona i usluga
- Transakcioni seks

Informacije za facilitatora

Podsjetite učesnike na Kutiju za anonimna pitanja i objasnite njenu svrhu.

U mnogim zajednicama može biti uobičajeno da adolescenti – djevojke ili momci – dobijaju novac, usluge ili druge poklone od odraslih (muškaraca ili žena) u zamjenu za seksualne aktivnosti. Ovakva praksa, poznata kao transakcioni seks, izlaže mlade riziku od nesigurnog seksualnog ponašanja.

Kada mladi dobijaju novac ili poklone od odraslih, to im može otežati da kažu „ne“ seksu ili da pregovaraju o sigurnom seksu (npr. korišćenju kondoma).

Međutim, kada mladi imaju sopstveni prihod ili posao, oni postaju ekonomski nezavisniji, što mijenja dinamiku odnosa i njihove izbore. Ipak, važno je razumjeti da su razmjene zasnovane na poklonima ili uslugama u nekim kulturama društveno prihvaćene i ne moraju uvijek imati negativnu konotaciju.

Ako neki učesnik otkrije da je u transakcionom odnosu, ne osuđujte ga i ne kritikujte. Zapamtite da takvi odnosi mogu biti tolerisani ili čak ohrabrivani od strane porodice ili zajednice, te da mogu uključivati i emocionalnu povezanost.

U tom slučaju, podsjetite učesnika na rizike ekonomske zavisnosti i pozovite ga da razgovara sa odraslom osobom od povjerenja (uključujući vas kao facilitatoru), kako bi privatno razgovarali o mogućim koracima i strategijama za izlazak iz takvog odnosa.

Uvod | 20 minuta |

1. Podijelite učesnike u grupe od 5–6 članova. Objasnite da svaka grupa ima 5 minuta da pripremi dvije slike koristeći tehniku pozorišta slika (Image Theatre): Prva slika: „Siguran način da ljudi mojih godina dođu do novca ili resursa.“ Druga slika: „Rizičan način da ljudi mojih godina dođu do novca ili resursa.“
2. Zamolite nekoliko grupa da pokažu svoje slike ostalima. Vodite kratku diskusiju o svakoj slici. Možete postavljati pitanja poput:
 - *Šta vidite na slici?*
 - *Ko su ovi ljudi?*
 - *Šta se dešava? Zašto to mislite?*
 - *Gdje se nalaze? Šta vas navodi na to?*
 - *Da li je scena jasna?*
 - *Da li je situacija realna? Da li je prepoznajete iz svog života ili zajednice?*
 - *Zašto je ovo siguran ili rizičan način da se dođe do novca?*
3. Nastavite da pitate: „Zašto tako misliš?“ i „Da li neko ima drugačije mišljenje?“
4. Potom okupite sve grupe ispred flipčarta. Napišite dva naslova u dvije kolone:
 - *„Sigurni načini za sticanje novca“*
 - *„Rizični načini za sticanje novca“*Zajedno popunjavajte listu idejama učesnika.
5. Ako niko ne pomene temu poklona u vezama, postavite pitanje: „A šta je sa poklonima od (starijih) momaka ili djevojaka – da li je to sigurno ili rizično? Zašto?“
6. Zatim, pitajte volontere da pokušaju definisati pojmove „sugar daddy“ i/ili „sugar mama“, ili da navedu lokalne izraze koji se koriste za te pojave.
7. Objasnite da adolescenti ponekad dobijaju novac ili poklone od starijih osoba u zamjenu za seksualne aktivnosti. Takve situacije se nazivaju transakcioni seks jer se seks dešava u zamjenu za materijalne koristi.

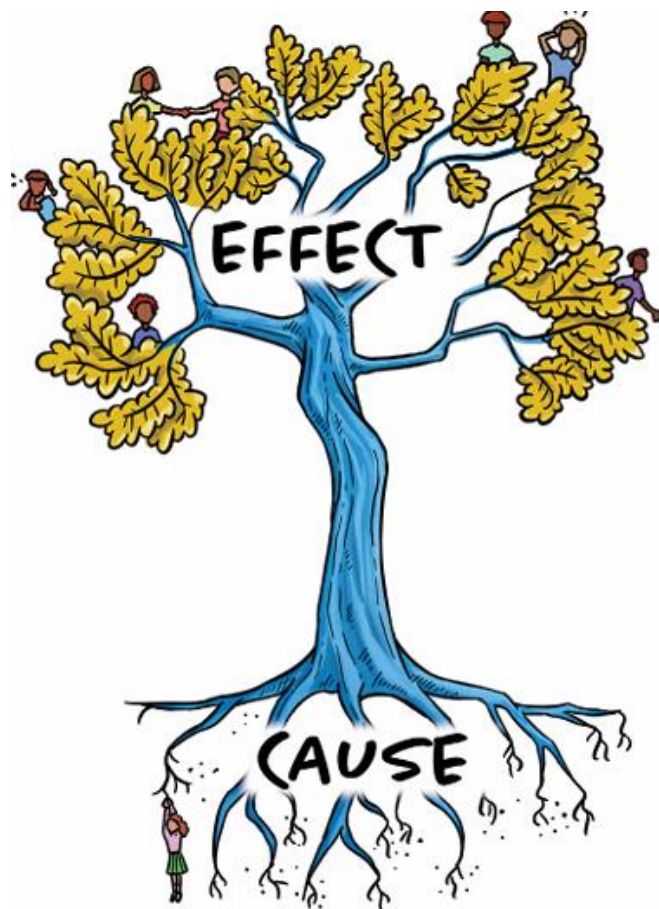
SAVJET ZA FACILITATORA:

Ovo može biti dobar trenutak da uvedete pojmove „sugar daddy“ ili „sugar mama“, ako su prisutni u lokalnom kontekstu. Imajte na umu da transakcioni odnosi ne moraju uvijek uključivati razliku u godinama, ali gotovo uvijek uključuju neravnotežu moći.

Učenje | 35 minuta |

Drvo izazova (Challenge Tree)

1. Pokažite učesnicima crtež drveta izazova koji ste unaprijed pripremili.
2. Objasnite da drvo ima korijenje (uzroci), stablo (problem) i grane (posljedice). Pitajte ih: „Koja je uloga korijena kod drveta?“ Vjerovatno će odgovoriti: „Korijen ga hrani i pomaže da raste.“
3. Recite da će koristiti Drvo izazova kako bi jasnije razumjeli problem transakcionog seksa. Na stablu napišite: „Transakcioni seks“.
4. Postavite pitanja: Zašto postoji ovaj problem? Koji su uzroci transakcionog seksa? Zašto djevojke ili momci ulaze u takve odnose?
5. Slušajte njihove odgovore i pitajte ih da objasne svoje razloge: „Zašto to misliš?“ „Da li se neko ne slaže?“
6. Kada se slože oko uzroka, zapišite ih na korijenje drveta.
7. Zatim pitajte za posljedice – šta proističe iz takvih odnosa?
8. Zapišite odgovore na grane drveta.
9. Kada je dijagram završen, zamolite učesnike da objasne cjelinu i da razmisle o značenju svog „drveta“.
10. Ako ima vremena, započnite diskusiju o mogućim rješenjima. Objasnite da su i oni sami dio rješenja. Predložite da rješenja dodaju na drvo u obliku plodova.

SAVJETI ZA FACILITATORA:

- Grupi može biti potrebna pomoć da završi dijagram, posebno ako su stidljivi da govore o temi. Ako ne pomenu sljedeće, možete ih dodati kao prijedloge:
- Mogući uzroci transakcionog seksa:
- Djevojke/momci nemaju vlastiti prihod.
- Pokloni ih čine da se osjećaju voljeno i cijenjeno.
- Porodica ne može da pokrije troškove (školske knjige, uniforme, higijenske potrepštine).
- Želja da imaju stvari koje njihovi vršnjaci nemaju.
- Uticaj vršnjaka i potreba da imaju „statusne“ predmete.
- Osjećaj obaveze da se „odužite“ nekome za poklon.
- Pritisak da se ostane u vezi.
- Pritisak da se učini nešto što ne žele (uključujući seks).
- Moguće posljedice:
- Neželjena trudnoća.
- Polno prenosive bolesti.
- Nasilje i ucjene.

- Osjećaj zarobljenosti u vezi.
- Smanjena mogućnost da kažu „ne“ ili da pregovaraju o sigurnom seksu.

Refleksija | 5 minuta |

Na kraju časa, pitajte učesnike:

- Šta mogu da urade ako se nađu u vezi koja ima transakcioni element i koja im djeluje nezdravo?
- Gdje mogu potražiti pomoć ili savjet?
- Ako je moguće, navedite konkretne organizacije, telefone ili savjetovališta koja pružaju podršku mladima i žrtvama nasilja.

Scenarij 3.5 Polno prenosive infekcije (PPI / STIs)

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Definišu polno prenosive infekcije (PPI/STIs).
- Prepoznaju rizična ponašanja tokom seksualnih odnosa.
- Utvrde gdje mogu otići na testiranje.

Strategije

- **Uvod:** KWL tabela
- **Učenje:** Definicija i izjave o rizičnom/nerizičnom ponašanju
- **Refleksija:** Prezentacija + KWL tabela

Materijali

- KWL tabela (nacrtati na flipčartu/tabli)
- Papir i olovke

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- PPI / STIs
- HIV / AIDS
- Prevencija
- Rizično ponašanje

Informacije za facilitatora

Podsjetite učesnike na Kutiju za anonimna pitanja i njenu svrhu.

Više od 1 milion polno prenosivih infekcija (PPI) svakodnevno se stekne širom svijeta, pri čemu je većina bez simptoma. Trenutno, 40% novih infekcija HIV-om javlja se među mladima uzrasta 15–24 godine (prema SZO/WHO). PPI su infekcije koje se prenose sa osobe na osobu seksualnom aktivnošću – uključujući analni, vaginalni ili oralni seks. Uzrokuju ih bakterije, paraziti i virusi. HIV je jedna od PPI.

Mladi treba da znaju koje je ponašanje rizično, kao i gdje mogu nabaviti kontracepciju, uraditi testiranje i primiti liječenje. Takođe im je potrebna podrška u razvoju vještina za pregovaranje o sigurnom seksu i postavljanje ličnih granica (kao u lekciji „Moje tijelo, moja pravila“).

Ovo je uvodna aktivnost o PPI – namijenjena učesnicima koji znaju malo ili nimalo o temi, ili su potencijalno opasno pogrešno informisani. Očekujte različite nivoe razumijevanja; aktivnosti su osmišljene da podstaknu zajedničko dijeljenje znanja.

Zbog ozbiljnosti teme, razmotrite da je produžiti na dva časa i po potrebi pozovete stručnog gosta. Budite spremni sa stvarnim adresama i brojevima telefona mjesta za testiranje i centara podrške.

Uvod | 10 minuta |

KWL tabela

Šta ZNAŠ o PPI?	Šta ŽELIŠ da znaš o PPI?	Šta si NAUČIO/LA o PPI?

1. Okupite učesnike pored flipčarta sa nacrtanom KWL tabelom.
2. Pitajte šta već znaju o PPI i bilježite u prvu kolonu. Napišite i ono u šta nijesu sigurni – ovo nije test.
3. Zatim pitajte šta žele da nauče i bilježite u drugu kolonu.
4. Objasnite da ćete se na treću kolonu vratiti na kraju časa.
5. Prođite kroz svaku stavku iz prve kolone i pitajte šta misle da znači (još ne objašnjavati).

Učenje | 40 minuta |

Informacija grupe – 15 minuta

1. Pitajte učesnike da potvrdite definiciju za ovu aktivnost:
 - Šta je PPI/STI? – Polno prenosiva infekcija.
 - Šta je STD? – Polno prenosiva bolest. (Često se termini koriste naizmjenično.)
2. Podijelite učesnike u tri grupe:
 - Grupa 1: Kako se PPI prenose.
 - Grupa 2: Vrste PPI koje poznaju.
 - Grupa 3: Simptomi i posljedice PPI.
3. Poslije 10 minuta, svaka grupa dijeli 2–3 ključne tačke.
4. Istaknite (i dopunite) sljedeće ključne informacije:

Kako se PPI prenose?

- Polnim odnosom.
- Dodirivanjem genitalija ili drugih dijelova tijela koji zatim dođu u kontakt sa sluznicom (penis, vagina, anus, usta).
- Kontaktom sa tjelesnim tečnostima kao što su sperma, vaginalni iscjedak, a u nekim slučajevima i krv.

Koje su vrste PPI?

- Klamidija
- Sifilis

- Gonoreja
- Herpes
- HPV (humani papiloma virus)
- HIV

Koji su simptomi i posljedice?

- Bez simptoma (veoma često).
- Svrab u preponama.
- Bol u stomaku ili genitalijama.
- Nelagodnost.
- Osoba može prenositi infekciju drugima.
- Neke infekcije se mogu prenijeti sa majke na dijete u trudnoći/porođaju.
- Neke ozbiljno oštećuju imuni sistem i mogu dovesti do teških stanja.
- U najtežim slučajevima – smrtni ishod.
- Moguće socijalne posljedice (stigmatizacija i sl.).

SAVJET ZA FACILITATORA

Vodite razgovor činjenicama i bez osude. Najbolje je to prikazati kroz video koji je kulturno prihvatljiv i koristi odgovarajući jezik.

ŠTA JE HIV? (Objašnjenje: Ljudski virus imunodeficiencije)

Definicija: "HIV je virus. Ako ga dobijete, on sprečava vaš imunološki sistem da funkcioniše. Imunološki sistem je vaša odbrana protiv bolesti i oboljenja. Ako vaš imunološki sistem ne funkcioniše, izloženi ste različitim infekcijama i bolestima. Postajete slabiji i razvijate bolesti, uključujući onu koja se zove AIDS."

ŠTA JE AIDS? (Objašnjenje: Stečeni imunološki deficiijencijski sindrom)

Definicija: "'Stečeni' znači da se prenosi s jedne osobe na drugu. Ne dešava se samo od sebe. Morate ga dobiti od nekog drugog. Prenosi se na tri načina: kontaktom s zaraženom osobom putem krvi, majčinog mlijeka ili seksualnih tečnosti. AIDS je stanje u kojem HIV virus uništava imunološki sistem tijela. Još uvijek ne postoji lijek, a na kraju dovodi do smrti zaražene osobe. Može se kontrolisati lijekovima, ali oni su skupi i nisu široko dostupni."

Objasnite da se HIV razlikuje od drugih bolesti jer se ne prenosi kroz vazduh kao prehlada, na primjer. Ne možete ga dobiti tako što ćete biti u istoj prostoriji sa zaraženom osobom ili je grliti ili dodirivati. Ne možete ga dobiti ako zaražena osoba kašlje ili kiše na vas, ako pijete iz iste čaše ili dijelite odjeću, čak i donje rublje. Ali možete ga dobiti ako dođe do kontakta s krvlju zaražene osobe, seksualnim tečnostima ili majčinim mlijekom. Dakle, možete ga dobiti kroz: seksualni odnos, transfuziju krvi, trudnoću, porod i dojenje, kao i dijeljenjem noževa za obrezivanje, igala za tetoviranje ili šprica koji se koriste za konzumiranje ili davanje droga.

Takođe, imati neku drugu spolno prenosivu bolest (SPI) može povećati šanse za obolijevanje od HIV-a ako ispunjavate neki od gore navedenih kriterijuma.

Rizična i nerizična ponašanja – 25 minuta

1. Objasnite da učesnici mogu procijeniti vlastiti rizik od obolijevanja od SPI (spolno prenosivih infekcija) ili HIV-a u ovoj aktivnosti. Postavite predmet, poput stolice ili korpe za otpatke, u sredinu velikog, jasno vidljivog prostora. Objasnite da ćete čitati različite izjave. Ako se slažu sa izjavom, treba da stanu blizu stolice/korpe. Ako se ne slažu, treba da stanu dalje od nje. Što više se slažu sa izjavom, to treba da se pomjere bliže, a što više se ne slažu, to treba da se pomjere dalje. Ako nisu sigurni, trebaju da stanu na sredinu, između ruba prostora i objekta.
2. Pročitajte test izjavu, npr., "Brinem se o svom zdravlju". Dozvolite učesnicima da izaberu gdje će stajati u odnosu na predmet.
3. Zamolite nekoliko volontera koji su odabrali različita mjesta da objasne svoje izbore.
4. Sada objasnite da ćete čitati tvrdnje koje se odnose na prenošenje polno prenosivih infekcija (PPI). Učesnici treba da slušaju svaku tvrdnju. Ako smatraju da ponašanje opisano u tvrdnji predstavlja rizik, treba da stanu bliže predmetu (objektu). Ako smatraju da ponašanje ne predstavlja rizik, treba da stanu dalje od predmeta. Što je rizik veći, to treba da stoje bliže predmetu.
5. Pročitajte sljedeće tvrdnje jednu po jednu. Nakon svake tvrdnje, zamolite nekoliko volontera da objasne zašto su izabrali tu poziciju. Obavezno podijelite tačan odgovor nakon svake tvrdnje:

Tvrdnje o riziku od prenošenja PPI:

- Grljenje, ljubljenje ili masiranje prijatelja. (Nije rizik)
 - Nezaštićen kontakt sa krvlju. (Rizik)
 - Vaš seksualni partner ima seksualne odnose sa drugim osobama. (Rizik)
 - Pijenje piva ili drugih vrsta alkohola. (Rizik: vjerovatno ne možete dobiti PPI od alkohola ili dijeljenja čaše, ali konzumiranje alkohola može dovesti do loših odluka koje vode rizičnom ponašanju, poput nezaštićenog seksualnog odnosa)
 - Ujed komarca. (Nije rizik za HIV, ali jeste rizik za malariju)
 - Dodirivanje kože spermom ili vaginalnim sekretom, ali ne sluzokože oko penisa, vagine, anusa ili usta. (Blagi rizik ako imate ranicu, ili ako fluid ipak dospije na sluzokožu)
 - Imati nezaštićene seksualne odnose sa više osoba. (Rizik)
 - Vi ili vaš partner imate PPI. (Rizik)
 - Dijeljenje brijачa sa osobom koja ima HIV ili AIDS. (Rizik)
 - Imati seksualni odnos samo sa jednim partnerom. (Manji rizik ako ste oboje vjerni, koristite kondom i testirani ste na PPI)
 - Ne znati da li vaš seksualni partner ima PPI ili je HIV pozitivan. (Rizik)
 - Primanje injekcija, tetovaža ili pirsinga. (Rizik ako se igle dijele)
6. Zatim vodite diskusiju u odnosu na sledeća pitanja:
 - Zašto je važno znati da možete imati PPI, a da nemate nikakve simptome?
 - Da li vas brine to što znate da neke stvari sigurno ili vjerovatno nose rizik?
 - Imate li pitanja o nekom ponašanju koje danas nije bilo pomenuto?
 - Ako biste objašnjavali prijatelju koje ponašanje jeste, a koje nije rizično, šta biste rekli prvo? Koja bi bila najvažnija informacija koju biste podijelili?

Refleksija | 10 minuta |

1. Ponovo se okupite oko KWL tabele i pređite na treću kolonu: „Šta si naučio/la o PPI?”
2. Zapišite odgovore i ispravite netačne informacije.

3. Završni rezime: Rizik infekcije ozbiljno smanjujemo ako apstiniramo ili dosljedno i pravilno koristimo kondom tokom seksa; pazimo šta dijelimo (npr. brijače, igle, predmete u kontaktu s krvlju); i težimo međusobno vjernim odnosima između netestiranih/nezaraženih partnera uz redovno testiranje.

SAVJETI ZA DOBIJANJE DODATNE POMOĆI

Dobrovoljno savjetovanje i testiranje (VCT):

To je dobrovoljan proces testiranja na HIV, uz pret- i post-test savjetovanje. Osoba dobija informaciju o statusu i razgovara o prevenciji ili, ako je rezultat pozitivan, o ponašanjima koja sprječavaju prenos na druge, uz upućivanje na medicinske usluge, psihosocijalnu podršku i planiranje narednih koraka.

Ako je negativan rezultat: savjetovanje o prevenciji HIV-a i drugih PPI, prilagođeno ličnoj situaciji.

Ako je pozitivan rezultat: razgovor o sprječavanju prenosa, podrška i praktični savjeti, upućivanje na dalje usluge, upravljanje stresom/anksioznošću, pomoć u ličnim odlukama.

Neophodne su prateće lekcije i podrška na duži rok.

Učinite da svaki učesnik jasno zna gdje u lokalnoj zajednici postoje VCT usluge i/ili omladinski/prijateljski zdravstveni servisi (adrese, telefoni, radno vrijeme).

Scenarij 3.6 Izbori vezani za seks

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Analiziraju kako bi rađanje djece uticalo na njihove životne ciljeve i snove.
- Nabroje metode kontracepcije.
- Kritički razmotre posljedice polnog odnosa..

Strategije

- **Uvod:** „Placemats“ (radne podloge sa pitanjima)
- **Učenje:** Ekspertske grupe + kviz
- **Refleksija:** Napiši ubjedljiv argument

Materijali

- „Placemats“ sa pitanjima (pripremiti unaprijed)
- Papir i olovke
- Kartice za ekspertske grupe (vidi Resurse za facilitatora)
- Flipčart sa pitanjima (vidi dio Refleksija)

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Polni odnos
- Kontracepcija
- Posljedice

Informacije za facilitatora

Podsjetite na Kutiju za anonimna pitanja i njenu svrhu.

Veoma je važno da mladi — ako odluče da imaju seks — nabave i koriste kondom ili drugi oblik kontrole rađanja svaki put kada imaju seksualni odnos. Iako većinu metoda koriste žene, muškarci imaju važnu ulogu u podršci partnerkama pri njihovoj primjeni. Jedine metode koje istovremeno štite od HIV-a i drugih PPI su muški i ženski kondom. Kondomi i druge metode kontracepcije dostupni su u zdravstvenim ustanovama. Kao facilitator, možete donijeti primjere metoda i demonstrirati ih.

Razmotrite pozivanje zdravstvenog radnika ili članova VHT (volonterskih zdravstvenih timova) da pomognu u facilitaciji, ili organizujte grupnu posjetu najbližem domu zdravlja.

Aktivnost sa ekspertskim grupama zahtijeva izvjestan nivo pismenosti. Ako u grupi ima učesnika sa nižim nivoom pismenosti, sjednite ih pored nekoga ko može pomoći u čitanju kartice i sami obilazite grupe radi podrške.

Uvod | 10 minuta

1. Postavite 5 placemata sa sljedećim pitanjima na stolove/zidove. Učesnici šetaju sa olovkama i samostalno odgovaraju.
2. Ako je grupa brojna, duplirajte pitanja da se učesnici rasporede.
3. Pitanja na placematima:
 - Ako bih sada imao/la dijete, kako bi to uticalo na moj život/ciljeve/snove?
 - Šta znam o sigurnom seksu?
 - Koje mogu biti posljedice nesigurnog polnog odnosa u mojim godinama?
 - Sa kim mogu razgovarati o polnom odnosu?
4. Dajte 5 minuta da obiđu sva pitanja.
5. Ukratko prođite kroz odgovore i ostavite placemate vidljive tokom časa.

Učenje | 30 minuta |

Ekspertske grupe

1. Obavijestite učesnike da će raditi u timovima od šest.
2. Svaki tim je odgovoran za sopstveno učenje, a na kraju slijedi kratak kviz. Da bi tim bio uspješan, svaki član mora biti i dobar učitelj i dobar učenik.
3. Brzo formirajte timove i dajte im imena (npr. „Crveni“, „Plavi“, „Zeleni“ ...).
4. Svakom timu podijelite set od šest ekspertskih kartica (vidi Resurse), a svaki član uzima po jednu.
5. Zatim razdvojite timove: svi sa Karticom 1 sjedaju zajedno, svi sa Karticom 2 zajedno, itd.
6. Učesnici imaju 10 minuta da postanu eksperti za sadržaj svoje kartice: pročitaju, postavljaju pitanja, diskutuju i zapamte ključne informacije. Nakon 5 minuta vratite ih u prvobitne timove.
7. Sada svaki član predaje ostalima: počinju oni sa Karticom 1, potom Kartica 2, itd. Ostali slušaju, pitaju i bilježe.
8. Nastavite dok svih šest kartica ne bude obrađeno.
9. Prikupite kartice. Podijelite papir i olovke i sprovedite kviz. Timovi mogu pomoći jedni drugima i koristiti svoje bilješke.
10. Pročitajte pitanja; dajte 30 sekundi za diskusiju i odgovor po pitanju. Za grupe sa nižom pismenošću, neka glasnogovornik kaže odgovor.
11. Zamijenite listiće među timovima za bodovanje, pročitajte tačne odgovore i objasnite bodove.
12. Proglasite pobjednički tim i čestitajte im.

KVIZ – METODE KONTRACEPCIJE

PITANJE	ODGOVOR	BROJ POENA
1. Koliko često se piju kontraceptivne pilule?	Svaki dan	(1 poen)
2. Drugi naziv za hitnu kontracepciju?	„Jutro poslije“ pilula	(1 poen)
3. Gdje se postavlja IUD?	U matericu	(1 poen)
4. Gdje se postavlja implant?	Pod kožu nadlaktice	(1 poen)
5. Na koliko se daje injekcija kao metoda zaštite?	Na svaka tri mjeseca	(1 poen)
6. Koja metoda još štiti i od HIV-a/PPI?	Kondom	(1 poen)
7. Koliko dugo implant štiti od trudnoće?	Do tri godine	(1 poen)
8. Efikasnost IUD-a?	≈99%	(1 poen)
9. Pilule ne štite od HIV-a/PPI. Koje su još mane?	U prva 3–4 mjeseca moguće: ▪ neregularno krvarenje, ▪ mučnina, ▪ blage glavobolje, ▪ osjetljive grudi; neke žene dobijaju na težini	(0,5 poena po tački).

Refleksija | 20 minuta |

Napiši ubjedljiv argument

1. Podsjetite: čak i ako trenutno nijesu seksualno aktivni, važno je znati kako smanjiti rizik od neplanirane trudnoće i PPI.
2. Vratite učesnike u grupe formirane ranije po brojevima kartica (svi sa Karticom 1 zajedno, itd.) i ponovo im podijelite njihovu karticu.
3. Neka prouče metodu kontracepcije sa kartice i osmisle 3-minutnu „ubijedi me“ prezentaciju za cijeli razred — kao na debati: tačne informacije + odgovori na pitanja sa flipčarta.
4. Pitanja za vođenje prezentacije:
 - Da li metoda sprječava trudnoću?
 - Da li metoda sprječava PPI i HIV? Koliko je efikasna?
 - Koje su druge prednosti i mane?
5. Dajte 10 minuta za pripremu i probu.
6. Tokom izlaganja, publika pažljivo sluša.
7. Poslije svake prezentacije ispravite dezinformacije, postavite podpitanja i zahvalite grupi.

8. Pitanja za diskusiju nakon svake prezentacije:

- Koje činjenice ste naučili?
- Šta vam i dalje nije jasno?
- Da li je ovo metoda koju bi mladi realno koristili? Zašto (ne)?
- Da li vas je grupa ubijedila?

9. Nastavite dok svih šest argumenata ne bude predstavljeno. Po želji, uključite i ideje sa društvenih mreža.

Resursi za facilitatora – Ekspertske kartice

KARTICA 1 – KONTRACEPTIVNE PILULE

Žene ih uzimaju svakog dana u isto vrijeme. Efikasnost: 91–99%

Prednosti:

- Visoko efikasne uz redovno uzimanje.
- Menstruacije redovnije i manje bolne.
- Mogu poboljšati akne.
- Smanjuju rizik od pojedinih vrsta karcinoma.

Mane:

- U prva 3–4 mjeseca moguće: mučnina, blaga glavobolja, osjetljive grudi, dobitak na težini.
- Ne štite od HIV-a niti PPI.

KARTICA 2 – INJEKCIJE

Daju se svaka tri mjeseca, uz tačno poštovanje termina. Efikasnost: 94–99%

Prednosti:

- Diskretno (zna ljekar/zdravstveni radnik).
- Menstruacije obilnije rjeđe/lakše.
- Smanjuje rizik od karcinoma materice.
- Lakše nego pilule (jedna injekcija = tri mjeseca).

Mane:

- Moguća dobit na težini.
- Nakon prestanka, potreban period do povratka plodnosti.
- Ne štiti od HIV-a/PPI.

KARTICA 3 – KONDOMI (MUŠKI I ŽENSKI)

Koriste se pri svakom seksualnom odnosu; partneri treba da se dogovore unaprijed.

Efikasnost:

- Ženski kondom: 79–95%
- Muški kondom: 82–98%

Prednosti:

- Štite od HIV-a i PPI, i sprječavaju trudnoću.

Mane:

- Neki smatraju da smanjuju užitak.

KARTICA 4 – HITNA KONTRACEPCIJA (EC, „JUTRO POSLIJE“)

Uzimaju je žene nakon odnosa; najefikasnija ako se uzme što prije, do 5 dana poslije odnosa. Nije plan B za rutinsku upotrebu. Efikasnost: 58–94%

Prednosti:

- Ne oštećuje bebu ako je žena već trudna.

Mane:

- Moguća mučnina, raniji/kasniji ciklus, tačkasta krvarenja.
- Ne štiti od HIV-a/PPI.

KARTICA 5 – IMPLANT

Mala šipkica postavlja se pod kožu nadlaktice; štiti do tri godine; može se ukloniti u bilo kom trenutku kod obučenog zdravstvenog radnika. Efikasnost: >99%

Prednosti:

- Dugotrajna zaštita, bez dnevnog podsjećanja.
- Može smanjiti menstrualne grčeve.

Mane:

- Neregularna krvarenja, a kod nekih nakon godinu dana izostanak menstruacije.
- Moguće: glavobolja, bol u stomaku, osjetljive grudi.
- Ne štiti od HIV-a/PPI.

KARTICA 6 – IUD (INTRAUTERINI UREĐAJ)

Mali uređaj koji stručnjak postavlja u matericu. Efikasnost: >99%

Prednosti:

- Vrlo efikasan odmah; dugotrajan (do 12 godina); diskretan; reverzibilan (plodnost se vraća odmah); posle ugradnje nema dodatnih troškova niti obaveza.

Mane (najčešće prvih 3–6 mjeseci):

- Neregularna/obilnija krvarenja, grčevi/bol tokom menstruacije.
- Ne štiti od HIV-a/PPI.

Scenarij 3.7 Izbori vezani za brak i djecu

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Identifikuju razloge zbog kojih se ljudi odlučuju za manje ili veće porodice.
- Kritički promišljaju o maloljetničkom braku i trudnoći u tinejdžerskom dobu.
- Opisuju svoje ciljeve u vezi sa planiranjem porodice.

Strategije

- **Uvod:** Vježba vizuelizacije
- **Učenje:** Brainstorm i poređenje scenarija
- **Refleksija:** Karta za budućnost (Ticket to the future)

Materijali

- Četiri papira sa natpisima: Obrazovanje – Posao – Zdravlje – Brak i porodica (postaviti po učionici prije časa)
- Flipčart ili tabla i markeri
- Scenariji (pripremiti unaprijed – vidi ispod)

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Obrazovanje
- Posao
- Brak
- Porodica
- Zdravlje
- Trudnoća u tinejdžerskom dobu

Informacije za facilitatora

Podsjetite učesnike na Kutiju za anonimna pitanja i njenu svrhu.

Ova tema razmatra dvije potencijalne prepreke dostizanju punog potencijala: trudnoću u tinejdžerskom dobu i rani brak – često međusobno povezane. Budite pažljivi: ne sugerišemo da rano roditeljstvo znači neuspjeh ili da onda „više ništa nije moguće“. Fokus je na informisanosti, kritičkom mišljenju i kontroli nad sopstvenim postupcima, bez osuđivanja. Iako rano roditeljstvo može donijeti ozbiljne izazove i lekcija ga obeshrabruje, i dalje je moguće nastaviti obrazovanje, naći ispunjavajući posao itd.

Uvod | 10 minuta

Vježba vizuelizacije

1. Zamolite učesnike da zatvore oči (poželjno je pustiti tihiu muziku u pozadini).
2. Neka nekoliko minuta zamišljaju svoju idealnu budućnost u kojoj su ispunili sve snove. U mirnom tonu postavljajte pitanja:
 - Gdje ste? Gdje živite? Kakav je vaš dom?
 - Šta nosite? Šta čujete/namirišete oko sebe?
 - S kim živite? Ko je još tu?
 - Kako se osjećate i zašto?
 - Šta radite svakog dana? Kakav posao imate? Koji su vam hobiji/interesovanja? Kako provodite slobodno vrijeme?
3. Dajte trenutak tišine, pa ih zamolite da otvore oči. Neka nekoliko volontera podijele svoje vizije. Zatim pitajte: „Šta treba da postoji ili da se desi da bismo bili srećni u budućnosti?“
4. Zapišite odgovore na flipčart. Ako nijesu pomenuti, dodajte: biti zdrav, završeno obrazovanje, ispunjavajući posao, i možda brak i porodica (naglasite da nije svima to cilj i da je sreća moguća i bez toga).
5. Pitajte volontere zašto svaki od ova 4 faktora može doprinosti srećnoj budućnosti..

Učenje | 40 minuta |

Brainstorm (20 minuta)

1. Podijelite učesnike u četiri tima. Svakom dajte flipčart i marker.
2. U svakom timu imenujte pisara; stranica se dijeli na dvije kolone.
3. Svakom timu dodijelite po jednu temu: Obrazovanje, Posao, Zdravlje, Brak i porodica.
4. Dajte 2 minuta da izlistaju načine na koje njihova tema doprinosi sreći i dobrobiti – to ide u prvu kolonu.
5. Zatim 2 minuta: kako bi rana trudnoća uticala na taj aspekt njihove budućnosti – to ide u drugu kolonu.
6. Svaka grupa prezentuje rezultate i objašnjava kako bi maloljetnička trudnoća ili rani brak otežali postizanje željenih ishoda.
7. Pitajte šta znaju o fizičkim rizicima trudnoće kod mlađih djevojaka.

SAVJETI ZA FACILITATORA (NAGLASITI):

Trudnoća može negativno uticati na zdravlje djevojaka ispod 20 godina jer tijelo često nije spremno za porođaj.

- Rano rađanje može biti opasno po život majke i djeteta.
- Majke mlađe od 17 godina imaju povećan rizik od maternalnog mortaliteta.
- Moguće komplikacije: anemija, toksemija, pobačaj, prijevremeni porođaj.
- Češće: otežan porođaj i krvarenje → rizik za majku i/ili dijete, kao i morbiditet (npr. fistula).
- Djeca rođena adolescentnim majkama češće su prijevremena, niskog rodne težine i sa usporenim fetalnim rastom.

8. Zamolite ih da zamišljeno uporede svoju budućnost sa npr. 2 djeteta naspram npr. 7 djece: kako bi se razlikovali dom, potrebe, finansije, vrijeme itd.

Poređenje scenarija (20 minuta)

1. Podijelite učesnike u tri grupe.
2. Na tabli/flipčartu prikažite tri scenarija; svaka grupa dobija jedan:

PORODICA 1: TINEJDŽERKA SA BEBOM

Upoznajte Saru, 16-godišnju srednjoškolku koja je nedavno rodila djevojčicu Lili. Živi sa roditeljima. Trudnoća je bila iznenađenje nakon večernjeg viđenja sa dečkom kada nije bilo odraslih kod kuće. Planirala je da sljedeće godine upiše kurs programiranja.

PORODICA 2: 2 DJECE

Emili (27) i suprug Muhamed imaju dvoje djece, 4 i 7 godina. Oboje rade.

PORODICA 3: 6 DJECE

Marija (40) i suprug Karlos imaju šestoro djece (2–15 godina). Marija radi puno radno vrijeme, Karlos radi skraćeno kao nastavnik i poslije škole brine o djeci.

3. Svaka grupa analizira kako trenutna situacija utiče na život osobe kroz kategorije:
 - Finansijska situacija
 - Raspodjela vremena
 - Resursi potrebni porodici
 - Mentalno blagostanje
 - Fizičko zdravlje

Podstaknite kreativnost: Šta znači imati djecu? Šta je potrebno? Ko šta radi? Šta to znači lično za majku/očca? Kako utiče na školu ili posao?

4. Dajte 10 minuta za rad; odgovore mogu pisati ili crtati po kategorijama. (Primjere možete dodati ako ostanu praznine.)
5. Po mogućnosti, grupe prezentuju; ostali mogu slagati se/neslagati.
6. Zaključite da scenariji pomažu razumijevanju implikacija veličine porodice, posebno uticaja na tinejdžerku, te razvijaju empatiju i donošenje odluka u vezi sa planiranjem porodice.

Primjeri odgovora za scenarijsku aktivnost:

PORODICA 1 – SARA (TINEJDŽERKA MAJKA)

- **Finansijska situacija:** Sarina primanja su ograničena na njen posao sa skraćenim radnim vremenom u lokalnom kafiću i školi. Dobija određenu finansijsku podršku od roditelja, ali to jedva pokriva Liline pelene i osnovne potrepštine. Žive u skromnom stanu sa dvije spavaće sobe.

- **Vrijeme:** Sarini dani su vrtlog obaveza. Budi se rano kako bi spremila Lili prije nego što ode na časove – mada često i izostane. Nakon škole žuri kući da preuzme obaveze tamo, u porodici ili da ide na posao kada je potrebno. Slobodnog vremena za prijatelje, sebe ili učenje sada ima veoma malo.
- **Resursi:** Sara se oslanja na roditelje za resurse poput krevca, bebi odjeće i povremenog čuvanja. Ti resursi su ograničeni zbog njihovog skromnog budžeta. Željela je da se sljedeće godine priključi programu za kodiranje, ali sada nije sigurna da li će to moći da izvede.
- **Mentalno blagostanje:** Sara se često osjeća preopterećeno zahtjevima tinejdžerskog majčinstva, pokušavajući da uskladi školu, posao i brigu o Lili. Nedostaje joj mreža podrške među vršnjacima koji bi razumjeli njenu situaciju, što ponekad dovodi do usamljenosti i stresa.
- **Zdravlje:** Stalni zahtjevi i obaveze ostavljaju joj malo vremena za brigu o sebi. Teško pronalazi vrijeme za vježbanje i često je previše umorna da bi se pravilno hranila. Imala je komplikacije tokom porođaja zbog svoje sitne građe i nije se lako oporavila.

PORODICA 2 – EMILI I MOHAMED (2 DJECE)

- **Finansijska situacija:** Emili i Mohamed imaju stabilna zajednička primanja koja im omogućavaju da pokriju potrebe porodice, a da pritom imaju novca za štednju i povremena putovanja. Posjeduju kuću u porodičnom naselju i djecu šalju u školu.
- **Vrijeme:** Emili i Mohamed imaju dobro organizovanu dnevnu rutinu koja im omogućava da usklade posao, brigu o djeci i lično vrijeme.
- **Resursi:** Njihova porodica ima pristup kvalitetnom čuvanju djece, dobro opremljenom domu, pouzdanom automobilu i vannastavnim aktivnostima za djecu.
- **Mentalno blagostanje:** Iako se suočavaju sa uobičajenim izazovima roditeljstva, jaka mreža podrške, uključujući njihove roditelje i bliske prijatelje, doprinosi njihovom mentalnom blagostanju. Ipak, dvoje djece je i dalje mnogo posla i stresa!
- **Zdravlje:** Emili i Mohamed se trude da vježbaju i zdravo se hrane.

PORODICA 3 – Marija i KARLOS (6 DJECE)

- **Finansijska situacija:** Marija i Karlos pažljivo upravljaju finansijama, ali često moraju strogo da budžetiraju kako bi obezbijedili sve za svoju veliku porodicu. Njihov stan je ispunjen smijehom i energijom njihove djece. Ima mnogo troškova za odjeću, hranu, prevoz i školske potrebe.
- **Vrijeme:** Dani Marije i Karlosa su izuzetno užurbani zbog različitih potreba njihove šestoro djece – od mijenjanja pelena do pomoći oko domaćih zadataka. Usklađuju školske rasporede, posao i kućne obaveze sa zavidnom vještinom.
- **Resursi:** Resursi porodice su ograničeni, ali su naučili da maksimalno iskoriste ono što imaju. Njihov dom je ispunjen ljubavlju, dijeljenim sobama i radosnim haosom koji dolazi uz veliku porodicu.
- **Mentalno blagostanje:** Iako ima trenutaka stresa i umora, Marija pronalazi ogromnu radost u velikoj porodici. Karlos bi više volio manju porodicu, pa ga ponekad frustriraju finansijske brige.
- **Zdravlje:** Zbog nedostatka vremena, Marija i Karlos teško uspijevaju da se posvete sopstvenom zdravlju; uvijek se trude da dobrobit njihove djece bude na prvom mjestu.

Refleksija | 20 minuta |

1. Neka volonteri podijele po jednu stvar koju su danas naučili.
2. Neka volonter nacrtaj djevojku njihovih godina na flipčartu. Grupa joj daje ime. Pitanjima „oživite“ lik:
 - Koliko ima godina? Gdje živi? Šta radi? Koji su joj snovi?
 - Ima li dečka/muža? (Ako da, nacrtajte i njega.) Kako se zove? Šta radi? Koji su mu snovi?
3. Nacrtajte veliku avionsku kartu/boarding pass i napišite: „Karta za (ime djevojke) – budućnost iz snova“.
4. Zatražite da učesnici ponude četiri jednostavna savjeta toj djevojci da bude mudra u planiranju porodice i poveća šanse da ostvari ciljeve.
5. Zapišite 4 najkorisnija savjeta na „kartu“.
6. Zatim neka svako napiše svoju ličnu kartu sa savjetima za sopstvenu budućnost.

Modul 3 – Pitanja za provjeru znanja (opciono)

TAČNO / NETAČNO

tačno netačno

1. „Mokri san“ je znak da dječak sada proizvodi spermatozoide.	☐	☐
2. Ako djevojčica ne dobije menstruaciju do 14. godine, nešto nije u redu sa njom.	☐	☐
3. Ako osoba ima pitanje o seksu, najbolje mjesto da dobije odgovor je od prijatelja.	☐	☐
4. Menstruacija se obično javlja dva puta mjesečno.	☐	☐
5. Kod dječaka, jedan testis može biti veći od drugog.	☐	☐

2. Koja od sljedećih ponašanja predstavljaju zdravo ponašanje u vezi?

a. Provodite neko vrijeme i sami, bez partnera.	☐
b. Zabavno vam je kada ste sa svojim partnerom.	☐
c. O seksu se ne razgovara.	☐
d. Jedna osoba obično donosi sve odluke za par.	☐
e. Jedna osoba udara drugu da bi je natjerala na poslušnost.	☐
f. O problemima razgovarate kada se pojave u vezi.	☐

3. Napiši jedan način na koji možeš podići svijest i pomoći u zaustavljanju rodno zasnovanog nasilja:

4. Koji od sljedećih načina prenosa važe za polno prenosive infekcije (PPI)?

a) Polni odnos	☐
b) Dodirivanje genitalija ili drugih dijelova tijela koji zatim dođu u kontakt sa tvojom sluznicom	☐
c) Kontakt sa tečnostima kao što su sperma i vaginalni iscjedak, a u nekim slučajevima i krv	☐
d) Sve navedeno	☐

5. Odgovori na sljedeće:

Jedan lični razlog kako ti planiranje porodice može pomoći da ostvariš svoje ciljeve:

Jedna osoba od povjerenja kojoj se možeš obratiti kada imaš pitanja o svom tijelu i odnosima:

Jedno mjesto gdje se možeš testirati kako bi spriječio/la širenje PPI:

* **Napomena za facilitatora:** Na sva **otvorena pitanja** može biti više tačnih odgovora. Iz odgovora učesnika treba da bude jasno da li su obradili sadržaj iz modula. Odgovori na **zatvorena pitanja** dati su u ključu na prethodnoj strani.

4 **Moje finansije**

Opšti ishodi

U ovom modulu učesnici će:

- Uporediti prednosti i nedostatke posjedovanja novca. Analiziraće ponašanja povezana sa novcem i srećom.
- Istražiti i izračunati dugoročne efekte štednje. Uporediće različite metode štednje i njihove koristi.
- Ispitati različite načine ulaganja i razumjeti važnost investiranja kao dugoročne finansijske strategije koja promoviše nezavisnost. Naučiće kako da izračunaju koristi dugoročnih ulaganja.
- Napraviti budžet koji im omogućava da ostvare svoje ciljeve. Naučiće da prepoznaju rizike u budžetu i da planiraju u skladu sa njima.
- Moći da definišu porez, navedu vrste poreza u svojoj zemlji, izračunaju šta porezi obezbjeđuju za društvo i kako utiču na njihov prihod.
- Definirati pojmove kredit i kamata, te prepoznati situacije u kojima bi oni (ili odrasli) mogli pozajmiti novac.
- Upoznati različite vrste zajmova i donositi mudre odluke o zaduživanju analizirajući efekte kamate.
- Razumjeti pojam „ekonomska pravda“ i opisati moguća rješenja za nejednakost, kao i načine kako mogu podići svijest i promovirati ekonomsku pravdu.
- Analizirati različite izvore prihoda i uporediti ih sa ostalim finansijskim aktivnostima koje su obradili.
- Objasniti kako posao i potrošačke odluke utiču na dobrobit drugih ljudi i planetu.
- Razviti plan za odgovorno i održivo upravljanje resursima u svom budućem radu i navikama potrošnje.

SCENARIJI	KOMPETENCIJE	
4.1 Može li me novac učiniti srećnim?	Samosvijest Novac i njegova upotreba (uključujući digitalnu) Finansijski pejzaž	Planiranje i budžetiranje Ponašanje u štednji
4.2 Pametna štednja	Odgovorno donošenje odluka Novac i njegova upotreba (uključujući digitalnu)	Planiranje i budžetiranje Rizik i nagrada
4.3 Ulaganje u svoju budućnost	Odgovorno donošenje odluka Novac i njegova upotreba (uključujući digitalnu)	Rizik i nagrada Finansijski pejzaž
4.4 Tvoj budžet	Odgovorno donošenje odluka Planiranje i budžetiranje	Rizik i nagrada Finansijski pejzaž
4.5 Razumijevanje poreza	Odgovorno donošenje odluka Ponašanje u štednji	
4.6 Procjena zajmova i kamata	Odgovorno donošenje odluka Finansijski pejzaž	Novac i njegova upotreba (uključujući digitalnu) Finansijski pejzaž
4.7 Novac, moć i prava	Ljudska prava i odgovornosti Odgovorno donošenje odluka Planiranje i budžetiranje	Preduzetništvo Zapošljavanje
4.8 Upravljanje izvorima prihoda	Finansijski pejzaž Životni i karijerni pejzaž	
4.9 Održivo upravljanje resursima	Samosvijest Socijalna svijest Samokontrola	Odgovorno donošenje odluka Novac i njegova upotreba (uključujući digitalnu) Održivost

Scenarij 4.1 Može li me novac učiniti srećnim?

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Uporede i kontrastiraju prednosti i nedostatke posjedovanja novca.
- Analiziraju ponašanja povezana sa novcem i srećom i razmotre potrebne promjene koje bi odražavale njihove lične vrijednosti i ciljeve.

Strategije

- **Uvod:** Brainstorm (moždana oluja)
- **Učenje:** Mentalna mapa, pozorište slika (image theatre)
- **Refleksija:** Dnevnik

Materijali

- Flipčart ili tabla i marker
- Papir i olovke

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Sreća
- Novac
- Norme i vrijednosti

Informacije za facilitatora

U drugom dijelu aktivnosti „Učenje“, koristiće se pozorište slika. Ova metoda se koristi i tokom treninga za facilitatora.

Mentalna mapa je vizuelni prikaz informacija ili ideja, gdje se centralni pojam nalazi u sredini, a grane se šire ka povezanim podtemama ili pojmovima. To je fleksibilan alat za brainstorming, organizovanje misli i vizuelno povezivanje ideja, što olakšava razumijevanje i pamćenje složenih informacija.

Uvod | 15 minuta |

Brainstorm

1. Započnite aktivnost tako što ćete zamoliti učesnike da razmisle o sljedećem pitanju: „Vjerujete li da novac može kupiti sreću?“
2. Dajte im nekoliko minuta da razmisle o svojim početnim mislima.

3. Zatim ih zamolite da u parovima diskutuju o svojim razmišljanjima i naprave listu prednosti i nedostataka posjedovanja novca, kako bi uporedili uticaj koji novac ima na njihov život. Možete im pokazati tabelu kao primjer:

Novac	
PREDNOSTI	IZAZOVI
Primjer: Ako imam dovoljno novca, mogu da idem u školu.	Primjer: Ako imam novac, drugi me mogu moliti da im pozajmim ili da ga poklonim.

4. Nakon što završe diskusiju i naprave kratke liste, pozovite nekoliko učesnika da podijele svoja razmišljanja sa grupom..

Učenje | 35 minuta |

Mentalna mapa (20 minuta)

1. Zamolite učesnike da naprave mentalnu mapu o temi sreće. Podsjetite ih kako izgleda primjer mentalne mape.
2. Neka u sredini papira napišu riječ „Sreća“.
3. Zatim neka napišu šta, po njihovom mišljenju, donosi sreću.
4. Podsjetite ih da razmisle o različitim aspektima života — npr. porodica, ostvarenje ciljeva, posao, zajednica.
5. Nakon završetka, neka podijele po jedan detalj sa svoje mape.
6. Provjerite koliko njihovih mapa sadrži stvari koje su povezane sa novcem ili zahtijevaju novac.

Pozorište slika (15 minuta)

1. Podijelite učesnike u grupe od pet do šest članova.
2. Dajte im 5 minuta da pomoću pozorišta slika naprave dvije slike:
 - Moj novac – primjer kako novac donosi sreću.
 - Moj novac – primjer kako novac negativno utiče.
3. Pozovite jednu ili dvije grupe da prikažu svoje slike pred svima. Vodite živu diskusiju koristeći otvorena pitanja, kao što ste vježbali tokom obuke. Diskutujte o sljedećim pitanjima:
 - Koje su prednosti posjedovanja novca?
 - Koji su nedostaci posjedovanja novca?
 - Kako novac može uticati na naše emocije i osjećanja?

Refleksija | 10 minuta |

1. Objasnite učesnicima da će u ovom dijelu programa istraživati koji im je novac potreban, kako da ga koriste odgovorno i kako da planiraju budućnost kroz finansijsko planiranje.
2. Neka razmisle o količini novca za koju smatraju da bi doprinijela njihovoj sreći, ako uopšte postoji takva količina. Podstaknite ih da razmisle o razlikama između potreba i želja, i o čemu žele da štede.
3. Neka to zapišu u svoj dnevnik. Nema tačnih ili pogrešnih odgovora, a dijeljenje nije obavezno.
4. Ova aktivnost služi kao uvod u razmišljanje o tome šta im je potrebno, na šta troše novac, i za šta žele da štede.

Scenarij 4.2 Pametna štednja

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Istraže i izračunaju dugoročne efekte štednje.
- Uporede različite metode štednje sa različitim koristima (kamata, ulaganje u nekretnine, štedne grupe sa dodatnim prednostima, itd)..

Strategije

- **Uvod:** Štedni bingo
- **Učenje:** Scenariji štednje
- **Refleksija:** Lični plan štednje

Materijali

- Papir i olovke
- 4 scenarija napisana na papiru (vidi ispod)
- Bingo kartice (za svakog učesnika) (vidi ispod)
- Poster sa terminima o štednji i flipčart (pripremiti unaprijed – vidi pod „Početak“, tačka 7)

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Mogućnosti štednje
- Kamata
- Ulaganje u nekretnine
- Štedne grupe

Informacije za facilitatora

Ovo gradivo zahtijeva osnovno predznanje o mogućnostima štednje. Provjerite znanje učesnika o ovoj temi. Neki termini na bingo kartici su već korišćeni u Prvom nivou, ali postoje i novi pojmovi koji su relevantniji za njihov uzrast.

Ne morate sami praviti bingo kartice – možete tražiti od učesnika da brzo naprave svoje Bingo kartice o budžetu koristeći riječi koje im vi date.

Pokušajte da prepoznate učesnike koji bolje poznaju štednju tokom igre „bingo“. Korisno je rasporediti ih u različite grupe tokom dijela za učenje, kako bi mogli pomagati drugima.

Učesnicima može pomoći ako napravite poster sa terminima o štednji i postavite ga u prostoriji tokom čitavog modula.

Uvod | 15 minuta

Štedni bingo

1. Dajte svakom učesniku bingo karticu o štednji.
2. Zamolite ih da pročitaju pojmove na kartici.
3. Neka se kreću po prostoriji i pronađu druge učesnike koji im mogu objasniti značenje pojmova.
4. Treba da zapišu objašnjenja pored svakog pojma na kartici.
5. Kada neko popuni sva značenja, neka glasno uzvikne „Štednja!“
6. Nakon toga, okupite sve učesnike i neka podijele ono što su naučili.

Napomena: možete prilagoditi termine i koristiti pojmove za štednju koji su uobičajeni u vašem regionu.

Definicije:

KAMATA (INTEREST): Kamata je naknada koju zarađujete ili plaćate kada štedite ili pozajmljujete novac. To je način da vaš novac raste (ako štedite) ili da platite korišćenje tuđeg novca (ako pozajmljujete).

ŠTEDNJA (SAVING): Znači odvajanje dijela novca umjesto trošenja svega. To je kao čuvanje novca za kasnije, kada vam može zatrebati za nešto važno.

CILJEVI (GOALS): Ciljevi su stvari koje želite da postignete – poput štednje određenog iznosa za novi telefon ili ljetovanje.

ULAGANJE (INVESTMENT): Ulaganje znači da koristite novac da kupite nešto što bi vremenom moglo porasti u vrijednosti (npr. akcije ili nekretnine).

BITCOIN (BITCOIN): Digitalni oblik novca koji postoji samo na internetu – koristi se za kupovinu ili kao ulaganje.

DUGOROČNO (LONG-TERM): Odnosi se na planiranje za dalju budućnost, poput štednje za fakultet ili penziju.

IMOVINA (PROPERTY): Stvari koje posjedujete, poput kuće, automobila, telefona ili odjeće.

ŠTEDNA GRUPA (SAVING GROUP): Grupa ljudi koji zajedno štede tako što redovno ulažu novac i pomažu jedni drugima da ostvare zajedničke ciljeve.

E-NOVČANIK / MOBILNI NOVAC (E-WALLET / MOBILE MONEY): Način upravljanja novcem putem mobilnog telefona, koji omogućava slanje, primanje i štednju novca. Ove usluge obično pružaju telekom kompanije, a račun je povezan sa ličnim ID brojem i telefonom, ne sa bankom.

Interest	Saving	Goals
Investment	Bitcoin	Long-term
Property	Saving group	e-wallet / mobile money

Učenje | 40 minuta |

Upoređivanje različitih opcija štednje

1. Objasnite koncept „tvoj novac može zarađivati novac“ – tj. neke opcije štednje omogućavaju dobijanje kamate, nagrade ili povećanje vrijednosti (npr. nekretnine).
2. Podijelite učesnike u 4 grupe.
3. Postavite četiri scenarija štednje po prostoriji.
4. Svaka grupa ima 5 minuta da pročita i diskutuje o svom scenariju.
5. Nakon toga, grupe rotiraju – prelaze na sledeći scenario.
6. Postupak se ponavlja dok sve grupe ne prođu kroz sve scenarije.
7. Kada završe, neka svako pojedinačno izabere opciju štednje koja mu se najviše dopada i stane pored nje.
8. Objasnite da ne postoji jedno univerzalno rješenje – svako treba da izabere opciju koja najbolje odgovara njegovim ciljevima, okolnostima i potrebama.

Četiri scenarija štednje

TRADICIONALNI ŠTEDNI RAČUN SA KAMATOM

Scenario: Otvaraš tradicionalni štedni račun u banci i uplaćuješ 100 dolara svakog mjeseca.

Prednost: Vremenom tvoj novac zarađuje kamatu, što pomaže da štednja brže raste.

Na šta obratiti pažnju: Da li možeš podići novac kad ti zatreba? Kamatne stope mogu biti niske, pa zarada može biti mala.

E-NOVČANICI I MOBILNA ŠTEDNJA

Scenario: Odlučuješ da izbjegneš bankarske naknade i čuvaš novac na računu svog mobilnog operatera.

Prednost: Možeš lako plaćati i štedjeti bez gotovine, a novac ti je uvijek dostupan.

Na šta obratiti pažnju: Iako izbjegavaš neke bankarske troškove, postoje naknade za transakcije (npr. slanje novca ili podizanje gotovine). Ova opcija je praktična, ali ne donosi kamatu.

UČEŠĆE U ŠTEDNOJ GRUPI

Scenario: Pridružuješ se lokalnoj grupi u kojoj članovi redovno uplaćuju određeni iznos, a svakog mjeseca jedna osoba dobija cijeli fond.

Prednost: Dobijaš veću svotu novca odjednom, što može pomoći u hitnim slučajevima ili većim ulaganjima.

Na šta obratiti pažnju: Ne zarađuješ kamatu, ali je ovo sigurnija opcija od čuvanja novca kod kuće, posebno ako je grupa dobro organizovana.

ULAGANJE U AKCIJE I NEKRETNINE

Scenario: Ulažeš dio štednje u akcije kompanija i kupuješ stan.

Prednost: Akcije mogu donijeti visoku dobit vremenom, a nekretnine rastu u vrijednosti i donose sigurnost.

Na šta obratiti pažnju: Nakon ulaganja, novac se obično ne može lako povući, pa je važno imati fond za hitne slučajeve i kratkoročne ciljeve pokriven drugim vidom štednje.

9. Prije aktivnosti refleksije, zamolite učesnike da napišu jedan svoj dugoročni cilj štednje.
10. Neka popune sledeću tabelu:

CILJ	DO KADA	POTREBNA ŠTEDNJA	ODABRANA OPCIJA ŠTEDNJE

Refleksija | 5 minuta |

1. Zamolite učesnike da rukom pokažu kako se osjećaju nakon lekcije:
 - 👍 Podignut palac: Razumijem opcije štednje i mogu ih objasniti.
 - 🤔 Palac dole: Još uvijek ne razumijem i nisam siguran da to mogu objasniti.
 - 🙅 Mahnem rukama: Siguran/na sam da jedna od ovih opcija štednje može raditi za mene.
2. Učesnike sa „palcem dole“ ohrabrite – objasnite da će tokom programa nastaviti da uče o štednji.
3. Neka tiho šapnu svom susjedu koja im se opcija štednje najviše dopada i zašto.

Scenarij 4.3 Ulaganje u svoju budućnost

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Nabroje različite načine ulaganja, uključujući one koji nisu vezani isključivo za novac.
- Definišu ulaganje kao dugoročnu strategiju za finansijsku nezavisnost.
- Izračunaju koristi dugoročnog ulaganja kroz konkretan scenario..

Strategije

- **Uvod:** KWL tabela (Znam – Želim da znam – Naučio/la sam)
- **Učenje:** Simulaciona igra o ulaganju
- **Refleksija:** Završetak KWL tabele

Materijali

- Flipčart ili bijela tabla i markeri
- Odštampani listovi sa ključnim pojmovima o ulaganju
- Projektor za multimedijalni sadržaj (opcionarno)
- Male bombone ili žetoni (za upotrebu u aktivnosti)

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Finansijska ulaganja
- Nefinansijska ulaganja

Informacije za facilitatora

Objasnite da ulaganje nije ograničeno samo na novac, već da može podrazumijevati i lični razvoj i sticanje vještina.

Ohrabrite učesnike da razmišljaju o različitim načinima na koje mogu ulagati u svoju budućnost — i finansijski i ličnim rastom.

Potrebne definicije:

Akcije (Stocks): Akcije predstavljaju vlasničke udjele u kompaniji. Kada kupite akciju, postajete dioničar i imate pravo na dio dobiti i imovine kompanije. Akcionari mogu ostvariti korist kroz povećanje vrijednosti akcija i dividende.

Obveznice (Bonds): Obveznice su dužnički vrijednosni papiri koje izdaju vlade, kompanije ili druge organizacije da bi prikupile kapital. Kada kupite obveznicu, pozajmljujete novac izdavaocu, koji vam redovno plaća kamatu i vraća glavni iznos kada obveznica dospije.

Štedni računi (Savings Accounts): Bankovni računi koji omogućavaju da deponujete novac i dobijete malu kamatu. Sigurno mjesto za čuvanje novca uz laku dostupnost sredstava za svakodnevne potrebe.

Nekretnine (Real Estate): Odnose se na fizičku imovinu — zemlju, zgrade i kuće. Mogu se kupovati, prodavati ili iznajmljivati, a njihova vrijednost može rasti tokom vremena i donositi prihod od kirije.

Uvod | 5 minuta |

1. Pozdravite učesnike i objasnite važnost današnje lekcije.
2. Pitajte da li se neko sjeća šta znači ulaganje i može li to objasniti grupi.
3. Nacrtajte KWL tabelu na tabli i popunite prve dvije kolone: (Kolonu naučio sam ćete dopuniti kasnije tokom refleksije.)

Šta Z NAM o ulaganju	Šta Ž ELIM da znam	Šta S AM A UČIO/LA

4. Predstavite jednostavan scenario: „Zamisli da imaš talenat ili vještinu koju možeš odmah iskoristiti — ili možeš uložiti vrijeme i trud da je dodatno razviješ. Šta bi izabrao/la i zašto?“
5. Vodi kratku diskusiju o njihovim odgovorima. Pitajte kako se ovaj primjer razlikuje od klasičnog shvatanja ulaganja.

Objasnite da ulaganje nije uvijek vezano za novac — može značiti ulaganje u učenje, vještine ili lični razvoj, što dugoročno doprinosi njihovim ciljevima.

Učenje | 40 minuta |

Simulaciona igra o ulaganju

1. Ponovo naglasite da ulaganje nije samo finansijsko, već uključuje i lični rast, obrazovanje i odnose.
2. Objasnite različite vrste ulaganja koristeći prethodne definicije:
 - Finansijska ulaganja: akcije, obveznice, štedni računi i nekretnine.
 - Nefinansijska ulaganja: ulaganje u obrazovanje, vještine i odnose.
3. Definišite ulaganje kao dugoročnu strategiju za postizanje finansijske nezavisnosti i povećanje vrijednosti resursa tokom vremena.
4. Simulacija ulaganja: Podijelite male bombone, gumice ili žetone koji će predstavljati novac. Zatim podijelite učesnike u male grupe i predstavite im sljedeći scenario:
Scenario:
 - U prvoj godini ulažeš 100 dolara u akcije.
 - Držiš ulaganje 5 godina i svake godine zarađuješ 10%.
 - Koliko ćeš imati na kraju 5 godina?

Objasnite da se kamata obračunava na novi iznos svake godine – to se zove kamata na kamatu (compounding interest).

Primjer:

- Godina 1: $100 \times 1.10 = 110$
 - Godina 2: $110 \times 1.10 = 121$
 - Godina 3: $121 \times 1.10 = 133,1$
 - Godina 4: $133,1 \times 1.10 = 146,41$
 - Godina 5: $146,41 \times 1.10 = 161,05$
 - Dakle, nakon 5 godina imaš 161 dolar.
5. Provjerite da li svi razumiju kako dugoročna ulaganja donose veću dobit zahvaljujući kamati na kamatu.
 6. Ako ima vremena, neka grupe sami osmisle novi scenario (sa drugačijim početnim iznosom, kamatom i vremenom).
 7. Kada završe, neka zamijene scenarije sa drugom grupom i pokušaju izračunati rješenje.
 8. Predstavite novi primjer:

Scenario – Gabriela:

Gabriela odlučuje da uloži 1000 dolara u farmaceutski kurs koji traje godinu dana i donosi dodatnu kvalifikaciju. Tokom tog perioda morala je da smanji troškove.

9. Pitanje: Koje finansijske i nefinansijske koristi može imati Gabriela od ove vrste ulaganja?
Mogući odgovori:
 - Steći će više znanja.
 - Moći će bolje pomagati klijentima.
 - Veća kvalifikacija znači da može tražiti veću platu.
10. Zamolite učesnike da pokažu palcem:
 - Uložio/la bih kao Gabriela
 - Ne bih uložio/la
11. Zatim neka nekoliko njih objasni svoj izbor.

Refleksija | 15 minuta |

1. Vratite se na KWL tabelu i zajedno popunite treću kolonu:

Šta ZNAM o ulaganju	Šta ŽELIM da znam	Šta SAM NAUČIO/LA

2. Sumirajte glavne poruke lekcije:

- Ulaganje može uključivati mnogo različitih stvari, ne samo novac.
- Ulaganje je dugoročna strategija za finansijsku nezavisnost.
- Dugoročna ulaganja donose koristi poput kamate na kamatu, sigurnosti i pomoći u ostvarivanju važnih ciljeva.

Scenarij 4.4 Tvoj budžet

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Naprave realističan budžet koji im omogućava da ostvare svoje ciljeve.
- Prepoznaju rizike u svom budžetu i nauče kako da planiraju u skladu s tim.

Strategije

- **Uvod:** Priča (storytelling)
- **Učenje:** Napravi svoj plan budžeta
- **Refleksija:** „Budžet drugar“ (budget buddy)

Materijali

- Papir
- Olovke
- Šablon budžeta (vidi Resurse za facilitatora)
- Kartice „Potrebno & Željeno“ (vidi Resurse za facilitatora)

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Kratkoročni cilj
- Dugoročni cilj
- Plan budžeta
- Rizici

Informacije za facilitatora

Učenje pravljenja budžeta možda ne djeluje uzbudljivo, ali je ključni korak za postizanje kratkoročnih i dugoročnih ciljeva. Učesnici su već radili aktivnosti povezane sa štednjom i potrošnjom—nadovežite se na postojeće znanje.

Aktivnost „Uvod“ traži osnovno poznavanje budžeta. Po potrebi, podsjetite na Nivo 1, Scenarij 4.4 – Kreiranje budžeta.

Neka šablon budžeta bude vidljiv (tabla/flipchart). Po potrebi, ponovo objasnite pojmove budžet, suficit i deficit.

Definicije:

Budžet: Plan za određeni period zasnovan na očekivanim prihodima i rashodima. Pomaže da razumijemo tok novca i obezbijedimo da su ključne potrebe pokrivene.

Suficit: Na kraju perioda preostane novca (prihodi > rashodi).

Deficit: Na kraju perioda nedostaje novca (rashodi > prihodi) – rizična situacija.

Uputite učesnike na Grupni šablon budžeta (vidi dolje). Ukoliko je potrebno, brzo pređite stavke prihoda i rashoda. Prilagodite iznose i valutu lokalnom kontekstu.

Uvod | 15 minuta

Vrijeme za priču

1. Pročitajte (ili dajte volonterima da pročitaju) sljedeću situaciju i diskutujte kako biste je riješili:

Mojsije

Mojsije ima 17 godina. Još je u srednjoj školi. Ima još jednu godinu prije nego što krene na univerzitet. Ići će u medicinsku školu blizu kuće, kako bi i dalje mogao da pomaže svojoj porodici oko kuće. Iako će se njegovi prijatelji preseliti u veliki grad, udaljen je 45 minuta biciklom od njegove kuće. Ove godine želi pametno da raspolaže novcem. Ima dva finansijska cilja. Želi da kupi biciklo ove godine, kako bi mogao da ide biciklom kod prijatelja u veliki grad. Njegov drugi cilj je da počne da štedi novac za kuću, kako bi nakon studija na univerzitetu mogao da se odseli iz roditeljskog doma i odmah iznajmi dobar stan za sebe. Radi na lokalnoj farmi gdje zarađuje 300 dolara mjesečno. Želi da napravi budžet za svoje kratkoročne i dugoročne ciljeve. Biciklo koje želi košta 200 dolara, a za depozit i iznajmljivanje stana potrebno mu je 1000 dolara za početak. Kako ovo može najbolje da uradi?

2. Neka grupe naprave brz budžet za Mosesa za narednu godinu i period studija. (Ne plaća školarinu, kiriju ni hranu; prihod može da ide na štednju i zabavu.) Neka koriste šablon budžeta na tabli.
3. Zajedno uporedite rješenja:
 - Kratkoročni cilj? Koliko brzo treba da ga ostvari?
 - Dugoročni cilj? Koliko brzo treba da ga ostvari?
 - Koji su rizici?
 - Šta ako izgubi posao?

SAVJETI ZA FACILITATORA:

Kratkoročni cilj: nešto u bliskoj budućnosti (npr. bicikl ove godine).

Dugoročni cilj: nešto za 1+ godina (npr. upis na pedagoški program).

Budžet: procjena prihoda/rashoda za određeni period.

Rizici budžeta: neplanirani događaji koji zahtijevaju novac i remete plan..

Učenje | 35 minuta |

Napravi svoj plan budžeta

1. Priznajte da je prethodna aktivnost uvela više novih ideja. Objasnite pojmove kratkoročno, dugoročno i rizik. Svi budžeti gledaju u budućnost, a budućnost je neizvjesna—rizik se može upravljati.
2. Učesnici prave lični budžet zasnovan na sopstvenim navikama potrošnje i planu štednje za 2 cilja (1 kratkoročni, 1 dugoročni).
3. Na tabli nacrtajte prazan šablon (vidi Resurse) i zamolite učesnike da ga prepisu u sveske.
4. Podijelite kartice „Potrebno & Željeno“ kao podsjetnik na tipične stavke potrošnje (ako imate jedan set, prođite zajedno; idealno pripremite više setova).
5. Objasnite da naslove rashoda mogu prilagoditi svojim navikama.
6. Neka upišu prihode i rashode, saberu i utvrde da li su u suficitu ili deficitu.
7. Naglasite: ako štede za cilj, moraju imati suficit svakog mjeseca.
8. Upišu plan štednje za oba cilja:
 - Koliko mjesečno odvajaju za ciljeve?
 - Rizici: koji su rizici u planu i koja su rješenja?
9. Diskutujte o anticipiranju rizika (u parovima):
 - Šta ako se član porodice razboli?
 - Šta ako izgubiš posao?
 - Šta ako padneš ispit?
 - Šta ako štediš kod kuće i dođe do krađe?
 - Šta ako se ti razboliš?
 - Šta ako stvar koju želiš poskupi?

Refleksija | 10 minuta |

Podsjetite: danas smo radili kratko-/dugoročne ciljeve, plan budžeta i štednju uz rizike.

1. Neka primijene rizike na svoj budžet i ciljeve. Pitajte:
 - Bi li nešto promijenio/la u budžetu?
 - Kako ćeš osigurati da i pored rizika stigneš do cilja?

„Budžet drugar“ (Budget buddy)

1. Uparite učesnike po dvoje – to su im budžet drugari. Naglasite da treba da budu pouzdani jedno drugom.
2. Objasnite da ćete tokom programa imati redovne provjere i kratke razgovore o napretku (na početku aktivnosti, na pauzi ili kod kuće).
3. Ovo je i osoba kojoj se obraćaš kada se neki rizik zaista dogodi, kako biste zajedno prilagodili plan.
4. Kao facilitator, periodično provjeravajte drugare i podsjećajte da koriste ovaj sistem.
5. Neka sačuvaju svoje budžete – koristiće se u narednim lekcijama.

Šablon ličnog budžeta – 18 mjeseci

PRIHOD	IZNOS	UČESTALOST (za 18 mjeseci)	UKUPNO
Primjer: čuvanje djece	\$5	20	\$100
Međuzbir prihoda			\$50

LIČNI RASHODI	IZNOS	UČESTALOST (za 18 mjeseci)	UKUPNO
Primjer: higijenski ulošci	\$2	18 (mjesečni trošak)	\$36 (\$2 × 18 mjeseci)

Rashodi za kratkoročni cilj	IZNOS	UČESTALOST	UKUPNO
Primjer: kupovina bicikla	\$20		\$20

Rashodi za dugoročni cilj	IZNOS	UČESTALOST	UKUPNO
Primjer: upis na učiteljsku akademiju (prijava i školarina za 1. semestar)	\$250	18 (mjesečni trošak)	\$250
Međuzbir rashoda			\$45
UKUPAN IZNOS			<i>Formula: Međuzbir prihoda – Međuzbir rashoda = budžetski suficit ili deficit</i>

Scenarij 4.5 Razumijevanje poreza

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Definišu porez.
- Nabroje uobičajene poreze u svojoj zemlji.
- Izračunaju šta porezi obezbjeđuju i kako utiču na njihov prihod..

Strategije

- **Uvod:** Da ili Ne – porez
- **Učenje:** Igranje uloga o porezima
- **Refleksija:** Pitanja

Materijali

- Fliptčart sa definicijom poreza (pripremiti unaprijed – vidi definiciju u dijelu Početak)
- Poreska stopa na prihod u vašoj zemlji
- PDV u vašoj zemlji
- Papir i olovke

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Porez
- Prihod
- PDV

Informacije za facilitatora

Veoma je važno da za ovo gradivo koristite nacionalni kontekst. Upoznajte se sa poreskim sistemom u zemlji. Saznajte stope poreza na prihod i PDV. U dijelu učenja koristite uobičajena zanimanja sa realnim prihodima i realnim stopama PDV-a u supermarketu.

Definicije:

Porez na prihod:

Porez na prihod je porez koji se nameće pojedincima ili organizacijama na osnovu prihoda ili profita koji ostvaruju.

PDV (Porez na dodatu vrijednost):

PDV je u nekim zemljama poznat kao porez na robu i usluge. Obračunava se na cijenu proizvoda ili usluge u svakoj fazi proizvodnje, distribucije ili prodaje krajnjem potrošaču.

Uvod | 20 minuta |

Porez – Da ili Ne

1. Napišite sljedeću definiciju poreza na fliptčart ili tablu:

Porez

Porez je obavezno plaćanje koje pojedinci i preduzeća uplaćuju državi. Porezi se koriste za finansiranje javnih usluga i programa, kao što su škole, zdravstvo, infrastruktura i javna bezbjednost.

2. Recite učesnicima da će danas učiti o porezima i da će prvo igrati igru „da ili ne“. U ovoj igri odgovaraju na pitanje: „Da li na ovo plaćamo porez, da ili ne?“
3. Pročitajte sljedeće tvrdnje. Učesnici treba da ustanu ako misle da je odgovor da, a da ostanu sjedjeti ako misle ne.

Odgovor na sve tvrdnje je: DA.

Da li plaćamo porez na...

- Nekretnine? (kuća ili zemljište)
- Prihod? (novac koji zarađujemo, npr. plata)
- Stvari koje kupujemo u prodavnici? (hrana, piće, proizvodi)
- Kapitalnu dobit? (profit od ulaganja)
- Nasljedstvo? (novac ili imovina koju primimo od preminulog člana porodice)
- Izvoz? (prodaja u drugu zemlju)
- Uvoz? (uvoz u našu zemlju)
- Prenos vlasništva nad imovinom?
- Registraciju vozila?
- Puteve? (korišćenje saobraćajnica).

Učenje | 35 minuta |

Igranje uloga – porezi

Porez na prihod

1. Diskutujte sljedeća pitanja:
 - Da li vi plaćate porez? Na koji način trenutno plaćate porez?
 - Koje su najčešće vrste poreza u našoj zemlji?
2. Objasnite da danas govorimo o: Porezu na prihod, Porezu na robu i usluge.
3. Počnite od poreza na prihod. Prikažite kako se porez oduzima od prihoda u vašoj zemlji.
4. Ispod je primjer iz Ugande — ako prikažete i ovaj i primjer iz vaše zemlje, učesnici mogu uporediti različite sisteme. Važno je da primjer sadrži:
 - iznos prihoda
 - procenat poreza
 - iznos koji se plaća državi

5. Objasnite da u stvarnosti, kada primite određeni prihod, vi plaćate dio tog iznosa kao porez. Što više zarađujete — više poreza plaćate. Svakom učesniku dodijelite izmišljeno zanimanje sa određenim prihodima (realnim za vašu zemlju).
6. Neka učesnici upišu svoj posao i prihod.
7. Zatim neka izračunaju neto prihod (nakon oporezivanja).
8. Diskutujte o tome kako porez utiče na njihov ukupan prihod, koristeći primjer vaše zemlje.

Porez na robu i usluge

Primjer: Porez na prihod (Uganda)

Poreska osnovica (UGX)	Stopa
Od 0 do 2,820,000	0%
Od 2,820,000 do 4,020,000	10%
Od 4,020,000 do 4,920,000	UGX 120,000 + 20%
Od 4,920,000 do 120,000,000	UGX 300,000 + 30%
Iznad 120,000,000	UGX 34,824,000 + 40%

9. Učesnici treba da zamisle sljedeći scenario: na dan isplate plate, nakon posla, svrate do supermarketa.
10. Sada smiju da troše *samo neto prihod* (nakon poreza) za kupovinu.
11. Dajte im listu proizvoda iz supermarketa sa stvarnim PDV stopama u vašoj zemlji (npr. sok, riža, ulošci, pivo).
12. Neka „kupe“ 5 proizvoda.
13. Učesnici treba da izračunaju:
 - Koliko PDV-a plaćaju po proizvodu
 - Ukupan PDV za svih 5 proizvoda
14. Pitajte ih: da li su znali da skoro sve što kupuju sadrži porez?
15. Zatim diskutujte:
 - Koliki im je bio prihod? Koliko je ostalo nakon poreza?
 - Koliko je iznosio račun u supermarketu? Koliko je bio veći zbog PDV-a?
 - Za šta se koriste porezi?
16. Objasnite da država koristi poreze za našu zaštitu, puteve, škole, zdravstvo itd.

Refleksija | 10 minuta |

Pitanja

1. Kako porezi pomažu našoj zemlji / ljudima u našoj zemlji?
2. Da li država odgovorno koristi poreski novac za javne usluge? (škole, bolnice itd.)
3. Zašto mislite da država želi da plaćamo porez?
4. Kako porez utiče na vaše mišljenje o vašem prihodu i potrošnji??

RESURSI ZA FACILITATORA

Zašto su porezi ključni za državu?

PRIHOD DRŽAVE:

Porezi su glavni izvor prihoda, finansiraju zdravstvo, obrazovanje, saobraćaj, odbranu.

REDISTRIBUCIJA BOGATSTVA:

Porezi smanjuju nejednakost i podržavaju socijalne programe.

EKONOMSKA STABILNOST:

Država može povećavati ili smanjivati poreze da utiče na inflaciju, rast i krize.

JAVNA DOBRA I USLUGE:

Porezi finansiraju policiju, ekologiju, javno zdravlje, hitne službe.

INFRASTRUKTURA I RAZVOJ:

Porezi grade puteve, mostove, aerodrome i komunalne sisteme.

Scenarij 4.6 Procjena zajmova i kamate

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Definišu kredit i kamatu i identifikuju situacije kada oni (i odrasli) mogu pozajmiti novac.
- Nabroje različite vrste zajmova.
- Donesu mudre odluke analizirajući efekte kamate na zajmove..

Strategije

- **Uvod:** Pozajmljivanje novca
- **Učenje:** Trčeca diktacija i vježba sa kockama
- **Refleksija:** Izračunavanje kamate

Materijali

- Fliptčart ili tabla i marker
- Papir
- Olovke
- Papirići za trčecu diktaciju (vidi Resurse za facilitatora)
- Kockice ili kocke napravljene od papira

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Kredit
- Kamata
- Kolateral
- Neplaćanje (default)
- Garant
- Zelenaš
- Mikrofinansijska institucija

Informacije za facilitatora

U zavisnosti od nivoa pismenosti grupe, trčeca diktacija se može izvoditi na dva načina. Ako je nivo pismenosti nizak, umjesto ove aktivnosti bolje je koristiti metodu predavanja da objasnite pojmove.

Uvod | 10 minuta |

Pozajmljivanje novca

1. Na vrh fliptčarta ili table napišite riječ „POZAJMLJIVANJE“.
2. Napišite „vi“ na lijevu stranu, a „odrasli“ na desnu.
3. Zamolite učesnike da priđu i upišu svoje odgovore na sljedeća pitanja:
4. Pitanja:
 - Zašto vi ili odrasli pozajmljujete novac?
 - Odakle vi ili odrasli pozajmljujete novac/uzimate zajam?
 - Koliko je lako vama ili odraslima da vratite pozajmljeni novac/zajam?
5. Diskutujte odgovore zapisane na tabli.
6. Zamolite učesnike da na skali od 1 do 10 pokažu kako se osjećaju u vezi sa pozajmljivanjem novca. (1 = veoma negativno, 10 = veoma pozitivno). To mogu pokazati prstima ruke.
7. Ohrabrite ih: pozajmljivanje nije uvijek loše — važno je imati sve informacije. Nekad je korisno i potrebno, ali nije dobro da bude prva opcija, i važno je razumjeti pravu cijenu pozajmljivanja.

Učenje | 40 minuta |

Trčeća diktacija

1. Prije aktivnosti, rasporedite papiriće trčeće diktacije nasumično po četiri zida prostorije (vidi Resurse za facilitatora).
2. Podijelite učesnike u timove po troje. Zatim ih izbrojite: 1, 2, 3. Oni sa brojem 2 su pisari i samo oni imaju papir i olovku. Brojevi 1 i 3 su trkači.
3. Objasnite da trkači trče po prostoriji i čitaju sadržaj sa papirića. Ne smiju pisati niti slikati tekst. Kada ga zapamte, vraćaju se pisaru i diktiraju.
4. Tim koji prvi tačno prepiše sve odgovore — pobjeđuje. Dajte im vremena da uporede i provjere svoje odgovore.

Izračunavanje kamate

1. Učesnici treba da izračunaju efekte kamate na pozajmljeni novac u datim scenarijima. Počnite primjerom.
2. Koristite scenarije koji su realni za kontekst i zemlju vaših učesnika.
3. Primjeri scenarija:

Primjer 1: Zajam od roditelja

Tražim od svojih roditelja zajam od 100 dolara za moje obrazovanje. Želim da investiram u svoje obrazovanje i potreban mi je ovaj novac za školarinu. Roditelji pristaju da mi daju zajam, ali uz kamatnu stopu od 5% mjesečno. Planiram da vratim zajam za 6 mjeseci. Koliko ću ukupno morati da vratim roditeljima?

Primjer računa:

$\$100 + 5\% \text{ kamate} = \105 ukupno, izračunato tako što se uzme $100 \times 1.05 = \$105$. Ovo je vjerovatno zajam koji se može lako otplatiti.

Očajan sam i pozajmljujem novac od zeleniša. Dobijam 5000 dolara da platim svoj medicinski račun. Zeleniš mi daje novac u gotovini i ja platim račun. Prvih 6 mjeseci ne moram da plaćam kamatu. Nakon prvih 6 mjeseci, plaćam 20% kamate mjesečno. Trudim se da vratim što više mogu tokom prvih šest mjeseci. Vratim polovinu svog zajma od 5000 dolara tokom prvih 6 mjeseci. Na drugu polovinu moraću da plaćam kamatu. Na kraju, zadnji dio duga otplaćujem nakon 1 godine. Koliko sam kamate morao da platim?

Primjer računa:

Osoba vraća 2500 dolara u prvih 6 mjeseci, što je bilo bez kamate. Preostalih 2500 dolara ima kamatu od +20%. Za izračun: $2500 \times 1.20 = 3000$. Zatim se dodaje već plaćenih 2500, što iznosi: $\$2500 + \$3000 = \$5500$ ukupno.

→ Ovo je veoma skup zajam ako ga ne vratite u prvih 6 mjeseci.

Refleksija | 10 minuta |

1. Učesnici treba da napišu „izlaznu karticu“.
2. Na mali papir treba da napišu: prednosti uzimanja zajma; rizike uzimanja zajma
3. Ako ne mogu pisati, mogu to usmeno podijeliti sa vama ili partnerom.
4. Predaju kartice sa svojim imenom. To vam služi da procijenite njihovo razumijevanje.

KREDIT

Ako je vaš račun „u plusu“, znači da imate raspoloživ novac.

Ako kupujete nešto „na kredit“, to znači da vam je neko (npr. banka) pozajmio novac i morate ga vratiti.

KOLATERAL

Nešto vrijedno što se daje kao garancija za zajam.

Ako ne vratite zajam, povjerilac može preuzeti vašu imovinu (npr. kuću).

NEPLAĆANJE (DEFAULT)

Neuspjeh da se zajam otplati prema dogovorenim uslovima.

GARANT

Osoba koja potpisuje zajam zajedno sa dužnikom i obavezuje se da otplati dug ako dužnik ne može.

KAMATA

Dodatni novac koji morate platiti kada pozajmite novac.

Ako štedite u banci, možete dobiti kamatu — nagradu za čuvanje novca.

ZELENAŠ

Osoba ili organizacija koja nudi neformalne (često ilegalne) zajmove sa veoma visokim kamatama i nerijetko ih naplaćuje prijetnjama.

MIKROFINANSIJSKA INSTITUCIJA

Mala finansijska institucija koja pruža osnovne finansijske usluge ljudima koji obično imaju vrlo malo novca.

Scenarij 4.7 Novac, moć i prava

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Razumiju termin „ekonomska pravda“.
- Opisuju moguće rješenje nejednakosti ili način na koji mogu povećati svijest i promovisati ekonomsku pravdu.

Strategije

- **Uvod:** Definicija + brainstorming
- **Učenje:** Plakati
- **Refleksija:** Prezentacija

Materijali

- Papir za plakate
- Olovke
- Materijali za bojenje

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Ekonomska pravda
- Ekonomska nepravda
- Rješenja

Informacije za facilitatora

U (gotovo) svakoj zemlji postoji ekonomska nepravda. Pobrinite se da identifikujete nepravde koje su najčešće u vašoj zemlji. Koristite te situacije u dijelu Učenje ove lekcije.

Ako imate primjere nepravde koja se dešava u blizini (u zajednici, školi, sportskim klubovima itd.), pobrinite se da podijelite tu priču, ili ohrabrite učesnike da podijele svoje priče. Važno je da prostor bude siguran za dijeljenje ovih tema. Pobrinite se da se učesnici međusobno ne ismijavaju i da ono što se diskutuje u grupi, ostaje u grupi.

Okačite plakate koje učesnici naprave u prostoriji ili u zajednici kako biste podigli svijest i dali rješenja sa ciljem postizanja ekonomske pravde.

Uvod | 15 minuta |

Definicija i brainstorming

1. Objasnite termin ekonomska pravda:

Ekonomska pravda je pravedna i ravnopravna raspodjela resursa, mogućnosti i bogatstva unutar društva, osiguravajući da svako ima šansu da zadovolji svoje osnovne potrebe i učestvuje u ekonomskim aktivnostima bez diskriminacije ili nepotrebnih poteškoća. Kroz ekonomsku pravdu sistem bi trebalo da radi na smanjenju nejednakosti i stvaranju uravnoteženijeg i pravednijeg ekonomskog sistema.

Pojednostavljena definicija:

„Ekonomska pravda znači osigurati da svako ima fer šansu da ima ono što mu je potrebno i da bude fer tretiran u vezi sa novcem i zaposlenjem. To je o smanjenju nepravde i o tome da stvari budu jednake za sve.“

2. Pitajte učesnike da li postoji ekonomska pravda u njihovoj zemlji.
3. Pitajte ih da objasne svoj odgovor. Šta vide u društvu što nije jednako?
4. Da li postoji razlika u polu, seksualnosti, rasi, izgledu i nasljeđu?

Učenje | 30 minuta |

Plakati

1. Pobrinite se da navedete sljedeće posljedice ekonomske nepravde na fliptčartu ili tabli:
 - Nejednaka plata na radnom mjestu
 - Ograničen pristup kvalitetnom obrazovanju
 - Nejednake mogućnosti zdravstvene njege
 - Kriza pristupačnog stanovanja
 - Siromaštvo djece
 - Nepravedni radni uslovi
 - Razlike u bogatstvu kroz generacijsko nasljeđivanje
2. Diskutujte o različitim načinima na koje je ekonomska nepravda vidljiva u vašem okruženju i zajednici.
3. Zamolite učesnike da se podijele u grupe od četiri.
4. Zamolite ih da naprave poster kako bi podigli svijest o ekonomskoj pravdi.
5. Pobrinite se da poster ima sljedeće dijelove:
 - Objašnjenje ekonomske nepravde (šta je to?)
 - Barem jedan primjer posljedica ekonomske nepravde
 - Barem jedno rješenje za tu posljedicu

Refleksija | 15 minuta |

Prezentacija i rješenja

1. Zamolite grupe da prezentuju svoje postere.
2. Nakon svake prezentacije postavite sljedeća pitanja (možete ih dati unaprijed grupama da se pripreme):
 - Kako je ova nepravda vidljiva u našoj zemlji?
 - Na čemu se zasniva ova nepravda? (pol, seksualnost, bogatstvo itd.)
 - Kako možete raditi na rješavanju ovog problema kada ste njime pogođeni?
 - Kako bi sistem trebalo da se promijeni da bi pružio ekonomsku pravdu?

Scenarij 4.8 Upravljanje izvorima prihoda

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Analiziraju vrijednost različitih potencijalnih izvora prihoda.
- Primijene različite izvore prihoda kako bi napravili porodični finansijski plan.

Strategije

- **Uvod:** Igra „pogodi moju riječ“
- **Učenje:** Brainstorming i dizajniranje finansijskog plana
- **Refleksija:** Prezentacija u grupama

Materijali

- Kartice sa terminima obrađenim ovdje (vidi Resurse za facilitatora ispod)
- Papir
- Olovke

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Finansijski plan
- Izvori prihoda

Informacije za facilitatora

Učesnici će raditi na svemu što su naučili u Modulu 4. Pobrinite se da objasnite stvari koje ranije niste razumjeli.

Možete izabrati da aktivnost „Uvod“ uradite sa cijelom grupom ili da ih podijelite u dvije grupe. Igru će igrati odvojeno. Bolje je uraditi ovu aktivnost u manjim grupama ako imate mnogo učesnika, kako bi svako bio aktivan i uključen. Takođe možete napisati riječi na kartice i dozvoliti im da izvuku jednu koju treba da opišu.

Za aktivnost Refleksija, ako je dajete kao domaći zadatak, zadajte izradu finansijskog plana porodice sa njihovom stvarnom porodicom.

Možete koristiti informacije o izvorima prihoda koje su naučili u Fazi 1, Scenarij 4.8 (vidi Resurse za facilitatora za definicije).

Nekim učesnicima će trebati više pomoći tokom izrade finansijskog plana. Pobrinite se da im date opcije kako ga mogu dizajnirati. Možete predstaviti primjere na tabli ili fliptčartu. Objasnite da svaka porodica neće ovo raditi na isti način.

Uvod | 10 minuta |

Pogodi moju riječ

1. Zamolite učesnike da igraju igru „Pogodi moju riječ“.
2. Podijelite učesnike u 2 grupe. Igru će igrati odvojeno.
3. Recite im da ćete jednom članu grupe pokazati riječ. Ta osoba će opisati riječ, bez korišćenja same riječi ili dijelova riječi.
4. Ostali članovi treba da pogode o kojoj riječi se radi.
5. Osoba koja pogodi tačnu riječ ide sljedeća.
6. Riječi koje možete koristiti u ovom modulu: kredit, kamata, kolateral / zalog, neizmirenje obaveza / neplaćanje duga, žirant / garant, lihvar, mikrofinansijska institucija, novac, štednja, investicija / ulaganje, štedna grupa, Bitkoin, ciljevi, potrebe, želje, budžetski plan / plan budžeta, rizici, porez, PDV (porez na dodatu vrijednost), prihod, ekonomska pravda.
7. Možete ponoviti definicije termina koje su učesnici teško razumjeli.

Učenje | 40 minuta |

Brainstorming

1. Podijelite učesnike u grupe od 5–6 članova.
2. Dajte im papir i neka na njega napišu „Izvori prihoda“.
3. Zamolite ih da brainstormaju i navedu različite načine na koje ljudi mogu zarađivati novac — od tradicionalnih poslova do preduzetništva.
4. Neka diskutuju o potencijalnim prednostima i nedostacima svakog izvora prihoda.
5. Možete postaviti sljedeća pitanja:
 - Koji su rizici ovog izvora prihoda?
 - Da li se mora platiti mnogo poreza pri korišćenju ovog izvora prihoda?
 - Da li je potreban zajam za koji će se plaćati kamata?

Dizajniranje finansijskog plana

1. Zamolite učesnike da dizajniraju finansijski plan za hipotetičku porodicu, uzimajući u obzir više izvora prihoda, troškove, investicije i dugoročne finansijske ciljeve.
2. Pobrinite se da sljedeće komponente budu obuhvaćene tokom izrade budžeta:
 - Napraviti porodični budžet koji sadrži sve izvore prihoda (najmanje 4) i mjesečne troškove (stan ili kredit, komunalije, namirnice itd.)
 - Istražiti i preporučiti investicione opcije (akcije, nekretnine, štedni račun za fakultet) za porodicu
 - Postaviti i rangirati dugoročne finansijske ciljeve (kupovina kuće, putovanja ili obrazovanje)
3. Učesnici mogu napraviti svoj sopstveni plan i osmisлити sopstveni način prezentovanja porodičnog finansijskog plana. Ova aktivnost treba da podstakne kreativnost, zato im ne dajte tabele, radne listove ili unaprijed pripremljene obrasce.

Refleksija | 10 minuta |

Prezentovanje

1. Podijelite učesnike u grupe od tri.
2. Neka pročitaju jedni drugima svoje porodične finansijske planove.
3. Neka diskutuju, postavljaju i odgovaraju na pitanja i predstavljaju ideje jedni drugima.
4. Diskutujte razlike i sličnosti u planovima.

Resursi za facilitatora

PLAĆENI RAD

Svaki formalni ili neformalni posao koji rade, a za koji dobijaju određeni iznos novca od biznisa ili druge osobe, ali nije poljoprivredni. Formalno znači uglavnom puno radno vrijeme u formalnom privrednom sektoru; neformalno su privremeni poslovi, obično za male poslove.

POLJOPRIVREDNI RAD

Svaki posao koji rade za sebe ili druge, a koji je povezan sa usjevima, cvijećem, radom na zemlji ili životinjama. Može biti sezonski, privremeni ili redovni.

SAMOZAPOSŁJAVANJE

Svaki posao koji rade za sebe ili za užu porodicu, kao što je prodaja peciva, prodaja na pijaci, čuvanje djece kod kuće, šišanje iz kuće itd.

USLUGE / RAZMJENA (BARTERING)

Sve što rade gdje umjesto novca dobijaju druge resurse ili benefite za pružanje rada, pomoći ili resursa nekome drugom. Na primjer, mijenjaju povrće iz bašte za mlijeko od komšije, ili rade sitne poslove za tetku koja zauzvrat plati dio školskih troškova itd.

Scenarij 4.9 Upravljanje svojim resursima na održiv način

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Primijene na osnovu realnog scenarija kako radne i potrošačke odluke utiču na dobrobit drugih ljudi i planete.
- Razviju plan za odgovorno i održivo upravljanje resursima u svom budućem radu i potrošačkim navikama.

Strategije

- **Uvod:** Analiza reklame
- **Učenje:** Plakati „Cool Consumer“
- **Refleksija:** Galerijska šetnja

Materijali

- Poznate, lokalne reklame (pripremiti unaprijed)
- Fliptčart sa prikazom 4P i Cool Consumer Strategija (pripremiti unaprijed)
- Papir
- Olovke
- Plakati (4 komada) i markeri

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Potrošački izbor
- Okruženje
- Društvo

Informacije za facilitatora

Učesnici će raditi na realnom scenariju koji pokazuje kako odluke o radu i trošenju utiču na dobrobit drugih ljudi i planete (npr. kroz potražnju za određenim proizvodima).

Za početnu aktivnost donesite 1–2 primjera uobičajenih reklama koje će prepoznati.

Ispišite 4P i Cool Consumer Strategije iz aktivnosti Učenje na fliptčart prije početka.

Pobrinite se da ponovite znanje o 4P Scenarij 4.3. To će pomoći učesnicima da povežu prethodno znanje sa studijama slučaja.

Možete promijeniti ideje o proizvodima za postere prema vašem okruženju, društvu i lokalnim izazovima. Pobrinite se da primjeri odgovaraju kontekstu učesnika.

Ako je moguće, može biti zanimljivo posjetiti eko–farmu, pijacu odjeće, tekstilnu fabriku, pogon za preradu otpada ili fabriku za reciklažu plastike.

Uvod | 15 | minuta

Analiza reklame

1. Uvedite aktivnost tako što ćete ih osvijestiti o uticaju konzumerizma. Bez obzira na kontekst, učesnici su vjerovatno pogođeni željom da kupuju (mnogo) stvari, uključujući i one koje ne spadaju među „potrebe“. Možete pitati:
 - *Zašto kupujemo stvari?*
 - *Da li su to uvijek stvari koje su nam potrebne?*
 - *Da li je to uvijek da zamijenimo pokvaren ili istrošen predmet? Ili ponekad samo zato što želimo nešto novo?*
2. Recite im da, bez obzira na njihove odgovore – to je u redu! Vrlo je normalno željeti da se kupe nove stvari, bilo da ih možemo priuštiti ili ne. Ovo je posebno uobičajeno kod adolescenata!
3. Zatim provjerite definicije „Potrošač“ i „Konzumerizam“. Pogledajte šta učesnici već znaju (ili se sjećaju iz prethodnih modula) i zatim podijelite definicije ispod. Objasnite da je cilj aktivnosti da reflektuju o konzumerizmu i tome kako stvari koje kupujemo i koristimo utiču na druge ljude i planetu.

Potrošač: je osoba koja kupuje ili koristi proizvode i usluge kako bi zadovoljila svoje potrebe i želje. Na primjer, kada idete u kupovinu igraćaka, odjeće ili hrane, vi ste potrošač jer kupujete stvari za sebe ili svoju porodicu.

Konzumerizam: je kada ljudi u društvu kupuju mnogo stvari, ponekad više nego što im je zaista potrebno, jer vjeruju da će ih to učiniti srećnijim ili važnijim. To je kada ljudi imaju snažnu želju da stalno nabavljaju nove stvari i misle da će im posjedovanje više stvari poboljšati život.

4. Sada podignite i prosljedite reklame ili fotografije reklama koje ste donijeli. Zamolite učesnike da diskutuju sljedeća pitanja. Ovaj dio aktivnosti ne bi trebalo da traje dugo:
 - *Koji proizvod ili usluga se oglašava?*
 - *Na koje emocije ili želje reklama utiče?*
 - *Da li vas reklama navodi da poželite kupiti proizvod?*
5. Objasnite: biti „cool“ ili promišljen potrošač ne znači samo razmišljati da li nešto možemo priuštiti, već i da li nam je zaista potrebno, odakle dolazi, od čega je napravljeno, ko ga je napravio i šta će se desiti s tim predmetom kada ga više ne koristimo.
6. Zamolite ih da razmotre sljedeća pitanja sa partnerom:
 - *Šta mislite o proizvodu/usluci iz reklame?*
 - *Da li bi ovo bili „cool consumer“ izbori? Zašto ili zašto ne?*

Učenje | 35 minuta |

Plakati „Cool Consumer“

1. Podsjetite učesnike na 4P obrađene u prethodnim modulima (4.3, 4.9).
2. To su: Pocket (Džep), Priorities (Prioriteti), People (Ljudi), Planet (Planeta).
 - Vaš džep: možete li to priuštiti? (Razmotrite prihod i troškove.)

- Vaši prioriteti: da li vam to zaista treba/želite li to? (Šta cijenite u životu?)
 - Vaš odnos prema drugim ljudima: da li su prava ili dobrobit ljudi narušeni ili iskorišćeni tokom proizvodnje predmeta koji kupujete?
 - Vaš odnos prema planeti: da li je okruženje oštećeno tokom proizvodnje predmeta koji kupujete?
3. Podijelite nekoliko korisnih Cool Consumer Strategija za analizu kupovine i pokažite ih na fliptčartu:
 - Kupujte ono što vam treba: izbjegavajte impulzivnu kupovinu i razmišljajte da li vam je predmet zaista potreban. Ovo nije samo pitanje budžeta.
 - Podržite lokalne biznise: razmotrite kupovinu od lokalnih prodavnica i malih preduzetnika.
 - Razmislite o ekološkom uticaju: razmotrite od čega je proizvod napravljen i da li je ekološki prihvatljiv. Može li se reciklirati?
 - Kvalitet iznad kvantiteta: birajte kvalitetne stvari koje traju duže, čak i ako koštaju više unaprijed.
 - Izbjegavajte pretjerano pakovanje: birajte proizvode sa minimalnim pakovanjem. Više pakovanja = više otpada.
 - Propitujte reklame: ne vjerujte uvijek onome što vidite u reklamama. Istražite.
 - Uticaj na ljude: da li znate ko je napravio proizvod? U kakvim uslovima rade? Da li su dobro tretirani?
 4. Recite učesnicima da će sada napraviti poster prezentaciju o uobičajenom proizvodu i o tome kako biti cool potrošač.
 5. Podijelite učesnike u četiri grupe.
 6. Na fer način neka svaka grupa izabere jedan proizvod. Dobri primjeri su:
 - Jeftina odjeća
 - Plastika za jednokratnu upotrebu (npr. sok u boci)
 - Automobili
 - Pametni telefoni (uvijek najnoviji modeli)
 - Voće iz druge zemlje
 - Jeftine igračke

PREPORUKA ZA FACILITATORE:

Više informacija o ovim temama nalazi se u Resursima za facilitatora ispod.

7. Dajte svakoj grupi poster i markere. Neka upišu svoj proizvod u sredinu.
8. Kao tim, neka pogledaju nazad na 4P i Cool Consumer strategije i osmisle savjete za ostale učesnike o tome kako da razmotre uticaj kupovine tog proizvoda.
9. Kada završe, neka okače svoje postere.

Refleksija | 10 minuta |

Galerijska šetnja

1. Zatražite da jedan učesnik iz svakog tima stoji pored svog postera.
2. Ostali neka prošetaju prostorijom i pogledaju različite postere i ideje.
3. Učesnik koji stoji pored postera može objasniti svoj poster ili odgovarati na pitanja.

4. Poslije 5 minuta, dok su svi još na nogama, zamolite ih da glasaju prstima:
Koliko ste danas uvjereni da ćete kao potrošač praviti drugačije izbore? 1 prst = veoma malo, 10 prstiju = veoma uvjereno.

Resursi za fasilitatore

Brza moda i tekstilni otpad:

Izbor potrošača: Porast brze mode podstiče potrošače da kupuju jeftinu, trendovsku odjeću koja je često nižeg kvaliteta.

Uticaj: Prekomjerna potrošnja odjeće dovodi do značajnog povećanja tekstilnog otpada. Odbačena odjeća završava na deponijama, doprinoseći zagađenju životne sredine. Dodatno, brza moda se često oslanja na neetičke radne prakse u zemljama sa niskim zaradama, što negativno utiče na dobrobit radnika.

Plastika za jednokratnu upotrebu i zagađenje:

Izbor potrošača: Široka upotreba plastičnih proizvoda za jednokratnu upotrebu, kao što su plastične kese, boce i slamke.

Uticaj: Izbori potrošača vođeni praktičnošću doveli su do krize plastičnog zagađenja. Plastika za jednokratnu upotrebu često završava u okeanima i vodotokovima, ugrožavajući morski svijet i ekosisteme. Takođe predstavlja zdravstveni rizik za ljude jer se plastika razgrađuje u mikroplastiku koja može ući u lanac ishrane.

Električna i hibridna vozila:

Izbor potrošača: Sve veći broj potrošača bira električna ili hibridna vozila umjesto tradicionalnih automobila na benzin.

Uticaj: Usvajanje električnih i hibridnih vozila smanjuje emisiju gasova sa efektom staklene bašte i zagađenje vazduha. Podstiče čistiji transport i doprinosi borbi protiv klimatskih promjena. Dodatno, ohrabruje inovacije u automobilskej industriji.

Kupovina lokalne i organske hrane:

Izbor potrošača: Rastuće interesovanje potrošača za lokalno proizvedene i organske prehrambene proizvode.

Uticaj: Podrška lokalnim i organskim proizvođačima hrane može imati pozitivan uticaj na lokalne ekonomije i smanjiti ugljenični otisak povezan sa transportom hrane. Takođe podstiče održive poljoprivredne prakse koje smanjuju upotrebu štetnih pesticida i promovišu biodiverzitet.

Elektronski otpad (e-otpad):

Izbor potrošača: Česta kupovina novih elektronskih uređaja i brzo odlaganje starih uređaja zbog tehnološkog napretka i kratkog vijeka trajanja proizvoda.

Uticaj: Neadekvatno odlaganje elektronskog otpada dovodi do zagađenja zemljišta i vode opasnim hemikalijama. Istovremeno, gubi se mogućnost reciklaže vrijednih materijala, dok se negativni efekti posebno odražavaju na zdravlje ljudi i životnu sredinu.

Procjena znanja za Modul 4 (Opcionalno)

1. Navedi 3 prednosti štednje:

2. Opiši, svojim riječima, jedan način na koji možeš investirati:

3. Za koji primjer(e) NE moraš platiti porez?

- a) Moj prihod koji zarađujem. ☐
- b) Moji prijatelji su mi dali malo novca. ☐
- c) Kupio/la sam sok u prodavnici. ☐
- d) Kupio/la sam kuću. ☐

4. Izračunaj iznos koji treba platiti u sljedećem scenariju pozajmljivanja: Zajam od 10.000 dolara sa kamatom od 15% otplaćen za 3 godine.

5. Navedi dvije Cool Consumer strategije:

*Napomena za facilitatora: Sva pitanja otvorenog tipa mogu imati više tačnih odgovora. Iz odgovora učesnika treba biti jasno da li su obradili sadržaj koji je pokriven modulom. Odgovori na sva pitanja zatvorenog tipa nalaze se u ključu za odgovore na prethodnoj stranici.

5 Karijera i preduzetništvo

Opšti ishodi

U ovom modulu učesnici će:

- Uporediti i suprotstaviti vještine i kvalifikacije potrebne za samozapošljavanje/preduzetništvo sa onima koje su potrebne za tradicionalne oblike zaposlenja.
- Postaviti i prilagoditi svoje kratkoročne i dugoročne ciljeve.
- Učiti o sljedećim vještinama za zaposlenje: pregovaranje, timski rad, kooperacija, kolaboracija. Naučiće strategije kako da ove vještine koriste na radnom mjestu.
- Analizirati primjere iz stvarnog života koji se tiču zaposlenja i preduzetništva. Identifikovaće koji su primjeri najzanimljiviji u odnosu na njihove lične snove. Sprovešće samoprocjenu kako bi našli opciju karijere zasnovanu na sopstvenim interesovanjima, vještinama i preferencijama.
- Identifikovati ključne komponente različitih tipova preduzeća.
- Definirati izazove koje uočavaju u zajednici. Imaće ideju za rješenje na pitanje: „Kako mogu da unaprijedim svoju zajednicu?”
- Započeti projekat u kome će osmisлити sopstveno preduzeće. Biće u stanju da urade istraživanje i analizu kako bi našli najodrživiju ideju. Moći će da primijene SMART postavljanje ciljeva na svoje preduzeće i identifikuju povezane rizike.
- Napisati osnovni biznis plan za svoje preduzeće i kreirati finansijski plan za svoje preduzeće.
- Opisati kako se napredak može postići uz tačno dodijeljene uloge i odgovornosti, uz poštovanje rasporeda. Završće kompletan akcioni plan kako bi imali veću kontrolu nad ishodom svog Socijalnog/Finansijskog/Zelenog preduzeća.

Scenariji	Kompetencije
5.1 Moje opcije karijere	Samospoznavanje Životni put i karijerni pejzaž Preduzetništvo Zaposlenje
5.2 Vještina za zaposlenje: Pregovaranje	Životni put i karijerni pejzaž Preduzetništvo Zaposlenje
5.3 Vještina za zaposlenje: Timski rad	Životni put i karijerni pejzaž Preduzetništvo
5.4 Inspiriši se	Socijalna svjesnost Samoupravljanje Odgovorno donošenje odluka Novac i upotreba (uklj. digitalno) Održivost Preduzetništvo
5.5 Preduzetništvo: Ideacija preduzeća	Preduzetništvo

5.6 Istraži svoju ideju	Preduzetništvo
5.7 Postavi svoje ciljeve	Odgovorno donošenje odluka Preduzetništvo
5.8 Završavanje biznis plana	Odgovorno donošenje odluka Preduzetništvo
5.9 Budžetiranje za tvoje preduzeće	Odgovorno donošenje odluka Planiranje i budžetiranje Finansijski pejzaž Preduzetništvo
5.10 Akcioni plan	Upravljanje odnosima Odgovorno donošenje odluka Preduzetništvo

Scenarij 5.1 Moje opcije karijere

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Ispitaju razlike i sličnosti između samozapošljavanja/preduzetništva i vještina i kvalifikacija potrebnih za tradicionalno zaposlenje.
- Prilagode svoje karijerne ciljeve za blisku i dalju budućnost.

Strategije

- **Uvod:** Studija slučaja i diskusija
- **Učenje:** Kategorizacija vještina
- **Refleksija:** Modifikovanje dugoročnih ciljeva

Materijali

- Papir, dovoljno da svaka grupa dobije po 3 lista
- Hemijske olovke
- Flipčart ili odštampani spiskovi vještina (vidi ispod, pripremiti unaprijed)

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Zaposlenje
- Samozapošljavanje
- Vještine
- Dugoročni ciljevi

Informacije za facilitatora

Ako je moguće, pozovite stručnjaka/kinju za karijerno savjetovanje da dođe na ovu aktivnost i prilagodite je na osnovu njihovih preporuka.

Međunarodna konfederacija sindikata je dobro mjesto za više informacija o sindikatima: <http://www.ituc-csi.org/>

Kako da izaberem buduću profesiju? – **Vodič korak po korak:**
https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_800646.pdf

Pripremite spisak vještina za aktivnost „Učenje“ unaprijed. Imajte na umu da su tabele vještina za „Zaposlen“, „Samozaposlen“ i „Oboje“ samo prijedlozi. Postoje vještine koje se više koriste ili cijene u jednoj od ovih kategorija nego u drugoj, ali

mnoge mogu biti važne u bilo kojoj radnoj situaciji. Debata je takođe korisna vještina – dozvolite učesnicima da iznesu svoj stav!

Uvod | 10 minuta

Ja za 5 godina (tada će imati oko 20–21 godinu)

1. Podijelite svakom učesniku po jedan list papira i olovku.
2. Zamolite učesnike da razmisle o svojoj budućnosti.
3. Neka zatim razmisle o cilju vezanom za posao. Po mogućnosti, neka cilj bude dugoročni (nešto što žele da ostvare za oko 5 godina) kako bi razmišljali dalje u budućnost.
4. Neka svoj cilj napišu na vrhu papira.
5. Zamolite ih da razmisle o tom cilju: koja je to vrsta posla? Da li je to nešto „rukama“ (npr. umjetnost), nešto tehničko (npr. izrada mašina), kancelarijski posao, ili nešto što mogu raditi od kuće? Da li bi imali šefa? Ili bi oni bili svoj šef?
6. Ne moraju odgovarati naglas, dovoljno je da razmisle prije nego što pređete na dio „Učenje“.

Učenje | 35 minuta |

Vještine za zaposlenje i samozapošljavanje

1. Počnite tako što ćete pitati ko zna razliku između toga da budeš zaposlen i da budeš samozaposlen? Sakupite nekoliko odgovora.
2. Brzo objasnite razliku između samozapošljavanja (biti preduzetnik) i zaposlenja.

ZAPOSLENJE:

Zaposleni: Radi za nekog drugog. Obično ima manje odgovornosti, ali i manje stresa, i ne mora da upravlja drugima.

Menadžer: Takođe radi za nekog drugog. Ima odgovornost za upravljanje određenim područjem rada, uključujući i zaposlene koji rade u tom području.

SAMOZAPOSŁJAVANJE:

Preduzetnik: Stvara i vodi čitav biznis. Biznis može, ali ne mora imati zaposlene. Preduzetnik ima kontrolu nad idejom i poslovanjem, ali mora i da preuzima rizike i nema garantovanu platu. Preduzetnici su pojedinci koji su obično inovativni, snalažljivi i spremni da preuzmu promišljene rizike u potrazi za poslovnim uspjehom.

Karijera i preduzetništvo

3. Zamolite učesnike da formiraju grupe od po 5–6 članova.
4. Napišite sljedeće vještine (vidi tabelu ispod) na tablu ili fliper. Pazite da riječi ne pišete istim redosledom kao što su date ovdje. Ne otkrivajte učesnicima kojoj grupi vještina pripadaju, jer postoji više mogućih odgovora.
5. Recite im da će zapisivati vještine (talente i stvari koje se mogu naučiti) koje su važne za samozapošljavanje/preduzetništvo i za zaposlenje.

6. Dajte svakoj grupi po tri lista papira. Na prvi neka napišu **Samozapošljavanje**, na drugi **Zaposlenje**, a na treći **Oboje (samozapošljavanje i zaposlenje)**.
7. Grupe će raspoređivati vještine sa table na ta tri papira, i pisati ih tamo gdje smatraju da je određena vještina najvažnija.
8. Vještine i predloženi odgovori dati su ispod, ali imajte na umu da se o njima može diskutovati. Ponekad se određene vještine više koriste u jednoj kategoriji, ali i dalje mogu biti važne za obje.

ZAPOSLENJE	SAMOZAPOŠLJAVANJE (preduzetnik)	OBOJE
Timski rad Kritičko razmišljanje Tehnološka pismenost Pažnja na detalje Rješavanje sukoba Nadzor (menadžer) Korporativne politike Specijalizovano znanje Evaluacija učinka Kultura kompanije	Preuzimanje rizika Inicijativa Inovativnost Otpornost	Komunikacione vještine Rješavanje problema Upravljanje vremenom Poslovno planiranje Upravljanje rizikom Samomotivacija Istraživanje tržišta Upravljanje resursima Prilagodljivost Usluga korisnicima Finansijska pismenost Liderstvo Digitalna pismenost Umrežavanje Kreativnost Marketing i prodaja Pregovaranje

9. Nakon što grupe završe s kategorizacijom, spojite po dvije grupe da uporede i prodiskutuju svoje odgovore.
10. Postavite učesnicima sljedeća pitanja:
 - Da li postoje vještine koje ste svrstali drugačije od druge grupe? Zašto?
 - Mogu li neke vještine koje ste stavili pod zaposlenje biti korisne i za samozapošljavanje? Pitajte zašto i neka daju primjere.
 - Mogu li neke vještine koje su sada svrstane pod samozapošljavanje biti korisne i za zaposlenje? Pitajte zašto i neka daju primjere.
11. Zamolite svakog učesnika da izabere 5 vještina sa spiska za koje smatra da ih posjeduje, i postavite pitanja:
 - Smatrate li da su te vještine prikladnije za zaposlenje ili za samozapošljavanje?
 - Da li ste očekivali da ćete se više pronaći u jednoj kategoriji karijere nego u drugoj? Je li to ona koju ste očekivali?
 - Na kraju, neka svaki učesnik izabere 1 vještinu koju bi želio da unaprijedi ili razvije.

Refleksija | 15 minuta |

Modifikovanje dugoročnih ciljeva

1. Neka izvade list papira sa svojim petogodišnjim ciljem sa početka lekcije.
2. Pitajte da li žele da revidiraju cilj na osnovu onoga što su naučili.
3. Podsjetite ih da razmotre svoje vještine, da li je njihov posao zaposlenje ili samozapošljavanje, i da li je njihova uloga menadžer ili zaposleni.
4. Možete im pomoći sljedećim pitanjima:
 - Koja interesovanja ili strasti imate, a voljeli biste da ih uključite u buduću karijeru?
 - Koji su vam omiljeni predmeti ili aktivnosti u školi i kako se mogu povezati sa vašim karijernim ciljevima?
 - Imate li uzore ili osobe u određenim karijerama kojima se divite? Koji aspekti njihovih karijera vam se dopadaju?
 - Kakav uticaj želite da imate u budućoj karijeri – na pojedince, zajednice ili svijet u cjelini?
 - Da li više volite da radite samostalno ili kao dio tima? Kako ta preferencija utiče na vaše karijerne aspiracije?
 - Koje vještine ili kvalifikacije smatrate ključnim za ostvarenje vaših dugoročnih ciljeva?
5. Dajte im nekoliko minuta da po želji izmijene svoj cilj.
6. Pozovite nekoliko učesnika da podijele svoje ciljeve.

Scenarij 5.2 Vještina zapošljavanja: Pregovaranje

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Definišu pregovaranje.
- Nabroje važne strategije pregovaranja na radnom mjestu.

Strategije

- **Uvod:** Brainstorming i definicija
- **Učenje:** Strategije i igranje uloga
- **Refleksija:** Razmjena iskustava i diskusija

Materijali

- Papir i olovke
- Ključne strategije za pregovaranje (pripremiti unaprijed; vidi Resurse za facilitatora ispod)
- Scenariji za igranje uloga (vidi Resurse za facilitatora ispod)

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Pregovaranje

Informacije za facilitatora

Ova aktivnost se odnosi na pregovaranje, uglavnom u kontekstu radnog mjesta.

Pregovaranje je osnovna vještina u ličnom i profesionalnom životu i uključuje postizanje dogovora kroz komunikaciju i kompromis.

Važno je da učesnici razumiju značaj i uticaj sposobnosti pregovaranja.

Povežite temu sa njihovim okruženjem i radnim mjestima koja im mogu biti poznata.

Vodite računa da scenariji za igranje uloga budu prilagođeni kontekstu vaše zemlje – po potrebi ih izmijenite ili osmislite sopstvene.

Uvod | 15 minuta |

Brainstorming

1. Napišite riječ „pregovaranje“ na tablu ili fliper.
2. Zamolite učesnike da minut razmišljaju o toj riječi.
3. Neka učesnici podijele svoje početne misli, ideje i primjere o tome šta za njih znači pregovaranje.
4. Zatim im predstavite sljedeću definiciju pregovaranja:
5. Pregovaranje je proces u kojem ljudi razgovaraju i prave kompromise kako bi postigli dogovor kada imaju različita mišljenja ili potrebe.
6. Diskutujte o važnosti pregovaranja u različitim kontekstima – na radnom mjestu, u odnosima i u svakodnevnom životu.

Učenje | 40 minuta |

Strategije

1. Objasnite da će učesnici naučiti o pregovaranju na radnom mjestu.
2. Postavite kartice sa **5 ključnih strategija pregovaranja** (vidi ispod) na različite zidove u učionici.
3. Recite učesnicima da se pripremaju za igranje uloga tako što će naučiti najbolje strategije pregovaranja.
4. Neka se prošetaju prostorijom, pročitaju kartice i prave bilješke koje će koristiti tokom igranja uloga.
5. Kada se vrate na svoja mjesta, neka pregledaju bilješke i pripreme se za zadatak.

Igranje uloga

6. Podijelite učesnike u parove ili male grupe.
7. Svakoj grupi dodijelite scenario pregovaranja na radnom mjestu (vidi ispod, Resursi za facilitatora).
8. Uputite ih da se smjenjuju u ulogama pregovarača i druge strane.
9. Ohrabrite ih da primijene strategije pregovaranja koje su prethodno naučili.
10. Nakon igranja uloga, svaka grupa treba da podijeli svoja iskustva i ishode.

Refleksija | 10 minuta |

Razmjena iskustava i diskusija

Vodite grupnu diskusiju o igranju uloga:

- Koje strategije pregovaranja su bile efikasne za postizanje dogovora?
- Sa kakvim ste se izazovima suočili tokom igranja uloga i kako ste ih prevazišli?
- Kako vam vještine pregovaranja mogu pomoći u budućim karijernim prilikama?

RESURSI ZA FACILITATORA: Ključne strategije pregovaranja na poslu

Aktivno slušanje:

Pažljivo slušajte šta druga strana govori. Aktivno slušanje pomaže da razumijete njihovu perspektivu, potrebe i brige. Ovo pokazuje empatiju i gradi međusobno povjerenje.

Priprema:

Prije nego što započnete pregovaranje, detaljno istražite temu, jasno definišite svoje ciljeve i razumite svoje prioritete. Dobra priprema donosi samopouzdanje i jaču poziciju.

Win–Win pristup:

Težite rješenju koje koristi objema stranama. Tražite zajedničke tačke i kreativne kompromise za obostrano zadovoljstvo. Ovaj pristup jača odnose i doprinosi dugoročnoj saradnji.

Fleksibilnost:

Budite spremni da prilagodite svoj stav. Ponekad je potrebno promijeniti zahtjeve ili napraviti ustupke da bi se postigao povoljan dogovor. Fleksibilnost često vodi uspješnim pregovorima.

Tišina i strpljenje:

Ne žurite s pregovorima. Tišina može biti moćno oruđe – dajte drugoj strani vremena da razmisli i odgovori. Ne plašite se da zastanete i procijenite opcije prije donošenja odluke.

SCENARIJI ZA IGRANJE ULOGA

Scenario 1: Pregovaranje o plati

Uloge: Zaposleni i menadžer

Zaposleni traži povećanje plate tokom evaluacije učinka.

Scenario 2: Promjena projekta

Uloge: Vođa tima i zaposleni

Zaposleni pregovara o promjeni svojih zadataka i odgovornosti na novom projektu.

Scenario 3: Raspodjela kancelarijskog prostora

Uloge: Kancelarijski menadžer i zaposleni

Zaposleni želi bolju kancelariju, ali i drugi zaposleni takođe žele isti prostor.

Scenario 4: Rješavanje konflikta u timu

Uloge: Vođa tima i dva člana tima

Rješavanje konflikta između dva člana tima oko saradnje i timskog rada.

Scenario 5: Fleksibilno radno vrijeme

Uloge: Zaposleni i supervizor

Zaposleni traži fleksibilno radno vrijeme, a supervizor pregovara o uslovima.

Scenario 6: Plan unapređenja učinka

Uloge: Menadžer i zaposleni

Razgovor o planu unapređenja učinka i postavljanje ciljeva za zaposlenog koji ima slabije rezultate.

Scenario 7: Paket beneficija zaposlenih

Uloge: Menadžer i zaposleni

Pregovaranje o uslovima paketa beneficija, uključujući zdravstveno osiguranje i penzioni plan.

Scenarij 5.3 Vještina zapošljavanja: Timski rad

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Definišu ključne pojmove: timski rad, kooperacija i kolaboracija.
- Prepoznaju ključne strategije na radnom mjestu za demonstriranje dobrog timskog rada.
- Izvedu igranje uloga koje prikazuje dobro timsko ponašanje.

Strategije

- **Uvod:** Timski bingo
- **Učenje:** Igra timskog rada
- **Refleksija:** Diskusija

Materijali

- Bingo kartica za timski rad za svakog učesnika (pripremiti unaprijed; vidi odjeljak „Učenje” ispod)
- Strategije timskog rada (pripremiti unaprijed; vidi odjeljak „Učenje” ispod)
- Papir
- Olovke

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Timski rad
- Kolaboracija
- Kooperacija

Informacije za facilitatora

U ovoj aktivnosti definišu se, razrađuju strategije i praktično doživljavaju timski rad, kolaboracija i kooperacija. Aktivnost treba da učesnicima pruži jasnu sliku kako mogu biti dobri timski igrači na radnom mjestu. Naravno, ova vještina primjenjuje se i u kućnim ili školskim situacijama.

Učesnicima može pomoći da razumiju razliku između kolaboracije i kooperacije kroz konkretne primjere iz stvarnog života.

Pomažite grupama idejama za aktivnost timskog rada gdje je potrebno, ali ih ohrabrite da budu kreativni i koriste sopstvenu maštu.

Uvod | 10 minuta

Timski bingo

1. Podijelite svakom učesniku bingo karticu za timski rad (vidi ispod).
2. Recite učesnicima da pročitaju pojmove o timskom radu na bingo kartici.
3. Zamolite ih da se kreću po prostoriji i pronađu druge koji im mogu pomoći da objasne značenje pojmova.
4. Treba da zapišu značenja pojmova na svoje bingo kartice.
5. Kada neko ima objašnjenje za sve pojmove, može povikati „Timski rad!“
6. Učesnici se okupljaju i dijele šta su naučili.

Pojmovi za bingo:

Timski rad	Odgovornosti	Podrška
Komunikacija	Kooperacija	Ohrabrenje
Kolaboracija	Razlike	Prepoznavanje

Učenje | 45 minuta |

Definicije i strategije

1. Dajte učesnicima sljedeće definicije timskog rada, kooperacije i kolaboracije.
Timski rad: Ljudi rade zajedno ka zajedničkom cilju, kombinujući pojedinačne snage i vještine kako bi ostvarili ukljuživ i uspješan ishod.
Kooperacija: Čin zajedničkog rada kroz dobrovoljnu pomoć i međusobnu podršku.
Kolaboracija: Viši nivo kooperacije koji podrazumijeva zajedničke ideje, podjelu odgovornosti i zajedničko donošenje odluka.
2. Zamolite učesnike da razmisle o strategijama na radnom mjestu koje pokazuju dobar timski rad.
3. Prođite kroz njihove odgovore. Uvjerite se da su sljedeće ključne strategije istaknute i vidljive svima:

Ključne strategije dobrog timskog rada na radnom mjestu:

EFIKASNA KOMUNIKACIJA: Jasna i otvorena razmjena informacija je ključna.

POŠTOVANJE RAZLIKA: Vrednovanje različitih perspektiva i vještina unutar tima.

AKTIVNO SLUŠANJE: Pažljivo slušanje ideja i briga članova tima.

DIJELJENJE ODGOVORNOSTI: Pravedna podjela zadataka i odgovornosti.

Aktivnost timskog rada

1. Zamolite učesnike da formiraju grupe od 4–5 članova.
2. Neka grupe osmisle kreativne radne scenarije u kojima se primjenjuje timski rad i koji se mogu prikazati kroz igranje uloga.
3. Zatražite od polovine grupa da prikažu dobre strategije timskog rada, a od druge polovine da prikažu loše strategije.
4. Možete predložiti primjere mjesta ili situacija na poslu gdje se timski rad primjenjuje, kao što su:
 - Građevinari koji prave kuću na pogrešnom mjestu.
 - Frizeri kojima odjednom dođe 25 mušterija.
 - Nastavnici kojima je kolega bolestan pa moraju preuzeti odjeljenje.
 - Bankarski službenici koji izgube veliku sumu novca.
5. Zamolite učesnike da predstave svoje uloge.
6. Nakon svakog igranja uloga, pitajte učesnike da prepoznaju da li je prikazan dobar ili loš timski rad.

Refleksija | 10 minuta |

Diskusija

1. Nakon svih igranja uloga, zamolite učesnike da razmisle o prikazima lošeg timskog rada.
2. Kako su mogli te situacije pretvoriti u dobar timski rad? Navedite različite strategije i ponašanja koja podstiču dobar timski rad i koja bi dala rješenje.
3. Završite aktivnost sljedećim pitanjima:
 - Kako su različite grupe demonstrirale dobro timsko ponašanje tokom igranja uloga?
 - Sa kakvim su se izazovima susreli i kako su oni riješeni?
 - Zašto su efikasne vještine timskog rada važne na radnom mjestu?

Scenarij 5.4 Inspiriši se

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Identifikuju primjere zaposlenja ili preduzetništva koji su im najzanimljiviji u odnosu na njihove lične snove.
- Samoprocijene opciju karijere na osnovu sopstvenih interesovanja, vještina i preferencija..

Strategije

- **Uvod:** Pictionary
- **Učenje:** Kolaž „moj posao iz snova“
- **Refleksija:** Prezentacija i komentari

Materijali

- Plakat–papir (za svakog učesnika)
- Časopisi i novine
- Papir
- Olovke
- Samoljepljive ceduljice (Post-it)
- Materijali za bojenje
- Opcionalno: Pristup internetu (za istraživanje za kolaž)

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Posao iz snova
- Interesovanje
- Vještine
- Opcije karijere

Informacije za facilitatora

Pripremite materijale za kolaž unaprijed. Sakupite stare časopise, novine i druge postere ili knjige koje mogu pomoći učesnicima da naprave svoje kolaže. Možete zamoliti učesnike da ih prikupe nakon prethodnog modula.

Ovo je kreativna lekcija. Dajte učesnicima slobodu da budu kreativni i da sanjaju. Možete ih podsjetiti na dugoročne ciljeve karijere postavljene u Scenariju 5.1.

U fazi refleksije obezbijedite da svaki učesnik dobije neke komentare i pitanja. Možete napraviti vezu sa društvenim mrežama. Podstičite pozitivnost u komentarima..

Uvod | 10 minuta |

Pictionary

1. Podijelite grupu u dva tima.
2. Dajte jednom članu svakog tima po jedan termin vezan za karijeru (možete ga zapisati ili šapnuti).

Primjeri termina: ljekar, nastavnik, pravnik, policajac, administrator, preduzetnik, farmer, političar, inženjer, bankarski službenik, baštovan, stolar, grafički dizajner.

3. Neka ti članovi stanu ispred svog papira ili odvojeno na tabli.
4. Dajte im 1 minut da nacrtaju sliku koja opisuje njihovu riječ — bez pisanja riječi/slova i bez govora — dok njihovi saigrači pokušavaju da pogode pojam.
5. Tim koji prvi pogodi dobija poen.
6. Kada je pojam pogođen, ukratko prodiskutujte njegovo značenje.
7. Zatim sljedeći učesnik iz svakog tima dobija novi termin.
8. Ponovite 4–5 puta.

Učenje | 35 minuta |

Kolaž: posao iz snova

1. Recite učesnicima da će napraviti kolaž o svom poslu iz snova. Kolaž je plakat sa raznim elementima povezanim s jednom temom — u ovom slučaju „Moj posao iz snova“.
2. Kolaž treba da sadrži sljedeće elemente:
 - posao iz snova (opis posla) ili karijeru
 - slike kako bi njihov posao izgledao (crtež ili slike iz časopisa/novina)
 - interesovanja koja se povezuju s tim poslom
 - citate o tom poslu
 - simbole koji ilustruju aspiracije učesnika
 - spisak sopstvenih vještina koje su potrebne za taj posao
 - bilo šta drugo što žele da dodaju
3. Podsjetite učesnike da je ovo njihov posao iz snova i njihov kolaž — nema „tačnih“ ili „netačnih“ izbora.
4. Vodite računa da se iz kolaža odmah može prepoznati koji je posao iz snova.

Refleksija | 15 minuta |

Prezentacija i komentari

1. Zamolite učesnike da izlože svoje kolaže na stolu ili da ih zalepe na zid.
2. Uz svaki kolaž zalijepite jednu samoljepljivu ceduljicu ili komad papira.
3. Neka svi učesnici prođu i pogledaju kolaže (kao u muzeju).
4. Neka napišu komentar ili pitanje na pet različitih kolaža.

5. Dozvolite im da preuzmu svoje kolaže i pročitaju komentare i pitanja.
6. Za kraj, pokrenite diskusiju:
 - Da li osjećate da je vaš posao tipičniji za muškarce ili za žene? Ako da, zašto? I kako se zbog toga osjećate?
 - Koje ćete vještine koristiti na svom poslu iz snova?
 - Kako se ovaj posao povezuje sa vašim interesovanjima?
 - Šta možete da uradite ako vam drugi kažu da to „nije posao za vas“?

Scenarij 5.5 Preduzetništvo: Ideacija preduzeća

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Identifikuju ključne komponente različitih tipova preduzeća: socijalnih, zelenih i finansijskih.
- U timovima definišu izazove koje doživljavaju u zajednici.
- Polazeći od pitanja „Kako mogu da unaprijedim svoju zajednicu?“, osmisle poslovne ideje kroz brainstorming.

Strategije

- **Uvod:** Uparivanje tipova preduzeća
- **Učenje:** Brainstorming i mapiranje uma
- **Refleksija:** Prezentacija

Materijali

- Kartice sa tipovima preduzeća, dovoljno za svaku grupu (pripremiti unaprijed; vidi Resurse za facilitatora ispod)
- Papir
- Olovke

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Preduzeće
- Izazovi
- Zajednica

Informacije za facilitatora

Ovo je prva aktivnost u kojoj će učesnici raditi u grupama na svom projektnom preduzetničkom zadatku. Vodite računa da podijelite grupe prema nivou, interesovanjima i timskom funkcionisanju. Možete im dati i mogućnost da sami formiraju grupe, ali provjerite da li svi mogu da iznesu cijeli projekat zajedno i na pravilan način.

Pripremite na vrijeme kartice sa tipovima preduzeća. Kartice treba isjeći kako bi grupe mogle da uparuju tip preduzeća sa odgovarajućim opisom.

Uvod | 15 minuta |

Uparivanje tipova preduzeća

1. Započnite pitanjem da li učesnici mogu da definišu pojam „preduzeće“. Zamolite nekoliko volontera da podijele šta po njihovom mišljenju predstavlja preduzeće (poznato i kao biznis).
2. Zatim pitajte poznaju li različite tipove preduzeća, npr. zelena, socijalna i finansijska. Po potrebi uputite ih na „Aflateen Faza 1, Aktivnost 5.3 Različite vrste preduzeća“ radi podsjećanja.
3. Podijelite sljedeću definiciju preduzeća:
4. Preduzeće je biznis ili projekat u kojem ljudi započinju nešto da rade, kao što je pravljenje ili prodaja proizvoda, pružanje usluga ili postizanje određenih ciljeva. To može biti kompanija, grupa ili individualni poduhvat sa jasnom svrhom.
5. Podijelite učesnike u grupe od po 5–6 članova.
6. Dajte im kartice sa tipovima preduzeća (vidi Resurse za facilitatora ispod). Pobrinite se da su kartice isječene i promiješane.
7. Recite im da pronađu ključne komponente i ciljeve za svaki tip preduzeća.
8. Obilazite i provjeravajte da li su ih tačno uparili.
9. Nakon što povežu sve tipove preduzeća sa odgovarajućim komponentama, zamolite grupe da osmisle primjere koji se uklapaju u svaki tip — po mogućnosti relevantne za njihovu zajednicu/zemlju ili već prisutne u njoj.

Učenje | 30 minuta |

Brainstorming

1. Zamolite učesnike da formiraju projektne grupe. U tim grupama radiće do kraja programa. Treba da se okupe učesnici sa različitim vještinama, ali istim interesovanjima, koji dobro sarađuju u timu. Pomozite po potrebi da grupe imaju najviše 4 člana.
2. Neka svaka grupa brainstorma izazove prisutne u njihovoj zajednici. Mogu se pozvati na prethodne aktivnosti iz programa.
3. To mogu biti razni izazovi, npr.: nečista pijaća voda, zagađenje vazduha, korupcija, krčenje šuma, previše saobraćaja, nedostatak biciklističkih staza itd.
4. Svakoj grupi dajte po jedan list papira i zamolite ih da naprave mapu uma (mind map) tih izazova.
5. Važno je da grupe rade na različitim izazovima, ali da ti izazovi budu povezani sa njihovim interesovanjima.
6. Objasnite da izazovi nijesu samo negativni — oni su prilike! Prilike za dobrog preduzetnika da pronađe rješenje i unaprijedi situaciju.
7. Neka okrenu list papira i u sredini napišu: „Kako mogu da unaprijedim svoju zajednicu?“
8. Sa izazovima na umu, neka odaberu jedan prioritetni izazov i zatim osmisle najmanje 5 poslovnih ideja koje bi unaprijedile zajednicu u vezi s tim izazovom.
9. Podsjetite učesnike da to može biti bilo koja vrsta preduzeća, kao one koje su učili na početku.
10. Uz pregovaranje i timski rad, treba da zaokruže konačnu ideju na koju će se fokusirati.

Refleksija | 15 minuta |

Prezentacija

1. Zamolite svaku grupu da predstavi izabranu poslovnu ideju za unapređenje zajednice. Treba da navedu koji izazov rješavaju, zašto im se ideja dopada i kako se uklapa sa vještinama i interesovanjima grupe.
2. Poslije svake prezentacije, ostale grupe mogu postavljati pitanja — bilo o samom izazovu ili o mogućim unapređenjima ideje.
3. Ako nema pitanja, postavite sljedeća:
 - *Zašto ova poslovna ideja unapređuje zajednicu?*
 - *Kako je grupa došla do ove ideje?*
 - *Šta se nadate da ćete postići ovom poslovnom idejom?*

RESURSI ZA FACILITATORE: Vrsta preduzeća - opis

Malo poslovno preduzeće	To su obično privatna preduzeća koja nude proizvode ili usluge da bi zadovoljila lokalne ili specifične potrebe tržišta. Primjeri uključuju lokalne restorane, butike i pružaoce usluga.
Socijalna preduzeća	Cilj im je ostvarivanje profita uz istovremeno rješavanje društvenih problema. Svoj profit reinvestiraju u ostvarenje svoje misije. Primjeri uključuju organizacije fer trgovine i kompanije koje zapošljavaju socijalno ugrožene pojedince.
Neprofitne organizacije	Djeluju s misijom da služe zajednici ili rješavaju specifična društvena, kulturna ili ekološka pitanja. Oslanjaju se na donacije, grantove i prikupljanje sredstava, a ne na ostvarivanje profita.
Zelena preduzeća	Fokusirana su na održivost i ekološki prihvatljive prakse. Mogu proizvoditi ekološke proizvode, nuditi rješenja obnovljive energije ili promovisati održivu poljoprivredu.
Tehnološki startapovi	Razvijaju inovativna rješenja, često u tehnološkom sektoru, kao što su razvoj softvera, kreiranje aplikacija ili proizvodnja hardvera.
Zadruge	U vlasništvu su i pod upravom članova koji zajedno rade kako bi postigli zajedničke ciljeve. Primjeri uključuju radničke zadruge i poljoprivredne zadruge.
Franšize	Omogućavaju pojedincima da posjeduju i vode biznise pod brendom i uz podršku postojeće kompanije. Primjeri uključuju franšize brze hrane i franšize maloprodajnih radnji.
Influenseri i kreatori sadržaja	Pojedinci ili grupe koji stvaraju sadržaj na platformama poput YouTube-a, Instagrama i TikToka, ostvarujući prihod kroz sponzorstva, oglase i prodaju robe.
Konsultantske firme	Pružaju specijalizovane savjete i stručnost preduzećima i organizacijama u oblastima kao što su menadžment, marketing, finansije i druge.
E-trgovinska preduzeća	Prodaju proizvode ili usluge putem interneta. Mogu biti male online prodavnice ili veliki prodavci koji posluju isključivo na internetu.

Scenarij 5.6 Istraži svoju ideju

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Identifikuju dvije metode za istraživanje poslovne ideje.
- Analiziraju koja ideja bi mogla biti najizvodljivija..

Strategije

- **Uvod:** Istraživanje
- Učenje: Analiza poslovne ideje
- Refleksija: Revizija

Materijali

- Papir
- Olovke
- Pristup internetu za istraživanje (opcionalno)

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Istraživanje
- Analiza

Informacije za facilitatora

Uvodna aktivnost može trajati duže od jedne lekcije, u zavisnosti od izabrane metode istraživanja.

Možete odlučiti da je sprovedete kao posebnu aktivnost.

Uvod | 20 minuta |

Istraživanje poslovne ideje

1. Zamolite učesnike da sjednu u svoje projektne grupe (iz prethodne lekcije).
2. Recite im da sprovedu kratko istraživanje o svojoj poslovnoj ideji.
3. Istraživanje mogu sprovedi na različite načine, u zavisnosti od resursa i pristupa koji im najviše odgovara.
4. Ovdje su dvije opcije koje im možete ponuditi:

Digitalno istraživanje

Učesnici mogu istražiti svoje poslovne ideje na internetu. Mogu saznati postoje li slična preduzeća i koliko su uspješna. Takođe mogu pronaći dodatne informacije o onome što žele da rade.

Sprovođenje intervjua

Učesnici mogu intervjuisati druge učesnike, facilitatora ili nastavnike da bi dobili dodatne perspektive i pitanja o svojim idejama. Na taj način mogu procijeniti postoji li zaista potreba za njihovim preduzećem. Takođe mogu tražiti savjet od drugih preduzeća.

Primjeri pitanja za intervjue:

- *Da li i vi primjećujete taj problem u zajednici?*
 - *Šta mislite o našoj poslovnoj ideji kao rješenju?*
 - *Šta biste vi uradili drugačije?*
 - *Koji problem ova ideja/biznis pokušava da riješi?*
5. Nakon istraživanja, grupe treba da sačuvaju rezultate jer će ih koristiti u kasnijim fazama..

Učenje | 25 minuta |

Analiza poslovne ideje

1. Objasnite učesnicima da je relativno lako osmisliti ideje, ali da je mnogo teže procijeniti da li su one zaista dobre i ostvarive.
 2. Recite im da će i u ovoj aktivnosti raditi u svojim projektnim grupama.
 3. Naglasite da je cilj ove vježbe da nauče kako da testiraju svoju ideju – nije važno da li je ideja savršena.
 4. Dajte svakoj grupi papir velikog formata (flipčart) i olovku.
 5. Objasnite da treba da se dogovore o kriterijumima koji će im pomoći da ocijene da li je njihova poslovna ideja dobra ili ne. Drugim riječima: koja pitanja bi sebi postavili da testiraju ideju?
- Primjeri pitanja:

- *Da li bi ideja bila profitabilna?*
- *Da li bi uključila više ljudi, tj. otvorila nova radna mjesta?*
- *Da li bi posao bio zanimljiv i ispunjavajući?*
- *Koliko novca bi bilo potrebno da se pokrene?*
- *Koliko bi ta ideja pomogla zajednici?*

6. Neka grupe brainstormuju svoje kriterijume i zapišu ih na papir. Podsjetite ih da uključe i društvene, ekološke i ekonomske faktore koji su ranije pominjani.
7. Nakon nekoliko minuta, neka kratko podijele svoje odgovore s ostalima.

SAVJET ZA FACILITATORA:

Ako učesnici ne predlože sami, možete ih podsjetiti na sljedeće kriterijume:

- *Da li zahtijeva mnogo kapitala za pokretanje?*
- *Da li zahtijeva mnogo vremena?*
- *Da li bi bila potrebna pomoć više ljudi?*
- *Da li bi mogla otvoriti nova radna mjesta?*
- *Da li je održiva?*
- *Da li je nešto što biste dobro radili i u čemu biste uživali?*
- *Da li postoji jaka konkurencija?*
- *Da li bi ideja bila dobro prihvaćena u zajednici?*
- *Da li bi na bilo koji način štetila životnoj sredini?*
- *Da li bi uključivala dječiji rad?*
- *Da li bi dovela do rodne diskriminacije? Da li poštuje prava drugih?*

8. Sada zamolite učesnike da rade u svojim grupama. Treba da naprave tabelu kao na primjeru ispod i da izaberu 8 kriterijuma za lijevu kolonu. Mogu odabrati bilo kojih 8 kriterijuma sa svoje brainstorming liste. U desnoj koloni treba da ocijene svoju ideju preduzeća za svaki kriterijum ocjenom od 1 do 5 (gdje je 1 najniža, a 5 najviša ocjena).

Naša ideja: _____

KRITERIJUM	OCJENA (1–5)

9. Zamolite učesnike da izračunaju ukupan broj bodova dodijeljenih svakoj od njihovih ideja preduzeća.
10. Zatim treba da predstave ukupan rezultat ostatku grupe.

Refleksija | 15 minuta |

Revizija

1. Ako nijesu zadovoljni rezultatima (na primjer, imaju niži broj poena od drugih grupa), ohrabrite ih da se zapitaju:
 - Da li su izabrali prave kriterijume?
 - Da li su neki kriterijumi važniji od drugih?
2. U svojim projektnim grupama, neka provedu oko 10 minuta poredeći rezultate istraživanja iz prve aktivnosti i razmisle kako mogu poboljšati svoju ideju.
3. Objasnite da svi uspješni preduzetnici redovno prikupljaju povratne informacije i stalno unapređuju svoju ideju — čak i kada su promjene male.

Scenarij 5.7 Postavi svoje ciljeve

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Primijene SMART postavljanje ciljeva na svoje socijalno, finansijsko ili zeleno preduzeće.

- Prepoznaju potencijalne rizike povezane sa svojim ciljevima..

Strategije

- **Uvod:** SMART igra
- **Učenje:** Radni list – poslovni plan
- **Refleksija:** Rizici i strategije

Materijali

- Tabla ili fliper i markeri
- Papir
- Olovke
- Male kartice / samoljepljive ceduljice (raznih boja)
- Radni list za poslovni plan za svaku projektnu grupu

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- SMART ciljevi
- Rizici
- Strategije
- Poslovni plan

Informacije za facilitatora

Kroz ovo gradivo učesnici će naučiti kako da postavljaju SMART ciljeve i počnu da organizuju svoje ideje u formatu poslovnog plana. Naučiće da dobro napisan poslovni plan ne samo da pomaže u razmišljanju i planiranju, već i predstavlja dokument koji mogu koristiti prilikom promocije svog biznisa, traženja investicija ili apliciranja za kredite.

Za uvodnu igru biće potrebno malo više prostora. Pobrinite se da grupe za igru budu različite od projektnih grupa. Pretpostavlja se da učesnici već poznaju koncept SMART ciljeva. Ako ne, podsjetite ih na kriterijume (Specifični, Mjerljivi, Dostižni, Relevantni i vremenski ograničeni) — prema Aflateen, Faza 1, Scenarij 5.7 – Postavi SMART ciljeve za svoju poslovnu ideju.

Uvod | 15 minuta |

SMART igra

1. Provjerite da li se učesnici sjećaju šta znače SMART ciljevi.
2. Koristite sljedeći primjer da im brzo objasnite:

Slab primjer cilja: Napisaću knjigu.

SMART primjer cilja:

Specifično: Napisaću ljubavni roman od 200 stranica.

Mjerljivo: Završit ću 200 stranica za 6 mjeseci.

Dostižno: Pisaću 10 stranica sedmično.

Relevantno: Oduvijek sam sanjao da postanem profesionalni pisac.

Vremenski ograničeno: Počinjem 1. januara i završavam 30. juna.

3. Napišite na tabli ili fliperu svih 5 SMART kriterijuma: Specific, Measurable, Achievable, Relevant, Time-bound.
4. Ostavite prostor oko svake riječi. Ako koristite fliper, napišite svaki kriterijum na poseban list i zalijepite ih na zid u liniji.
5. Podijelite učesnike u timove od po 5 članova (različite od projektnih grupa).
6. Neka svi timovi stanu iza startne linije s druge strane prostorije.
7. Postavite gomilu malih kartica ili ceduljica kod startne linije za svaki tim (po mogućnosti svaka boja za drugi tim).
8. Objasnite da je cilj igre da kolektivno kreiraju SMART cilj kao tim – i to brže od drugih.
9. Dajte svima isti zadatak koji treba pretvoriti u SMART cilj: Carlos često izostaje iz škole ili kasni na časove. Osmislite SMART cilj da mu pomognete da to popravi.

 Podsjetnik: Slab cilj bi bio: „Carlos će dolaziti na vrijeme u školu.“ Oni moraju biti konkretniji!

10. Svaki tim mora zajedno osmisliti SMART cilj za dati scenario.
11. Svaki član tima piše jedan od kriterijuma SMART cilja (npr. Specifično: „Carlos će...“).
12. Kada učesnik završi sa „Specifičnim“ dijelom, trči do table i zalijepi karticu ispod riječi SPECIFIC.
13. Potom se vraća i sledeći član piše „Measurable“.
14. Tako nastavljaju dok posljednji član ne napiše „Time-bound“.
15. Kada tim završi, mora povikati „SMART!“
16. Kada svi završe, pročitajte njihove ciljeve naglas.
17. Za svaki SMART cilj pitajte: „Da li je ovaj cilj zaista SMART? Ako nije – šta biste promijenili?“.

Učenje | 30 minuta |

Radni list – Poslovni plan

1. Učesnici se vraćaju u svoje projektne grupe.
2. Neka uzmu sve materijale o svom preduzeću iz prethodnih aktivnosti.
3. Podsjetite ih na znanje iz prve faze o poslovnom planiranju — uvijek je važno svoje ideje detaljno zapisati.
4. Objasnite da ciljevi i zadaci (Aims and Objectives) predstavljaju ono što žele postići na kratak i dug rok, i da moraju biti mjerljivi.
5. Naglasite da su ti ciljevi zapravo samo SMART ciljevi za njihovu poslovnu ideju.
6. Dajte grupama 15 minuta da napišu svoje Ciljeve i zadatke u obliku SMART ciljeva na jedan list papira.

SAVJET ZA FACILITATORA:

Obilazite prostoriju i pomozite svakoj grupi.

7. Kada završe, podijelite svakom učesniku dvije ceduljice.
8. Neka učesnici obiđu druge grupe i pročitaju njihove SMART ciljeve.
9. Na svaku od dvije ceduljice treba da napišu po jedan rizik koji vide kod ciljeva drugih grupa, i da ih ostave na njihov sto.
10. Primjeri pitanja koja pomažu da uoče rizike: Da li je predviđeno vrijeme realno dovoljno? Imate li dovoljno stručnosti za ovu vrstu proizvoda? Imate li dovoljno početnog kapitala?
11. Nakon toga se vraćaju svojim grupama.

SAVJET ZA FACILITATORA:

Ako neka grupa nije dobila komentare, facilitator može dodati nekoliko kartica sa rizicima.

Refleksija | 20 minuta |

Rizici i strategije

1. Svaka grupa treba da pročita rizike koje su im ostavili drugi.
2. Neka diskutuju da li se slažu sa komentarima i da li su rizici realni.
3. Ohrabrite ih da razmotre mogućnost da izmijene ili dopune svoje ciljeve kako bi ih učinili ostvarivijim i smanjili rizike.
4. Za kraj, prije nego što završe lekciju, zamolite učesnike da pokažu palcem gore 👍, dole 👎, ili na sredini 🤔 — da izraze koliko su sigurni u SMART cilj svog preduzeća.

Scenarij 5.8 Izrada poslovnog plana

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Procijene šest komponenti poslovnog plana.
- Popune poslovni plan za svoju preduzetničku ideju.
- Postave ciljeve za praćenje napretka i provjeru da li su na pravom putu..

Strategije

- **Uvod:** Igra „Pogodi moju riječ“
- **Učenje:** Poslovni plan
- **Refleksija:** Razmjena mišljenja i povratne informacije

Materijali

- Radni list „Poslovni plan“ (vidi Resurse za facilitatora)
- Kartice za igru „Pogodi moju riječ“ (opciono)

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Poslovni plan
- Ljudi
- Marketing
- Finansije
- Proizvodnja

Informacije za facilitatora

Za početnu igru možete raditi sa cijelom grupom ili ih podijeliti u dvije manje grupe kako bi svi bili aktivni.

Možete i napisati riječi na kartice koje učesnici izvlače i opisuju.

Pisanje poslovnog plana će zahtijevati više vremena — vodite ih i savjetujte dok rade u grupama.

U dijelu za refleksiju, grupe treba da razmijene poslovne planove i daju konstruktivne i pozitivne komentare.

Uvod | 10 minuta

Pogodi moju riječ

1. Učesnici igraju igru „Pogodi moju riječ“.
2. Podijelite ih u dvije grupe koje će igrati odvojeno.
3. Jednom članu pokažite riječ – on mora da je opiše bez korišćenja te riječi ili njenih dijelova.
4. Ostali pokušavaju da pogode o kojoj riječi je riječ.
5. Onaj ko pogodi ide sljedeći. Predložene riječi: finansije, proizvodnja, ciljevi, SMART ciljevi, ljudi, uvod, rizici, posao iz snova, preduzeće, izazovi, zajednica, poslovni plan.

Učenje | 25 minuta |

Poslovni plan

1. Učesnici sjedaju u svoje projektne grupe.
2. Svakoj grupi podijelite radni list poslovnog plana.
3. Podsjetite ih da su u prethodnoj aktivnosti već popunili dio Ciljevi i zadaci.
4. Objasnite da je sada ostalo da popune još pet dijelova:
 - Uvod (Introduction)
 - Ljudi (People)
 - Marketing
 - Finansije (Finance)
 - Proizvodnja (Production)
5. Prođite kroz svaki od njih i objasnite šta se u tom dijelu piše, koristeći primjere iz radnog lista.
6. Danas će popunjavati sve osim dijela o finansijama.
7. Neka u grupama zajednički osmisle i zapišu odgovore za Uvod, Ljude, Marketing i Proizvodnju. Obilazite grupe, pratite napredak i pomozite im gdje je potrebno.

Refleksija | 20 minuta |

Razmjena i povratna informacija

1. Neka projektne grupe zamijene svoje poslovne planove sa drugom grupom.
2. Svaka grupa daje konstruktivne komentare i prijedloge za poboljšanje.
3. Nakon što pročitaju tuđe komentare, grupe vraćaju svoj plan i čitaju dobijene povratne informacije.
4. Dajte im 5 minuta da unesu eventualne izmjene.

Radni list – Poslovni plan

ČLANOVI GRUPE I NAZIV PREDUZEĆA/PROIZVODA	
UVOD	

Ovdje se navodi naziv preduzeća, lokacija, opis proizvoda ili usluga (uključujući problem koji rješavaju ili potrebu koju zadovoljavaju), kao i slogan koji opisuje šta preduzeće nudi.

.....

.....

.....

.....

.....

CILJEVI I ZADACI

Ovaj dio opisuje šta preduzeće želi da postigne na kratak i dug rok.

Ciljevi treba da budu napisani po SMART principu (Specifični, Mjerljivi, Dostižni, Relevantni i vremenski ograničeni).

.....

.....

.....

.....

.....

LJUDI

Ovdje se navode ključne osobe koje vode posao, njihove osobine, poslovne vještine i iskustvo.

.....

.....

.....

.....

.....

MARKETING

Ovaj dio sadrži sažetak istraživanja o poslovnoj ideji: ko su potencijalni kupci (starosna grupa, pol, lokacija, platežna moć), kao i šta čini proizvod ili uslugu jedinstvenim.

.....

.....

.....

.....

FINANSIJE

Ovdje se opisuje izvor i iznos potrebnog kapitala za pokretanje poslovanja, kao i predviđanja o prodaji i prihodima.

.....

.....

.....

.....

.....

PROIZVODNJA

Prikazuje kako će se roba ili usluge proizvoditi — koje su potrebne sirovine, vrijeme i vještine, te kolika količina može biti proizvedena (npr. mjesečno ili godišnje).

.....

.....

.....

.....

.....

 Napomena:

Scenarij 5.9 Budžetiranje za tvoje preduzeće

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Uvažava sve troškove, resurse i moguće izvore prihoda za svoje preduzeće.
- Izračunaju mogući višak (surplus), manjak (deficit) ili tačku pokrića (break-even) svog poslovanja.
- Imenuju jedan mogući izvor finansiranja i razumiju njegove posljedice prilikom pokretanja preduzeća.

Strategije

- **Uvod:** Memorijska igra o budžetu
- **Učenje:** Primjena budžeta i proračuna
- **Refleksija:** Diskusija i pitanja

Materijali

- Set „Budžet memorija“ kartica za svaku grupu (pripremiti unaprijed)
- Šablon budžeta za svaku grupu (vidi Resurse za facilitatora)
- Papir i olovke za svaku grupu

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Profit
- Prihod
- Fiksni troškovi
- Varijabilni troškovi
- Višak
- Manjak
- Budžet

Informacije za facilitatora

Kartice za igru treba pripremiti i isjeći unaprijed.

Pobrinite se da među vođama grupa bude i muškaraca i žena.

Podsjetite učesnike da izračunati troškovi nisu stvarni, već procjene, koje im pomažu da razmišljaju o različitim vrstama troškova koji se javljaju prilikom planiranja biznisa..

Uvod | 15 minuta |

Igra: Budžet memorija

1. Pozovite pet volontera da dođu naprijed i igraju igru na podu ili stolu, dok ostali posmatraju.
2. Pokažite im set kartica — polovina sadrži pojmove, a druga polovina definicije. Svaki pojam ima odgovarajuću definiciju.
3. Kartice se promiješaju i poređaju licem okrenute nadole.
4. Igrač okreće dvije kartice i čita ih naglas. Ako se poklapaju (pojam i definicija), igrač ih zadržava i ponovo igra. Ako ne, vraća ih na mjesto.
5. Igra se nastavlja dok se sve kartice ne uklone. Pobjednik je onaj s najviše parova.
6. Zatim podijelite učesnike u grupe po pet i neka svi odigraju igru.

Učenje | 40 minuta |

Budžet i proračun

1. Učesnici se vraćaju u projektne grupe.
2. Svaka grupa bira vođu tima.
3. Dok biraju, podijelite im flipčart papir i olovke.
4. Objasnite da će sada planirati budžet svog preduzeća, a vođa zapisuje rezultate.
5. Pokažite im šablon budžeta (vidi ispod) i objasnite svaku stavku.
6. Prođite kroz osnovne pojmove:
 - Početni kapital (Start capital): novac potreban za pokretanje biznisa.
 - Troškovi (Expenses): sve što treba platiti — materijal, prostor, struja, marketing, radna snaga.
 - Cijena po jedinici (Cost per unit): trošak izrade jednog proizvoda ili pružanja jedne usluge.
 - Formiranje cijene (Pricing): koliko će naplaćivati kupcima — cijena mora biti viša od troška po jedinici.
 - Profit: prihod minus svi troškovi.
 - Štednja (Saving): šta će uraditi sa zarađenim novcem.
7. Neka grupe popune šablon budžeta zajedno.
8. Obilazite i pomažite im — ako ne znaju cijenu nečega, mogu istražiti ili procijeniti.
9. Neka razmisle odakle mogu dobiti početni kapital – od lične ušteđevine, investitora ili kredita.
10. Nakon popunjavanja, neka izračunaju da li imaju:
 - Višak (surplus) → ostvaruju profit
 - Manjak (deficit) → troškovi su veći od prihoda
 - Tačku pokrića (break-even) → prihod = trošak

SAVJET ZA FACILITATORE:

Veoma je važno naglasiti da mnogim biznisima na početku treba određeni početni kapital, koji često dolazi iz lične ušteđevine, kredita ili od investitora. Preduzetnici to rade znajući da možda neće ostvariti profit duže vrijeme, čak i više od godinu dana. To je rizik preduzetništva.

U redu je ako biznis na početku ne pokazuje višak prihoda, ali kroz strategiju marketinga i određivanja cijena, kao i kroz svoj budžet, moraju razmišljati o tome kako da što prije postanu profitabilni. U suprotnom, rizikuju novac koji su uložili za pokretanje biznisa – bilo da je to njihova ušteđevina, novac investitora ili – u najtežem slučaju – kredit, koji nosi kamatu i obavezu otplate.

Refleksija | 5 minuta |

Završetak poslovnog plana

1. Neka grupe predstavljaju svoje finansijske planove jedne drugima.
2. Provjerite da li su uključile sve stavke iz šablona.

Pojmovnik – Budžet i finansije

POJAM	DEFINICIJA
BUDŽET	Plan trošenja i štednje novca. Navodi prihode, troškove i uštede preduzeća u određenom vremenskom periodu.
BUDŽETSKI VIŠAK (SURPLUS)	Kada se potroši manje novca nego što se zaradilo — ostvaruje se profit.
BUDŽETSKI MANJAK (DEFICIT)	Kada se potroši više novca nego što se zaradilo — gubitak.
KAPITAL	Novac koji se koristi za pokretanje ili održavanje poslovanja.
TROŠKOVI (EXPENSES)	Sve stavke koje se moraju platiti. U kafiću to bi bili sastojci, zakup, struja. Neki troškovi su fiksni (npr. zakup), a neki varijabilni (npr. namirnice).
PRIHOD (INCOME)	Novac koji preduzeće zarađuje od prodaje proizvoda ili pružanja usluga.
PROFIT	Iznos koji ostaje kada se od ukupnog prihoda oduzmu svi troškovi — zarada vlasnika.
TAČKA POKRIĆA (BREAK-EVEN)	Trenutak kada preduzeće ne ostvaruje ni dobit ni gubitak. Prihodi su jednaki troškovima.

Resursi ta facilitatora: Tabela za budžet

POČETNI KAPITAL Iznos novca koji vam je potreban da pokrenete biznis naziva se početni kapital. Koliko će koštati pokretanje vašeg biznisa? Šta vam je potrebno prije nego što možete da počnete? Materijali/oprema? Koliko će te stvari koštati?	
Materijal / oprema	Cijena
TROŠKOVI Navedite troškove koje ćete imati svake sedmice.	

Razmislite o varijabilnim i fiksnim troškovima: kupovina resursa, opreme, materijala i potrošnih sredstava, troškovi proizvodnje, transporta, marketinga i rada (radne snage).	
Materijal / oprema	Cijena
TROŠAK PO JEDINICI Trošak izrade svakog proizvoda ili pružanja svakog sata usluge. Navedite svaki trošak i podijelite vaše ukupne troškove sa brojem proizvoda koje ćete napraviti ili brojem sati koje ćete raditi. Proizvodi: trošak po proizvodu = ukupni troškovi podijeljeni sa brojem proizvoda koji se mogu napraviti. Usluge: trošak po satu usluge = ukupni troškovi podijeljeni sa brojem radnih sati.	
FORMIRANJE CIJENE (PRICING) Koliko ćete naplaćivati svojim kupcima? Kako se vaša cijena upoređuje sa konkurencijom? Obavezno postavite cijenu iznad troška po jedinici!	
PROFIT Profit je novac koji biznis ili pojedinac zaradi nakon što se od ukupnog prihoda oduzmu svi troškovi i izdaci. To je iznos koji ostaje kao zarada ili finansijska dobit. Koliko ćete zaraditi po svakoj prodaji nakon što oduzmete troškove?	
ŠTEDNJA (SAVING) Šta ćete uraditi sa profitom / novcem koji zaradite? Hoćete li kupiti više materijala? Štedjeti novac za školarinu?	

Scenarij 5.10 Akcioni plan

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Objasne kako se napredak može postići kroz jasno dodijeljene uloge i odgovornosti i poštovanje vremenskog rasporeda.
- Naprave potpuni akcioni plan kojim će bolje upravljati razvojem svog socijalnog, finansijskog ili „zelenog“ preduzeća.

Strategije

- **Uvod:** Spisak zadataka
- **Učenje:** Akcioni plan
- **Refleksija:** Prezentacija

Materijali

- Radni list „Akcioni plan“ za svaku grupu (vidi ispod – resursi za facilitatora)

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Zadaci
- Akcioni plan
- Odgovornosti

Informacije za facilitatora

U ovoj aktivnosti učesnici izrađuju akcioni plan potreban za pokretanje i vođenje svog preduzeća.

Pomozite im da naprave spisak zadataka i razmišljaju o svim elementima iz poslovnog plana.

Tokom dijela Učenje, učesnici popunjavaju akcioni plan prateći šablon.

Važno je da svaki član grupe dobije konkretan zadatak i odgovornost u skladu sa svojim vještinama, iskustvom i osobinama.

Prezentacije treba da budu kratke i jasne – kao „pitch“ (brzo predstavljanje ideje).

Ako želite detaljnije diskusije, ovaj dio se može održati kao posebna lekcija.

Uvod | 10 minuta |

Pravljenje spiska zadataka

1. Učesnici se raspoređuju u projektne grupe.
2. Svaka grupa pravi spisak svih aktivnosti koje je potrebno sprovesti za svoje preduzeće.
3. Zadatke mogu podijeliti u tri kategorije:
 - Sada (Now) – što treba uraditi odmah;
 - Pokretanje (Start) – aktivnosti potrebne za otvaranje preduzeća;
 - Vođenje (Running) – aktivnosti koje se stalno sprovode tokom rada preduzeća.

4. Podsjetite ih da razmisle o svim dijelovima poslovnog plana – od marketinga i proizvodnje do finansija i upravljanja ljudima.

Učenje | 30 minuta |

Izrada akcionog plana

1. Grupe izrađuju akcioni plan na osnovu zadataka koje su identifikovale u prethodnoj aktivnosti.
2. Objasnite im da za svaki zadatak treba popuniti sledeće stavke:
 - Opis aktivnosti (Action description) – šta tačno treba uraditi;
 - Odgovorna osoba (Responsible person) – ko će to obaviti;
 - Početni datum (Start date) – kada aktivnost počinje;
 - Završni datum (End date) – do kada treba da bude završena;
 - Potrebni resursi (Required resources) – šta im je potrebno (novac, materijal, kontakti itd.);
 - Potencijalni rizici (Potential risks) – šta bi moglo da pođe po zlu i kako to spriječiti;
 - Očekivani rezultat (Outcome) – šta će se postići kada aktivnost bude završena.
3. Podsjetite ih da akcioni plan mora biti realan i detaljan, i da svaki član tima treba da ima aktivnu ulogu.

Refleksija | 20 minuta |

Prezentacija akcionog plana

1. Svaka grupa ima nekoliko minuta da predstavi svoj poslovni i akcioni plan.
2. U prezentaciji treba da učestvuju svi članovi grupe.
3. Nakon svake prezentacije, ostali učesnici mogu postavljati pitanja i davati komentare.
4. Zaključite lekciju zajedničkom diskusijom uz pitanja:
 - Da li biste željeli ovo preduzeće da pokrenete u stvarnosti?
 - Da li sada imate više samopouzdanja da biste započeli sopstveni biznis?

AKCIONI PLAN

NAZIV KOMPANIJE: _____

Adresa kompanije: _____

Telefon: _____

Email: _____

Veb stranica: _____

CILJ: _____

[illegible]

Modul 5 Pitanja za ocenjivanje (opciono)

1. Spoji definiciju sa pojmom: A. Zaposleni B. Preduzetnik (samozaposleni)

Stvara i vodi sopstveni biznis, ali mora da preuzme rizik i nije mu zagarantovana plata. Obično je inovativan, snalažljiv i spreman da preuzme promišljene rizike u potrazi za poslovnim uspjehom.

☐

Radi za nekog drugog. Obično ima manju odgovornost, ali i manje stresa i ne mora da upravlja drugima.

☐

2. Navedite jednu strategiju za dobro pregovaranje na radnom mjestu:

3. Navedite dvije komponente „zelenog preduzeća“:

4. Koje od ovih stavki treba da budu uključene u poslovni plan?

- a) Uvod, ciljevi, ljudi, marketing, finansije, proizvodnja.
- b) Uvod, ljudi, marketing, finansije, proizvodnja, početni kapital.
- c) Profit, cijene, marketing, proizvodnja, odgovornosti.
- d) Zavisí od preduzeća koje pokrećete.

5. Označi sljedeće tvrdnje kao tačne ili netačne:

TVRDNJA	TAČNO	NETAČNO
a) Višak je kada ostvarite profit u poslovanju, što znači da je vaš prihod veći od rashoda.	☐	☐
b) Deficit je kada je novac koji zaradite jednak novcu koji potrošite na troškove.	☐	☐
c) Tačka pokrića (break-even) je kada su vaši troškovi veći od prihoda, što znači da gubite novac u poslovanju.	☐	☐
d) Početni kapital je novac potreban za pokretanje biznisa i može doći iz uštedevine, od investitora ili kroz kredite.	☐	☐

6. Kako možete svoju preduzetničku ideju sprovesti u djelo ili primijeniti te vještine na budućem poslu?

**Napomena za fasilitatora:* Sva pitanja otvorenog tipa mogu imati više tačnih odgovora. Iz odgovora učesnika treba biti jasno da li su obradili sadržaj koji je pokriven u ovom modulu. Odgovori na sva pitanja zatvorenog tipa...

Završna **procjena i refleksija**

Opšti ishodi

Završna procjena se može koristiti kao formativna procjena kako bi se provjerilo učenje i promjene u ponašanju i stavovima vaših učesnika tokom čitavog programa Aflateen, Faza 2.

- Učesnici će pokazati svoje razumijevanje i znanje o temi koja je obrađena u ovom programu.
- Učesnici će, kroz unutrašnju motivaciju i samousmjereno učenje, sarađivati sa drugim učesnicima u grupi kako bi izabrali temu koja je njima lično relevantna.
- Učesnici će moći samouvjereno da prezentuju koristeći vještine mišljenja višeg reda kako bi demonstrirali šta su naučili.
- Učesnici će moći da opišu korake koje će preduzeti da postanu aktivni akteri promjena.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Demonstriraju svoje razumijevanje i znanje o temi naučenoj u ovom programu.
- Učestvuju kroz unutrašnju motivaciju i samousmjereno učenje sa drugim učesnicima u grupi kako bi izabrali temu koja je njima relevantna.
- Samouvjereno prezentuju koristeći vještine mišljenja višeg reda kako bi pokazali šta su naučili.
- Opišu korake koje će preduzeti da postanu aktivni akteri promjena..

Strategije

- Prezentovanje

Trajanje

- 2 do 4 sata (zavisno od veličine grupe, izbora stila prezentacije i vrste završnog događaja)

Informacije za facilitatora

Kao završnu formativnu procjenu, možete omogućiti učesnicima da:

- 1) izaberu temu iz programa za koju su najviše zainteresovani ili na kojoj osjećaju da su najviše naučili,
- 2) pripreme kreativnu prezentaciju kako bi pokazali tu temu i svoje učenje, i
- 3) samouvjereno prezentuju svoju temu.

Može pomoći da ih podstaknete da promisle o zbirci svog učenja u sveskama, kroz fotografije ili dijeljenjem sadržaja i ključnih tačaka modula u programu.

KLJUČNI KORACI I ALATI:

Korak 1: Postavite jasna očekivanja

Dajte primjer onoga što očekujete da učesnici urade:

- **Sadržaj:** Prezentacija može biti individualna ili u paru, ali treba da bude o jednoj konkretnoj temi obrađenoj u ovom programu.
- **Format:** Pokušajte omogućiti različite vrste prezentacija, kao što su govori, igranje uloga, korišćenje vizuala, pjesma itd.

- **Smjernice:** Podržite njihovu prezentaciju provjeravajući da li je dobro organizovana, sa jasnim uvodom, glavnim tačkama i zaključkom. Trebalo bi da koriste što više konkretnih primjera.
- **Kriterijumi:** Unaprijed podijelite rubriku (matricu procjene) koja će se koristiti za ocjenjivanje njihove prezentacije.

Korak 2: Ponudite savjete za prezentovanje i prilike za vježbu

Primjer: Da biste pomogli učesnicima da se efikasno pripreme, možete ponuditi sljedeće smjernice:

- **Strukturisanje prezentacije:** Naučite učesnike da koriste jasnu strukturu, kao što su uvod, glavne tačke i zaključak.
- **Korišćenje vizuelnih pomagala:** Ohrabrite upotrebu vizuala kao što su slike, grafikoni, video ili poster. Objasnite kako vizuali mogu pomoći u prenošenju informacija i učiniti prezentaciju zanimljivijom.
- **Vještine javnog nastupa:** Dajte savjete o samouvjerenom govoru, ostvarivanju kontakta očima i korišćenju jasnog i dovoljno glasnog glasa. Ohrabrite učesnike da vježbaju svoje prezentacije ispred ogledala ili sa vršnjakom kako bi izgradili samopouzdanje.
- **Prilike za vježbu:** Isplanirajte časove za vježbu gdje učesnici mogu prezentovati maloj grupi ili individualno. Pružite konstruktivnu povratnu informaciju o sadržaju, organizaciji i prezentacionim vještinama.

DODATNE SMJERNICE ZA SAVJETE O PREZENTOVANJU:

Korak 1: Šta?

Zamolite učesnike da nekoliko minuta individualno razmisle i odluče šta je to što predstavljaju.

Korak 2: Kome?

Zamolite učesnike da nekoliko minuta individualno razmisle, a zatim odluče ko je njihova ciljna publika i ko će imati koristi od toga. Savjetujte ih da se efikasne prezentacije kreiraju za specifične publike; to će zavisiti od teme koju su izabrali.

Korak 3: WoW faktor!

Sada treba da „zakače” svoju publiku Wow faktorom! To je nešto što će ostaviti nezaboravan utisak. Može biti statistika, dio istraživanja tržišta ili emotivan opis nekog aspekta učenja. Gađajte pravo u srce!

SAVJETI ZA PREZENTOVANJE (ISTAKNUTI NA FLIPČARTU)

- Predstavite se sa šarmom i samopouzdanjem.
- Brzo recite nešto o sebi što se povezuje sa tim zašto ste izabrali tu temu.
- Podijelite glavnu ideju svoje prezentacije.

- Počnite „uhvatljivo” (na primjer, retoričkim pitanjem).
- Demonstrirajte učenje na zanimljiv način s kojim publika može da se poveže.
- Ne ulazite u nepotrebne detalje.
- Obratite pažnju na govor tijela.
- Budite samouvjereni, uživajte, pokažite strast i integritet.

Korak 3: Koristite rubriku

Rubrika (matrica procjene) je važan dio postavljanja očekivanja, kao i analiziranja uspjeha programskih ciljeva. To možete uraditi i vi i sami učesnici kroz samoprocjenu. Rezultate treba podijeliti sa učesnicima.

Primjer rubrike koju možete koristiti:

SADRŽAJ (10 poena):	ORGANIZACIJA (10 poena):	PREZENTACIONE VJEŠTINE (10 poena):
▪ Tačne informacije i jasna objašnjenja (3) ▪ Relevantni primjeri (3) ▪ Pokazuje povezanost sa i razumijevanje teme (4)	▪ Jasan uvod, razrada i zaključak (2) ▪ Logičan tok ideja (2) ▪ Kreativnost u prezentaciji (6)	▪ Samouvjeren i jasan govor (3) ▪ Održava kontakt očima sa publikom (3) ▪ Angažuje publiku i poziva na pitanja (4)

Pružanjem jasnih očekivanja, konkretnih savjeta i rubrike za samoprocjenu, učesnici će bolje razumjeti šta se od njih očekuje i kako da uspiju na završnim prezentacijama. **Iskoristite ovaj događaj i da zahvalite svima na učešću u programu.**

Stichting Aflatoun International

IJsbaanpad 9-11 1076 CV Amsterdam Holandija